EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

„Realismul descrierilor sale impietează neincetat asupra imaginarului, şi n-aş putea să spun ce admir mai mult la el: notaţia «naturalistă» despre un univers fantastic, dar care, sub ochii noştri, devine real datorită minuţioasei exactităţi a descrierii, sau infailibila îndrăzneală de a devia brusc spre straniu.“

ANDRÉ GIDE

Lei 3,75

81

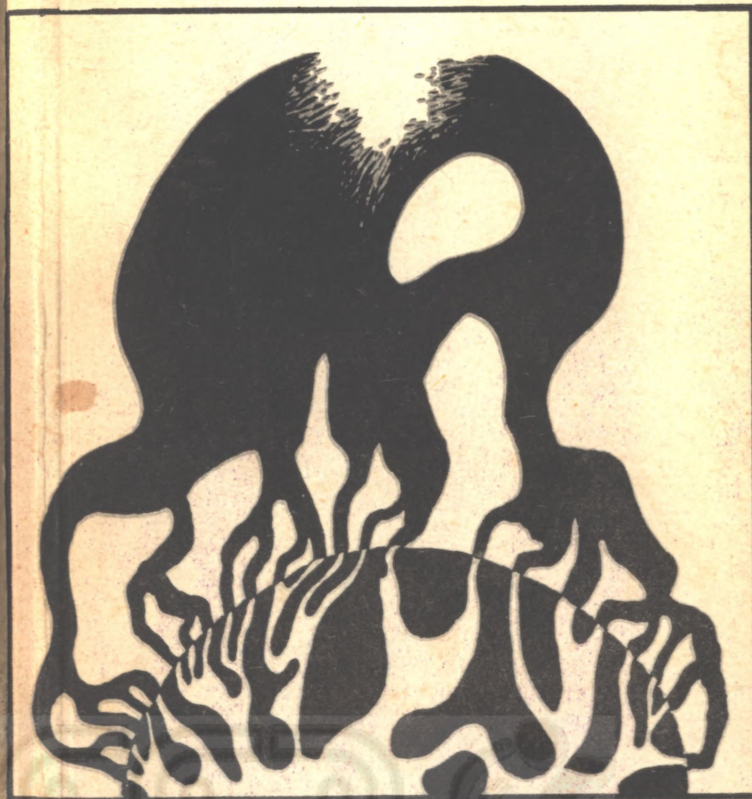
1969

FRANZ KAFKA • VERDICTUL ŞI ALTE POVESTIRI

CM

FRANZ KAFKA

VERDICTUL

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Coperta de
Florian Pucă

Franz Kafka
DAS URTEIL
und andere Erzählungen
Fischer Bücherei — Frankfurt/Main — Hamburg 1963

Franz Kafka

Verdictul

şi alte povestiri

În româneşte de
MIHAI ISBĂŞESCU

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1969

VERDICTUL

Era într-o duminică dimineață a celei mai frumoase primăveri. Georg Bendemann, un tînăr negustor, ședea în camera sa de la etajul întîi al uneia din casele scunde și șubrede ce se înșirau la nesfîrșit de-a lungul rîului, deosebindu-se aproape numai prin înălțime și culoare. Tocmai terminase o scrisoare către un prieten din tinerețe care se afla în străinătate, o închisese cu o încetineală ce semăna mai curînd a joacă și, sprijinindu-se cu coatele de birou, se uita pe fereastră la rîul, podul și colinele de pe malul celălalt, cu verdele lor abia mijit.

Cugeta la faptul că prietenul acesta, nemulțumit de felul cum îi mergea acasă, fugise pur și simplu în Rusia, cu ani în urmă. Acum se ocupa, la Petersburg, de o afacere, care la început se arătase promițătoare, dar care părea să stagneze de multă vreme, judecînd după felul cum se văicărea prietenul cu prilejul vizitelor sale, ce se răreau tot mai mult. Trudea astfel fără folos printre străini, barba exotică neizbutind să-i aco-

pere chipul binecunoscut din anii copilăriei, chip a cărui piele gălbejită părea să trădeze o boală în plină evoluţie. Din cîte povestea, n-avea nici un fel de legături propriu-zise cu colonia compatrioţilor săi de acolo, dar totodată aproape că nu era în relaţii de societate nici cu familiile autohtone, întocmindu-şi astfel viaţa pentru o burlăcie definitivă.

Ce să-i scrii unui asemenea om care eşuase în mod evident, şi căruia puteai să-i arăţi compătimire, dar nu şi să-i vii în ajutor! Să-l sfătuieşti oare să se reîntoarcă acasă, să-şi mute existenţa aici, să reia toate vechile legături de prietenie — încercare în calea căreia nu sta nici un fel de piedică — iar în rest să aibă încredere în ajutorul amicilor? Dar asta nu însemna nimic altceva decît să-i spună implicit — cu cît mai pe ocolite, cu atît mai jignitor — că toate încercările lui de pînă acum au dat greş, că trebuia să renunţe, în sfîrşit, la ele, că trebuia să revină acasă şi să se lase privit de toţi cu uimire, ca unul reîntors pentru totdeauna, că doar prietenii erau pricepuţi şi că el era un copil bătrîn care trebuia pur şi simplu să asculte de prietenii rămaşi în ţară. Şi atunci, oare mai era sigur că aveau vreun rost toate chinurile la care trebuia supus? Poate că nici măcar nu izbutea să-l readucă acasă — doar spunea el singur că nu mai înţelegea stările de

lucruri din patrie; şi atunci ar fi rămas oricum în străinătatea lui, amărît de sfaturile primite, înstrăinat şi mai mult de prieteni. Dar dacă ar fi urmat cu adevărat sfatul şi, aici, ar fi fost strivit — fireşte nu cu intenţie, ci datorită împrejurărilor — dacă nu s-ar mai fi simţit bine nici cu prietenii şi nici fără ei, dacă ar fi suferit de sentimentul umilirii, dacă în cazul acesta n-ar mai fi avut cu adevărat nici patrie şi nici prieteni, atunci n-ar fi fost oare mai bine pentru el să fi rămas printre străini, acolo, aşa cum era? După cum stau lucrurile, îţi poţi oare imagina că aici ar izbuti cu adevărat să dea înainte?

Pentru aceste motive, dacă voiai să mai rămîi oricum în corespondenţă cu el, nu-i puteai spune lucruri pe care, de fapt, le-ai fi spus fără sfială chiar şi unui simplu cunoscut, oricît de îndepărtat. Prietenul nu mai fusese în ţară de mai bine de trei ani şi explica foarte puţin plauzibil acest lucru prin nesiguranţa condiţiilor politice din Rusia care nu-i îngăduiau, chipurile, nici cea mai scurtă absenţă unui modest om de afaceri, în timp ce sute de mii de ruşi colindau liniştit prin lume. Dar în cursul acestor trei ani se schimbaseră multe tocmai pentru Georg. Prietenul mai apucase să afle, de bună seamă, de moartea mamei lui Georg — care se întîmplase cu aproape doi ani în urmă şi de la care fiul făcea gospodărie co-

mună cu bătrînul său tată — și exprimase condoleanțe pe un ton sec, ce nu-și putea afla explicația decît în faptul că, printre străini, nu-ți poți închipui jalea prilejuită de un asemenea eveniment. Dar, din clipa aceea, Georg începuse să se ocupe cu toată energia de întreprinderea sa, ca și de toate celelalte lucruri. Poate că, pe cînd mai trăia mama, tatăl său îl împiedicase de la o adevărată activitate proprie, prin faptul că nu voia să admită decît doar concepțiile sale personale ; poate că de la moartea mamei, tatăl său devenise mai retras, deși încă mai lucra în întreprindere ; poate că — ceea ce era foarte probabil — întîmplările fericite jucau un rol cu mult mai important ; oricum, în acești doi ani, întreprinderea se dezvoltase neașteptat de bine, personalul trebuise să fie dublat, deverul se încincise și, fără îndoială, că avea să urmeze o prosperitate și mai mare.

Dar prietenul nici nu bănuia această schimbare. Mai de mult — ultima oară poate chiar în acea scrisoare de condoleanțe — încercase să-l convingă pe Georg să emigreze și el în Rusia și insistase pe larg asupra perspectivelor ce se deschideau la Petersburg tocmai în branșa lui Georg. Cifrele date de el erau însă insignifiante prin comparație cu proporțiile pe care le luase acum întreprinderea lui Georg. Dar acesta din urmă nu

se simțise îndemnat pe atunci să-i scrie prietenului despre succesele sale în afaceri, iar dacă ar fi făcut-o acum, cu întîrziere, faptul ar fi părut cu adevărat ciudat.

Astfel, Georg se limita să-i scrie prietenului despre evenimente fără importanță, așa cum se îngrămădesc în memorie, fără rînduială, cînd te gîndești la ele într-o duminică liniștită. Nu voia altceva decît să lase netulburată imaginea pe care și-o făcuse, de bună seamă, prietenul despre orașul natal, în acest lung interval de timp și cu care se deprinsese. Așa s-a întîmplat că Georg i-a anunțat prietenului de trei ori, în scrisori destul de distanțate între ele, logodna unui om care-i era indiferent, cu o fată ce-i era la fel de indiferentă, pînă cînd firește că prietenul a început să se intereseze de această ciudățenie, cu totul împotriva intențiilor lui Georg.

Dar Georg prefera să-i scrie asemenea lucruri, decît să-i mărturisească că el însuși se logodise acum o lună cu o domnișoară Frieda Brandenfeld, o fată dintr-o familie bogată. Vorbea adesea cu logodnica sa despre acest prieten și despre relațiile speciale pe care le avea cu el prin corespondență.

„Așadar, nici nu va veni la nunta noastră, spuse ea, și doar am dreptul să-ți cunosc toți prietenii." „Nu vreau să-l deranjez, răspunse

Georg, întrucît dacă îl cunosc bine, probabil că va veni, cel puţin aşa cred, însă ar avea impresia că este constrîns şi păgubit, poate că m-ar invidia şi ar fi cu siguranţă nemulţumit şi incapabil să-şi învingă vreodată nemulţumirea de a pleca îndărăt singur. Singur — ştii tu ce-nseamnă asta ?" „Dar, nu poate afla şi pe altă cale de căsătoria noastră ?" „Fireşte că asta nu pot s-o împiedic, dar este puţin probabil să afle, avînd în vedere felul lui de viaţă." „Dacă ai asemenea prieteni, ar fi trebuit să nu te logodeşti de fel." „Ei, e vina noastră a amîndurora ; dar nici acum n-aş vrea să fie altfel." Şi cînd ea mai îngăimă, răsuflînd precipitat sub sărutările lui : „De fapt tot mă mîhneşte", Georg consideră că e foarte firesc să-i scrie totul prietenului. «Asta sînt şi aşa trebuie să mă accepte, îşi spuse, nu pot face din mine un om care să fie, cumva, mai potrivit pentru prietenia cu el, decît sînt eu.»

Şi într-adevăr, în lunga scrisoare pe care o scrise în această dimineaţă de duminică, îi relata prietenului în următoarele cuvinte despre logodna ce avusese loc : «Noutatea cea mai bună am lăsat-o la urmă. M-am logodit cu o domnişoară Frieda Brandenfeld, o fată dintr-o familie bogată, care s-a stabilit aici tîrziu după plecarea ta şi pe care, deci, e aproape sigur că n-o cunoşti. Se va mai ivi prilejul să-ţi dau amănunte despre logodnica mea, pentru astăzi e destul să afli că sînt foarte fericit şi că în relaţiile dintre noi nu s-a schimbat nimic afară doar de faptul că ai acum în mine, în loc de un prieten obişnuit, un prieten fericit. În plus vei avea în logodnica mea — care-ţi transmite calde salutări şi care-ţi va scrie şi ea în curînd — o prietenă sinceră, ceea ce nu este cu totul lipsit de importanţă pentru un holtei. Ştiu că sînt multe lucruri care te împiedică să ne faci o vizită, dar oare nunta mea n-ar fi tocmai prilejul potrivit să înlături toate piedicile ? Orice-ar fi, însă, procedează cum crezi că e mai bine, fără a ţine seama de nimic.»

Cu această scrisoare în mînă Georg şezuse multă vreme la birou, privind pe fereastră. Abia dacă răspunsese printr-un zîmbet absent unui cunoscut care-l salutase trecînd pe străduţă.

Într-un tîrziu puse scrisoarea în buzunar şi ieşi din cameră, traversînd micul coridor pînă-n camera tatălui său, în care nu mai fusese de luni de zile. De altfel nici nu era nevoie de obicei, întrucît venea permanent în contact cu tatăl lui la magazin, prînzul îl luau amîndoi, în acelaşi timp, la un birt, iar seara, chiar dacă fiecare îşi punea burta la cale după propriu-i plac, mai şedeau totuşi, îndeobşte, o vreme în holul comun, fiecare cu ziarul în mînă, asta fireşte cînd Georg nu era plecat cu prietenii şi cînd nu-şi vizita

logodnica, cum se întîmpla acum foarte des. Georg se miră cît de întunecoasă era camera chiar și în această dimineață însorită. Atît de multă umbră făcea, așadar, zidul înalt ce se ridica dincolo de curtea îngustă ! Tatăl său ședea la fereastră, într-un colț împodobit cu tot felul de amintiri de la răposata soție, și citea ziarul, pe care-l ținea într-o parte, aproape de ochi, încercînd astfel să compenseze slăbirea vederii. Pe masă erau resturile micului dejun, din care nu părea să fi mîncat mare lucru.

„Aa, Georg" spuse tatăl venindu-i îndată înainte. Halatul său gros se deschidea în timpul mersului, poalele fluturau în jur. «Taică-meu încă mai este un adevărat uriaș», își zise Georg. Apoi spuse :

„Aici e un întuneric insuportabil."

„Da, de fapt este întuneric", răspunse tatăl.

„Ai închis și fereastra ?"

„Îmi place mai mult așa."

„Dar e foarte cald afară", vorbi Georg, ca un fel de adaos la cele de mai-nainte, și se așeză.

Tatăl strînse tacîmul cu care mîncase la micul dejun și-l puse pe un dulap.

„De fapt, continuă Georg urmărind cu totul absent mișcările bătrînului, nu voiam decît să-ți spun că am anunțat, totuși, la Petersburg logodna

mea." Scoase scrisoarea puțin din buzunar și o lăsă să alunece îndărăt.

„La Petersburg ?" întrebă tatăl.

„Firește, prietenul meu", spuse Georg căutînd privirea părintelui său. — «La magazin arată, însă, cu totul altfel, decît cum stă aici, revărsat și cu brațele încrucișate pe piept», gîndi el.

„Da. Prietenului tău", spuse tatăl apăsat.

„Știi bine, tată, că la început voiam să-i ascund logodna mea. Din menajament, pentru că altfel n-am nici un motiv. Știi și tu că e un om dificil. Mi-am zis, n-are decît să afle din altă parte, chiar dacă lucrul ăsta pare puțin probabil, ținînd seama de felul lui de viață singuratic — n-am cum să împiedic una ca asta — dar de la mine însumi, la urma urmei, să n-o afle."

„Și acum te-ai răzgîndit din nou ?" întrebă tatăl punînd ziarul cel mare pe prichiciul ferestrei, iar pe ziar ochelarii, pe care-i acoperi cu mîna.

„Da, acum m-am răzgîndit din nou. Mi-am zis că, dacă mi-e prieten bun, atunci logodna mea fericită este și pentru el o fericire. Și de aceea n-am mai ezitat să i-o anunț. Am vrut să-ți spun înainte de a pune scrisoarea la cutie."

„Georg, începu tatăl său, lățindu-și gura știrbă, ascultă aici ! Ai venit la mine din cauza acestei chestiuni, ca să te sfătuiești cu mine în privința

ei. Acest lucru îţi face cinste, fără îndoială. Dar asta e nimic, chiar mai rău decît nimic, dacă nu-mi spui acum tot adevărul. Nu vreau să răscolesc lucruri care nu-şi au locul aici. De la moartea scumpei noastre mame, s-au petrecut anumite fapte nu tocmai frumoase. Poate că le-o veni şi lor vremea şi poate le-o veni mai curînd decît credem. La magazin îmi scapă unele amănunte, poate că nu-mi sînt tăinuite — nu vreau să afirm acum că-mi sînt tăinuite — nu mai sînt destul de în putere, memoria mă cam lasă, nu mai pot cuprinde toate treburile acelea multe. Ăsta este în primul rînd mersul firesc al naturii, iar în al doilea rînd, pe mine m-a doborît moartea măicuţei noastre mai mult decît pe tine. — Dar, fiindcă tocmai sîntem la chestiunea asta, la scrisoarea asta, te rog, Georg, nu mă amăgi. Este o nimica-toată, nu preţuieşte nici cît o răsuflare, aşa că nu mă amăgi. Există într-adevăr prietenul ăsta de la Petersburg ?"

Georg se ridică încurcat.

„Să-i lăsăm pe prietenii mei. O mie de prieteni nu fac cît tatăl meu. Ştii ce cred eu ? Că nu te cruţi destul. Vîrsta îşi cere, însă, drepturile ei. Îmi eşti indispensabil la magazin, o ştii foarte bine, dar dacă magazinul ţi-ar ameninţa sănătatea, l-aş închide chiar mîine pentru totdeauna. Aşa nu mai merge. Trebuie să introducem un alt

fel de viaţă pentru tine. Dar radical. Stai aici în întuneric, cînd în hol ai avea o lumină frumoasă. Abia guşti din micul dejun, în loc să mănînci ca lumea, ca să te întremezi. Stai cu fereastra închisă şi aerul ţi-ar face atît de bine. Nu, tată ! Am să aduc doctorul şi o să-i urmăm prescripţiile. O să schimbăm camerele, ai să te muţi în camera din faţă, iar eu aici. N-o să fie nici o schimbare pentru tine, totul va fi cărat dincolo. Dar mai e timp pentru toate astea, acum mai suie-te puţin în pat, ai neapărată nevoie de odihnă. Haide, am să te-ajut la dezbrăcat, o să vezi că mă pricep. Sau, dacă vrei să mergi îndată în camera din faţă, o să te culci deocamdată în patul meu. Ăsta ar fi, de fapt, un lucru foarte înţelept."

Georg sta chiar lîngă taică-său, care lăsase să-i atîrne în piept capul cu părul alb, ciufulit.

„Georg", vorbi tatăl încetişor, fără să se clintească.

Georg îngenunche numaidecît lîngă tatăl său şi văzu la colţul ochilor, pe chipul ostenit al bătrînului, pupilele mult mărite privindu-l fix.

„N-ai nici un prieten la Petersburg. Totdeauna ai fost un mucalit şi nu te-ai abţinut nici faţă de mine. Cum o să ai un prieten tocmai acolo ! Nu-mi vine să cred una ca asta."

„Ia gîndeşte-te bine, tată, spuse Georg ridicîndu-l din fotoliu şi, cum sta slăbit în faţa lui, îl dezbrăcă de halat, în curînd se împlinesc trei ani de cînd a fost prietenul meu în vizită la noi. Îmi amintesc încă foarte bine că nu-ţi prea plăcea. Cel puţin de două ori a trebuit să tăgăduiesc că e la mine, deşi tocmai se afla în camera mea. Iţi puteam înţelege foarte bine aversiunea faţă de el, prietenul meu are ciudăţeniile lui. Dar apoi, te-ai întreţinut totuşi foarte bine cu el. Ba eram chiar mîndru atunci pentru că-l ascultai, aprobînd din cap şi îi puneai întrebări. Dacă te gîndeşti bine, trebuie să-ţi aminteşti. Istorisea atunci poveşti de necrezut despre revoluţia rusească. De pildă, cum în timpul unei călătorii de afaceri la Kiev văzuse, într-un balcon, un preot care — cu prilejul unei agitaţii — îşi crestase pînă la sînge o cruce în podul palmei, ridicînd apoi mîna şi adresîndu-se mulţimii. Tu însuţi ai istorisit povestea asta mai departe, pe ici, pe colo."

Între timp, Georg izbutise să-l aşeze pe taică-său din nou în fotoliu şi să-i scoată cu precauţie indispensabilii de flanelă pe care-i purta peste izmenele de pînză, precum şi ciorapii. La vederea rufăriei nu tocmai curate, îşi făcu reproşuri că-şi neglijase tatăl. Desigur că ar fi fost de datoria lui să vegheze la schimbarea primenelilor bătrînului. Încă n-a discutat pe larg cu logodnica

sa cum are de gînd să organizeze viitorul tatălui său, întrucît presupuseseră în mod tacit că bătrînul avea să rămînă singur în vechea locuinţă. Dar acum se hotărî, scurt şi categoric, să-l ia la el, în viitoarea lui gospodărie. Dacă priveai lucrurile mai bine, aproape se părea că îngrijirea, de care urma să aibă tatăl său parte acolo, ar putea veni prea tîrziu.

Îl duse pe taică-său pe braţe pînă în pat. Avu un sentiment îngrozitor cînd, în timpul celor cîţiva paşi pînă la pat, băgă de seamă că bătrînul se juca cu lanţul ceasului pe care, el, Georg, îl purta la piept. Nici nu-l putu aşeza numaidecît în pat, atît de tare se încleştase de acest lanţ de la ceas.

De îndată ce fu aşezat în pat, totul păru să meargă strună. Se înveli singur şi trase apoi plapuma impresionant de mult peste umăr. Privi nu fără prietenie în sus la Georg.

„Nu-i aşa, că-ţi aminteşti de el?" întrebă Georg şi dădu din cap îmbărbătîndu-l.

„Sînt învelit bine?" întrebă tatăl, de parcă nu s-ar fi putut uita dacă picioarele îi sînt destul de învelite.

„Deci, îţi place în pat", spuse Georg potrivind mai bine plapuma în jurul lui.

„Sînt învelit bine?" întrebă tatăl încă o dată şi păru să aştepte răspunsul cu deosebită atenţie.

„Linişteşte-te, eşti învelit bine."

„Nu! strigă tatăl de parcă răspunsul s-ar fi ciocnit de întrebare, apoi aruncă plapuma cît colo, cu o forţă care o făcu să se desfăşoare în zbor vreme de-o clipă, şi se sculă în picioare în pat. Doar o mînă o ţinea uşor sprijinită de tavan. Vrei să mă îmbrobodeşti, ştiu eu, derbedeule, dar încă nu sînt îmbrobodit. Şi chiar de-ar fi ultimele mele puteri, e destul pentru tine, e prea mult pentru tine. De bună seamă că-ţi cunosc prietenul. Ar fi fost un fiu pe placul inimii mele. De-asta l-ai şi amăgit în toţi anii aceştia. Pentru ce altceva? Crezi că eu n-am plîns după el? De aia te încui în birou — să nu te deranjeze nimeni, şeful e ocupat — ca să-ţi poţi scrie scrisorelele prefăcute, pentru Rusia. Dar, din fericire, unui tată nu e nevoie să-i arate nimeni cum să ghicească intenţiile fiului său. Şi de îndată ce ţi-ai închipuit că i-ai venit de hac, şi anume că i-ai venit de hac în aşa fel încît să te poţi aşeza cu fundul pe el şi tatăl nici să nu crîcnească, iată că domnişorul de fiu-meu s-a hotărît să se însoare!"

Georg privi în sus la chipul spectral al tatălui său. Prietenul din Petersburg, pe care tatăl său îl cunoştea deodată atît de bine îl înduioşa mai mult ca oricînd. Îl vedea pierdut în întinsa Rusie. Îl vedea în uşa magazinului gol, prădat. Abia mai stătea printre rafturile sfărîmate, printre mărfurile rupte bucăţele, printre lămpile de gaz aerian, gata să se prăbuşească. De ce a trebuit să se ducă atît de departe!

„Ci uită-te o dată la mine!" strigă tatăl şi Georg alergă, aproape absent, spre pat ca să nu-i scape nimic, dar se opri la mijlocul drumului. „Fiindcă şi-a ridicat fustele, începu tatăl cu glas mieros, fiindcă şi-a ridicat fustele aşa, gîsca aia dezgustătoare — şi, pentru a reprezenta concret faptele, îşi săltă cămaşa atît de sus, încît i se văzu pe partea de sus a coapsei cicatricea din anii războiului — fiindcă şi-a ridicat fustele aşa, şi aşa, şi aşa, te-ai dat la ea şi, pentru a-ţi face poftele cu ea nestingherit, ai profanat amintirea mamei noastre, ţi-ai trădat prietenul şi l-ai vîrît pe taică-tău în pat, ca să nu se mai poată mişca. Dar poate să se mişte ori ba?" Şi sta complet dezvelit, aruncînd din picioare. Radia de bucurie, convins că pricepuse totul.

Georg sta într-un colţ, cît putea mai departe de taică-său. Trecuse cîtva timp de cînd se hotărîse ferm să observe totul cît poate de atent, pentru ca nu cumva să fie luat prin surprindere, pe ocolite, pe la spate sau de sus. Acum îşi aminti din nou de hotărîrea uitată de mult şi o uită din nou, aşa cum treci un firicel scurt prin urechea acului.

„Dar prietenul tău, totuşi, nu este trădat! strigă tatăl, şi mişcîndu-şi degetul arătător încolo şi-ncoace, întări spusele. Eu am fost reprezentantul lui aici, la faţa locului."

„Măscăriciule!" nu se putu abţine Georg să-i strige, dîndu-şi însă îndată seama de răul făcut şi muşcîndu-şi prea tîrziu — cu ochii holbaţi — limba, încît se chirci de durere.

„Da, fireşte că a fost o mascaradă! Mascaradă! Bun cuvînt! Ce altă mîngîiere i-a mai rămas bătrînului tată văduv. Spune — şi, pentru clipa răspunsului, mai fii o dată fiul meu în viaţă — spune ce altceva îmi rămînea de făcut, în cămăruţa mea dosnică, persecutat de personalul necredincios, bătrîn pînă-n măduva oaselor? Iar fiu-meu umbla triumfător prin lume, încheia afaceri pe care eu le pregătisem, se desfăta în plăceri şi, înaintea lui taică-său, ieşea la socoteală cu o faţă ermetică de om de onoare! Crezi că eu nu te-am iubit, eu, cel de la care ai purces?"

«Acum se va apleca înainte, gîndi Georg, de-ar cădea şi de s-ar zdrobi!» Cuvîntul acesta îi şuieră prin minte.

Tatăl se aplecă înainte, însă nu căzu. Dar cum Georg nu se apropie, aşa cum se aşteptase, se îndreptă din nou.

„Rămîi acolo unde eşti, n-am nevoie de tine! Îţi închipui că mai ai putere să vii pîn-aici şi că te abţii numai fiindcă aşa vrei. Să nu te-nşeli! Încă mai sînt cel cu mult mai puternic! Singur, poate că ar fi trebuit să mă retrag, dar mama mi-a dat forţa ei, cu prietenul tău m-am aliat în chip minunat, clientela ta o am aici în buzunar."

«Chiar şi la cămaşă are buzunare!» îşi spuse Georg şi crezu că putea să-l discrediteze în faţa întregii lumi cu remarca asta. Gîndi asta doar o clipă, întrucît uita totul necontenit.

„Ia-ţi logodnica la braţ şi încearcă să-mi ieşi înainte! O să ţi-o mătur de lîngă tine, nici nu ştii cum!"

Georg făcu o mutră de parcă n-ar fi crezut una ca asta. Tatăl dădu din cap înspre colţul unde se afla Georg, întărind cele spuse.

Georg făcu o mutră de parcă n-ar fi crezut ai întrebat, dacă să-i scrii prietenului tău despre logodnă! Da' ştie totul, prostule, ştie totul! Doar i-am scris eu, fiindcă ai uitat să-mi iei condeiul şi mapa de scrisori. De asta nu mai vine de atîţia ani pe-aici, ştie totul de-o sută de ori mai bine decît tine însuţi, scrisorile tale le mototoleşte cu mîna stîngă, necitite, în timp ce cu dreapta ţine scrisoarea mea ca s-o citească!"

De entuziasm, își roti brațul pe deasupra capului.

„Știe totul de-o mie de ori mai bine !“ strigă el.

„De zece mii de ori !“ spuse Georg spre a-și ironiza părintele, dar cuvîntul răsună cu gravitate încă din clipa cînd îl rosti.

„De ani de zile tot aștept să vii cu întrebarea asta ! Crezi tu că mă mai interesează altceva ? Crezi că mai citesc ziarele ? Na !“ și-i aruncă fiului său un ziar, care cine știe cum ajunsese în pat. Era un ziar vechi, purtînd o denumire complet necunoscută lui Georg.

„Cît ai mai șovăit pînă să ajungi matur ! A trebuit să moară mama, nu i-a mai fost dat să apuce ziua bucuriei ; prietenul tău se prăpădește în Rusia lui, încă de-acum trei ani se ofilise destul pentru a fi aruncat la gunoi, iar eu, vezi bine cum am ajuns. Că doar pentru asta ai ochi !“

„Așadar, m-ai pîndit !“ strigă Georg.

Tatăl zise într-o doară cu compătimire :

„Probabil că asta ai vrut s-o spui mai de mult. Acum nici nu se mai potrivește. Apoi mai tare : Acum știi deci ce mai există în afară de tine, pînă acum nu știai decît doar de tine ! Propriu-zis erai un copil nevinovat, dar și mai propriu-zis erai un om diabolic ! — De aceea află : te osîndesc acum la moarte prin înec !“

Georg se simți alungat din cameră, bufnitura cu care tiacă-său se prăbușise pe pat în urma lui îi mai stăruia încă în urechi. Pe scara, pe ale cărei trepte gonea ca pe un plan înclinat, o trînti grămadă pe servitoarea care tocmai se pregătea să urce pentru a deretica prin apartament și a înlătura urmele nopții. „Sfinte Isuse !“ strigă ea și-și acoperi fața cu șorțul, dar el și dispăruse. Țîșni pe poartă, peste caldarîm, simțindu-se atras de apă. Apucase strîns parapetul întocmai cum apucă un înfometat hrana. Se avîntă pe deasupra, ca un gimnast perfect, cum fusese în anii tinereții, spre mîndria părinților săi. Încă se mai ținea bine cu mîinile ce slăbeau tot mai mult, pîndi printre gratiile parapetului trecerea unui autobuz, care să acopere cu ușurință zgomotul căderii lui, și strigă încetișor : „Dragi părinți, v-am iubit totuși mereu“, și-și dădu drumul să cadă.

În clipa asta era pe pod o circulație cu adevărat interminabilă.

I

Într-o bună dimineaţă, cînd Gregor Samsa se trezi în patul lui, după o noapte de vise zbuciumate, se pomeni metamorfozat într-o gînganie înspăimîntătoare. Zăcea întins pe spatele său tare ca o carapace şi, cînd ridica puţin capul, îşi vedea abdomenul cafeniu boltit în sus şi divizat în segmente rigide, de forma unor arcuri ; plapuma abia se mai ţinea să nu alunece cu totul de pe această proeminenţă. Nenumăratele lui picioare, jalnic de subţiri în comparaţie cu dimensiunile sale de altădată, îi tremurau, neajutorate, înaintea ochilor.

«Ce s-a întîmplat cu mine ?» îi trecu prin gînd. Nu era vis. În jur se afla camera lui liniştită — o adevărată cameră omenească, deşi cam mică — cuprinsă între cei patru pereţi pe care-i cunoştea atît de bine. Deasupra mesei, pe care se vedea, împrăştiată, o colecţie de mostre de stofe — căci Samsa era voiajor comercial — sta atîrnată fotografia ce-o tăiase deunăzi dintr-o revistă ilustrată şi o pusese într-o ramă frumoasă, aurită. Reprezenta o femeie cu căciuliţă în cap şi cu un boa de blană la gît ; femeia şedea drept şi întindea spre privitor un manşon mare de blană, în care îi dispărea întregul braţ, pînă la cot.

Privirea lui Gregor lunecă apoi spre fereastră, şi vremea mohorîtă de afară — căci se auzeau picurile de ploaie ţîrîind pe glaful de tablă — îl făcu profund melancolic. «Ce-ar fi, dacă aş mai trage un pui de somn şi aş uita de toate sminteIile astea», gîndi el, dar ideea se dovedi întru totul nerealizabilă, deoarece se obişnuise să doarmă pe partea dreaptă şi, în situaţia actuală, nu se putea întoarce în poziţia respectivă. Cu oricîtă forţă căută să se arunce pe partea dreaptă, se rostogolea de fiecare dată îndărăt pe spate. Încercă de sute de ori, închizînd ochii pentru a nu fi nevoit să-şi vadă picioarele zvîrcolindu-se, şi renunţă abia în clipa cînd începu să simtă într-o parte o durere uşoară, surdă, pe care n-o cunoscuse pînă atunci.

«Of, Doamne, gîndi el, ce meserie obositoare mi-am mai ales şi eu ! Zi de zi pe drumuri. Neplăcerile afacerilor sînt mult mai nesuferite decît cele din magazinul părintesc de odinioară ; în plus, mai trebuie să îndur şi chinul voiajurilor, grija de a nu pierde legăturile trenurilor ; mesele neregulate şi proaste, relaţiile cu oamenii, care se

schimbă mereu, nu durează şi nu pot deveni niciodată mai intime. Ducă-se dracului toate astea !»

Simţi o uşoară mîncărime pe burtă, deasupra ; se împinse, încet, pe spate, spre tăblia patului, pentru a-şi putea ridica mai bine capul ; zări locul mîncărimii, acoperit cu nişte punctişoare mici, albe, despre care nu ştia ce să creadă ; apoi vru să pipăie locul cu unul din picioare, dar îl trase numaidecît îndărăt, întrucît îl treceau fiori reci de îndată ce-l atingea.

Lunecă îndărăt, în poziţia de mai-nainte. «Sculatul ăsta dis-de-dimineaţă, gîndi el, te tîmpeşte de tot. Omul trebuie să doarmă ca lumea. Alţi voiajori duc o viaţă fără griji, ca nişte cadîne în harem. De pildă, cînd mă reîntorc la birt, în cursul dimineţii, pentru a transcrie comenzile obţinute, îi găsesc pe toţi domnii ăştia abia la micul dejun. Să îndrăznesc eu să fac una ca asta, cu şeful meu ! Aş zbura numaidecît. La urma urmei, cine ştie dacă n-ar fi mai bine pentru mine să se întîmple aşa. Dacă nu m-aş stăpîni, de dragul părinţilor, de mult mi-aş fi dat demisia, m-aş fi prezentat înaintea şefului şi i-aş fi spus părerea mea pe şleau. Şi sînt sigur că ar fi căzut de pe pupitru ! Ce manieră ciudată mai e şi asta, să te aşezi cu fundul pe pupitru şi să vorbeşti de la înălţimea aceea cu salariatul, care trebuie să se dea cît poate mai aproape, deoarece şeful este

surd. Ei, dar nu e pierdută cu totul orice speranţă ; cînd voi avea, odată, strînşi laolaltă toţi banii pentru a putea plăti datoria părinţilor mei faţă de el — s-ar putea să mai dureze vreo cinci-şase ani pînă atunci — am să fac neapărat şi acest lucru. Şi apoi să vezi, ce mai viaţă ! Deocamdată, fireşte, trebuie să mă scol numaidecît, întrucît trenul meu pleacă la cinci.»

Îşi întoarse privirea spre deşteptătorul care ticăia pe dulap. «Sfinte Dumnezeule !» se sperie el. Era şase şi jumătate, iar limbile ceasului mergeau liniştit înainte, trecuseră chiar de jumătate şi se apropiau de fără un sfert. Să nu fi sunat oare deşteptătorul ? Se vedea bine din pat că fusese potrivit cum trebuie pentru ora patru ; cu siguranţă că şi sunase. Dar cum a putut oare să doarmă fără să-l audă, că doar, cînd sună, mişcă pînă şi mobilele din loc ! De fapt, nu dormise prea liniştit, dar probabil că, în schimb, dormise cu atît mai adînc. Şi acum ce mai putea face ? Trenul următor pleca la şapte ; ca să-l prindă măcar pe ăsta, trebuia să dea un zor nemaipomenit ; dar colecţia de mostre încă nici nu era împachetată, iar el nu se simţea cîtuşi de puţin odihnit şi înviorat. La urma urmei, chiar dacă ar mai prinde trenul, de praftoriţa şefului tot nu scapă, de vreme ce omul de serviciu al întreprinderii l-a aşteptat la trenul de cinci şi a raportat de

mult despre întîrzierea lui. Ăsta era omul șefului, n-avea nici șira spinării și nici minte. Ce-ar fi să anunțe că este bolnav ? Ar fi penibil și ar da de bănuit, întrucît Gregor n-a fost încă niciodată bolnav în cei cinci ani de serviciu. Cu siguranță că șeful va veni împreună cu medicul Asigurărilor sociale, le va face reproșuri părinților pentru puturosul lor de fiu și va respinge toate pretextele, sprijinindu-se pe părerea medicului Asigurărilor, pentru care nu există decît oameni sănătoși, dar care umblă să scape de muncă. Și, în cazul de față, oare n-ar cam avea dreptate ? Dacă făcea abstracție de dorința de-a continua să doarmă, ceea ce era cu totul nejustificat după un somn atît de lung, în rest se simțea cu adevărat foarte bine și avea și-o poftă de mîncare cît se poate de zdravănă.

În timp ce reflecta, în cea mai mare grabă, la toate astea, fără a se putea hotărî să se scoale — iar deșteptătorul tocmai arăta trei sferturi — cineva ciocăni ușurel la ușa de lîngă capul patului. „Gregor, strigă o voce — era a mamei — e șapte fără un sfert. N-aveai de gînd să pleci la drum ?" Ce voce blîndă ! Gregor se sperie singur, cînd își auzi glasul cu care răspunse ; era, fără îndoială, vocea lui de totdeauna, dar în ea se amesteca, venind parcă de undeva, din adînc, un piuit dureros, pe care nu-l putea reține

și care făcea ca toate cuvintele să nu fie clare decît în primul moment, după care rezonanța lor se deforma într-atît, încît nici nu-ți mai dădeai seama dacă ai auzit cu adevărat bine sau nu. Gregor ar fi vrut să răspundă pe larg și să explice totul, dar, în împrejurările de față, se mărgini doar să spună : „Da, da, mulțumesc mamă, mă scol îndată ". Datorită ușii de lemn, schimbarea vocii lui Gregor nu se putu observa de-afară, de vreme ce mama fu satisfăcută de acest răspuns și plecă tîrșindu-și pașii. Dar scurta discuție atrase atenția celorlalți membri ai familiei asupra faptului că, în ciuda oricăror așteptări, Gregor mai era încă acasă ; și iată-l numaidecît pe tatăl său bătînd încetișor, dar cu pumnul, în ușa laterală. „Gregor ! Gregor ! strigă el, ce s-a întîmplat ?" Apoi, după o scurtă tăcere îl somă încă o dată, cu glas mai gros : „Gregor ! Gregor !" La cealaltă ușă laterală îl chema încet, tînguitor, sora lui : „Gregor ! Nu te simți bine ? Ai nevoie de ceva ?" Gregor răspunse în ambele direcții : „Sînt gata, uite-mă", și se strădui ca, printr-o articulare cît mai îngrijită și prin intercalarea unor lungi pauze între cuvinte, să înlăture din glasul lui tot ce ar fi putut părea surprinzător. Tatăl lui se și întoarse la micul dejun, dar sora continuă în șoaptă : „Gregor, deschide, te implor !" Lui Gre-

gor, însă, nici prin gînd nu-i trecea să deschidă, așa că binecuvîntă obiceiul, dobîndit în cursul călătoriilor, de-a încuia toate ușile în timpul nopții, chiar și acasă.

Mai întîi voia să se scoale în liniște, nestingherit, să se îmbrace și mai ales să-și mănînce micul dejun, și abia după aceea să chibzuiască ce era de făcut, întrucît băgase de seamă că, în pat, nu-și putea aduna gîndurile. Își aminti cum uneori, stînd culcat, simțea o ușoară durere, pricinuită probabil de faptul că dormise într-o poziție incomodă, și cum durerea aceasta pierea, ca o simplă nălucire, de îndată ce se scula ; și fu nespus de curios să vadă cum se vor sfîrși halucinațiile lui de astăzi. Nu se îndoia cîtuși de puțin că schimbarea vocii nu era altceva decît simptomul prevestitor al unei răceli strașnice, boala profesională a tuturor voiajorilor.

Îi fu foarte ușor să dea plapuma la o parte : nu trebui decît să se umfle puțin și ea căzu de la sine. Mai departe însă, îi veni foarte greu, întrucît era neobișnuit de lat la trup. Ar fi avut nevoie de mîini și de picioare, pentru a se ridica în sus ; dar, în locul acestora, n-avea decît nenumăratele piciorușe, care se mișcau necontenit în toate felurile și pe care, în plus, nici măcar nu le putea stăpîni. Dacă, la un moment dat, voia să îndoaie unul din ele, atunci acesta era primul care

se întindea ; și dacă, totuși, izbutea pînă la urmă să execute cu el mișcarea dorită, celelalte se frămîntau, între timp, ca scăpate de sub control și păreau cuprinse de o agitație dureroasă. «Numai să nu stau degeaba în pat», îi trecu lui Gregor prin minte.

Întîi vru să coboare cu jumătatea inferioară a corpului, dar această parte, pe care de altfel încă nici n-o văzuse și despre care nu-și putea face o idee precisă, se dovedi foarte greu de urnit din loc ; totul mergea nespus de încet ; și cînd, în cele din urmă, cuprins de o furie aproape sălbatică, își adună puterile și-și făcu vînt înainte, fără a ține seama de nimic, constată că greșise direcția și se lovi puternic de tăblia de la picioarele patului ; iar din pricina durerii tăioase care îl săgetă înțelese că tocmai partea inferioară a corpului era, pentru moment, probabil cea mai sensibilă.

De aceea încercă să coboare mai întîi cu jumătatea superioară a trupului și întoarse, precaut, capul spre marginea patului. Lucrul acesta fu mai ușor de realizat și, în ciuda lățimii și greutății, masa corpului urmă și ea, încet, întoarcerea capului. Dar cînd se văzu, în cele din urmă, cu capul suspendat în gol, în afara patului, se temu să mai înainteze în felul acesta, întrucît, dacă și-ar fi dat în sfîrșit drumul să

cadă astfel, ar fi trebuit să se întîmple o adevărată minune ca să nu se aleagă cu o rană la cap. Şi, în nici un caz, nu trebuia să-şi piardă cunoştinţa ; aşa că, preferă să rămînă în pat.

Dar cînd, după ce repetă efortul, oftă adînc, căci se pomeni iarăşi în aceeaşi poziţie şi cînd îşi mai văzu şi picioruşele luptîndu-se aprig între ele, fără a putea găsi modalitatea de a le potoli şi de a le orîndui mişcările, îşi spuse din nou că e imposibil să mai rămînă în pat şi că lucrul cel mai înţelept era să facă orice sacrificiu, dacă întrevedea măcar o speranţă, cît de mică, să poată scăpa de acolo. Totodată nu pierdu însă prilejul să-şi amintească, printre picături, că e preferabil să chibzuiască liniştit şi chiar cît se poate de liniştit, decît să ia hotărîri disperate. În asemenea clipe îşi aţintea ochii pe fereastră, dar din păcate priveliştea ceţii matinale, care ascundea privirilor pînă şi clădirile de pe cealaltă parte a străzii, nu-i putea insufla nici încredere şi nici vioiciune. «S-a şi făcut şapte, îşi spuse el, cînd auzi ceasul bătînd din nou, s-a şi făcut şapte şi încă nu s-a ridicat ceaţa.» Şezu cîtăva vreme liniştit, abia respirînd, de parcă ar fi aşteptat ca liniştea desăvîrşită să reinstaureze, poate, o situaţie reală şi firească.

Apoi îşi spuse însă : «Cînd o bătea şapte şi un sfert, trebuie să fiu de mult în picioare. De altfel, chiar şi pînă atunci va veni cineva de la magazin, ca să întrebe de mine, întrucît magazinul se deschide înainte de şapte.» Şi începu să se legene, pentru a-şi face vînt, jos din pat, cu tot trupul o dată. Dacă-şi va da drumul să cadă în felul acesta, atunci capul, pe care avea de gînd să-l ridice cît mai sus în timpul căderii, va scăpa probabil fără nici o leziune. Spatele i se părea rezistent ; cu siguranţă că nu va avea nimic de suferit cu ocazia căderii pe covor. Cea mai mare grijă i-o pricinuia însă perspectiva zgomotului puternic, care urma să se producă şi care avea să trezească, îndărătul uşilor, dacă nu spaimă, măcar îngrijorare. Dar trebuia să accepte şi acest risc.

Cînd Gregor ajunse cu jumătatea corpului afară din pat — noua metodă era mai mult joc decît efort, nu trebuia decît să se legene într-una, ritmic — îi fulgeră prin minte, cît de uşor ar fi totul, dacă i-ar da cineva o mînă de ajutor. Doi oameni puternici — se gîndi la tatăl său şi la slujnică — ar fi fost întru totul de ajuns ; n-ar fi trebuit decît să vîre mîinile sub spinarea lui boltită, să-l ridice astfel din pat, apoi să se aplece cu povara şi să aştepte atenţi, pînă cînd se va răsturna printr-un salt pe podea, unde picioruşele îşi vor afla — de bună seamă — un rost. Dar, făcînd totuşi abstracţie de faptul că

ușile erau încuiate, trebuia oare, cu adevărat, să strige după ajutor ? Cu toată situația tragică în care se afla, nu se putu stăpîni să nu zîmbească, în clipa cînd îi trecu prin minte asemenea idee.

Ajunsese atît de departe încît, cînd se legăna mai tare, abia își mai putea ține echilibrul ; trebuia să ia acum o hotărîre decisivă, întrucît mai erau cinci minute pînă la șapte și un sfert — cînd se auzi deodată soneria de la intrare. «E cineva de la magazin», își spuse el aproape înlemnit, în timp ce picioruşele se zbăteau cu atît mai grăbite. Vreme de-o clipă domni liniște. «Nu-i deschide nimeni», gîndi Gregor, cuprins de o speranță nesăbuită. Dar, după puțin, servitoarea se duse la ușă, firește ca întotdeauna, cu pași îndesați, și deschise. Lui Gregor nu-i trebui să audă decît primul cuvînt de salut al vizitatorului și știu cine era — însuși procuristul. De ce numai el, Gregor, era condamnat să muncească la o firmă, unde, la cea mai mică abatere, se trezeau neîntîrziat cele mai grave bănuieli ? Erau oare toți salariații, fără excepție, niște pungași ? Nu se găsea printre ei nici un om, vrednic de încredere, devotat, pe care să-l mustre conștiința cînd nu putea folosi pentru firma lui cîteva ceasuri din cursul dimineții, sau care să fie în imposibilitate de-a se da jos din pat ? N-ar fi fost oare suficient dacă trimeteau un

practicant să întrebe ce s-a întîmplat cu el — bineînțeles dacă această investigație era neapărat necesară ? Trebuia oare să vină numaidecît procuristul însuși, pentru a arăta întregii familii, care n-avea nici o vină, că cercetarea acestor împrejurări suspecte nu putea fi încredințată decît priceperii lui ? Și, mai mult ca o consecință a enervării care-l cuprinsese în urma acestui raționament, decît ca rezultat al unei adevărate hotărîri, Gregor își făcu vînt cu toată forța, jos din pat. Se auzi o bușitură puternică, dar nu era un zgomot propriu-zis. Căderea fusese întrucîtva amortizată de covor ; de altfel și spinarea lui Gregor se dovedise mai elastică decît își închipuise el însuși, așa că sunetul înăbușit al căderii nu alarmase pe nimeni. Dar capul nu și-l feri cu destulă grijă și se lovi ; de necaz și durere, îl întoarse într-o parte și-l frecă de covor.

„Acolo, înăuntru, a căzut ceva“, vorbi procuristul în camera din stînga. Gregor încercă să-și imagineze, dacă nu i s-ar putea întîmpla și procuristului, într-o bună zi, ceea ce pățise el azi ; de fapt, trebuia admisă existența unei asemenea posibilități. Dar, ca un fel de răspuns brutal la această întrebare, procuristul făcu acum cîțiva pași îndesați prin camera alăturată, scîrțîindu-și ghetele de lac. Din camera aflată în

dreapta, vorbi în șoaptă sora, pentru a-și preveni fratele: „Gregor, a venit procuristul!" „Știu", răspunse Gregor ca pentru sine; dar nu îndrăzni să ridice glasul atît de mult, încît să-l poată auzi și sora lui.

„Gregor, spuse apoi tatăl din camera din stînga, a venit domnul procurist și se interesează de ce n-ai plecat cu trenul de dimineață. Nu știm ce să-i răspundem. De altfel, vrea să-ți vorbească personal. Așa că te rog să deschizi ușa. Firește că va avea bunătatea să scuze dezordinea din camera ta." „Bună dimineața, domnule Samsa!" strigă între timp procuristul, prietenos. „Nu se simte tocmai bine, spuse mama către procurist, în vreme ce tatăl încă mai vorbea cu Gregor prin ușă, nu se simte bine, credeți-mă, domnule procurist. Altfel cum ar putea Gregor să piardă trenul! Băiatului nu-i stă mintea la altceva, decît la magazin. Mai că-mi vine să mă și supăr uneori, fiindcă niciodată nu iese seara în oraș; iată, sînt opt zile de cînd n-a mai plecat în provincie și seară de seară a stat acasă. Șade la masă alături de noi și citește liniștit ziarul sau studiază mersul trenurilor. Pentru el este o adevărată distracție să-și treacă timpul lucrînd traforaj. Așa, de pildă, în vreo două-trei seri a sculptat o mică ramă; o să vă minunați cît e de frumoasă; a atîrnat-o la el în odaie;

o s-o puteți vedea, de-ndată ce va deschide ușa. De altfel sînt bucuroasă că ați venit la noi, domnule procurist; fără dumneavoastră nu l-am fi putut face pe Gregor să ne deschidă ușa; este atît de încăpățînat! Și sînt sigură că nu se simte bine de loc, cu toate că azi-dimineață n-a vrut să recunoască." „Vin numaidecît", articulă Gregor încet și cu grijă, dar nu se clinti pentru a nu pierde nici un cuvînt din discuția de-alături. „Nici nu-mi pot explica altfel lucrurile, doamnă, afirmă procuristul, să sperăm că nu e nimic grav. Deși, pe de altă parte, trebuie să spun că noi, oamenii de afaceri, din fericire sau din nenorocire, cum vreți s-o luați, trebuie să trecem foarte adesea peste micile noastre suferințe, atunci cînd nu e vorba de afaceri." „Ei bine, poate să intre acum la tine domnul procurist?" întrebă tatăl nerăbdător și bătînd din nou în ușă. „Nu", răspunse Gregor.

În camera din stînga se făcu o liniște penibilă, în cea din dreapta sora începu să plîngă, suspinînd încetișor.

De ce nu se duce sora lui dincolo, la ceilalți? Probabil că abia s-a sculat din pat și că încă n-a apucat să se îmbrace. Și de ce plînge, la urma urmei? Pentru că el nu se da jos din pat, ca să-i deschidă procuristului? Pentru că era amenințat să-și piardă slujba și, în cazul acesta, patronul va

începe din nou să-i sîcîie pe părinţi cu vechile lui pretenţii ? Griji cu totul inutile, pentru moment. Gregor încă mai era lîngă ei şi nici prin gînd nu-i trecea să-şi părăsească familia la ananghie. Deocamdată, fireşte, zăcea întins pe covor şi oricine ar fi ştiut în ce stare se află nu i-ar fi putut pretinde cu tot dinadinsul să-i deschidă procuristului. Dar această mică impoliteţă, pentru care va găsi uşor, mai tîrziu, o scuză plauzibilă, nu putea fi un motiv de concediere imediată a lui Gregor. Şi Gregor îşi spuse că ar fi mult mai rezonabil acum să-l lase în pace şi să nu-l tulbure cu bocetele şi insistenţele lor. Dar, desigur, motivul care îi nelinişte pe ceilalţi şi le scuza comportarea era incertitudinea.

„Domnule Samsa, strigă acum procuristul, ridicînd vocea, ce înseamnă asta ?! Te baricadezi acolo, în camera dumitale, nu răspunzi decît cu da şi nu, le faci griji inutile părinţilor şi — în treacăt fie zis — îţi neglijezi îndatoririle profesionale într-un mod inadmisibil. Îţi vorbesc aici în numele părinţilor şi al şefului dumitale şi te rog foarte serios să ne dai numaidecît o explicaţie lămurită. Sînt uimit, sînt foarte uimit. Te credeam un băiat aşezat, cuminte, şi iată că, dintr-o dată, mi se pare că începi să ne terorizezi cu toanele dumitale nesăbuite. Azi-dimineaţă, şeful a făcut aluzie la o interpretare posibilă a lipsei dumitale — se referea la încasările care ţi-au fost încredinţate deunăzi — dar eu am respins-o, garantînd aproape cu cuvîntul meu de onoare, că nici nu poate fi vorba de asemenea explicaţie. Dar acum sînt nevoit să iau act de încăpăţînarea dumitale şi te asigur, domnule Samsa, că aproape mi-a pierit pofta să-ţi mai iau vreodată apărarea. Iar situaţia dumitale nu e cîtuşi de puţin dintre cele mai sigure. La început am avut intenţia să-ţi spun toate astea între patru ochi ; dar, de vreme ce mă faci să-mi pierd timpul aici în mod inutil, nu văd de ce aş mai ascunde ceva părinţilor dumitale. Află deci că munca dumitale din ultima vreme a fost cu totul nesatisfăcătoare ; recunoaştem şi noi că anotimpul nu e prea favorabil pentru afaceri strălucite ; dar nu există, şi nici nu poate să existe vreun anotimp, domnule Samsa, în care să nu se încheie afaceri."

„Dar, domnule procurist, strigă Gregor ieşindu-şi din fire şi uitînd, în enervarea sa, de orice precauţie, vă deschid numaidecît, îndată. Am avut o uşoară indispoziţie, o ameţeală care m-a împiedicat să mă scol. Mai sînt încă în pat ; dar mă simt din nou în puteri. Chiar acum mă dau jos. Un moment de răbdare, numai. Nu mă simt încă atît de bine, cum mi-am închipuit. Dar mi-a mai trecut. Cum poate veni boala peste om ! Aseară, încă, mi-era foarte bine, părinţii

mei ştiu şi ei că e aşa ; sau, mai exact, aseară am simţit un prim simptom fără importanţă. Ar fi trebuit să ne dăm seama. De ce nu ne-am gîndit să anunţăm la magazin ! Dar, vezi, totdeauna îţi închipui că ai să învingi boala fără să stai în casă. Domnule procurist ! Cruţaţi-mi părinţii. Toate reproşurile pe care mi le faceţi sînt fără temei ; de fapt, nu mi s-a spus pînă acum nici un cuvînt despre asta. Poate că n-aţi văzut ultimele comenzi pe care le-am expediat. De altfel, voi pleca la drum chiar cu trenul de opt ; cele cîteva ore de odihnă m-au pus pe picioare. Nu vreau să vă pierdeţi timpul, domnule procurist ; voi veni numaidecît la magazin ; vă rog să fiţi atît de bun să-i comunicaţi asta domnului director şi să-l salutaţi respectuos din partea mea !"

În timp ce rostea această avalanşă de cuvinte, fără a şti prea bine ce spune, Gregor se apropie de dulap, cu o uşurinţă ce se datora exerciţiilor anterioare din pat, şi încercă să se ridice, sprijinindu-se de el. Voia într-adevăr să deschidă uşa, să-şi facă apariţia şi să-i vorbească procuristului ; era nerăbdător să vadă ce vor spune, cînd vor da cu ochii de el, toţi cei care-l chemau acum atît de insistent. Dacă se vor înspăimînta, atunci va însemna că nu mai are nici o răspundere şi că poate să fie liniştit. Iar

dacă vor primi totul cu bine, atunci nu va mai avea nici un motiv de îngrijorare şi, grăbindu-se puţintel, va putea ajunge într-adevăr la gară, înainte de ora opt. La început alunecă de cîteva ori în jos, fiindcă dulapul era lustruit, dar pînă la urmă se avîntă cu toată forţa şi izbuti să se ridice drept în sus ; nici nu mai luă seama la durerile din abdomen, oricît erau de ascuţite. Apoi îşi dădu drumul să cadă înainte pe spătarul unui scaun din apropiere şi se prinse cu picioruşele de marginea lui. În acelaşi timp îşi recăpătă stăpînirea de sine şi tăcu mîlc, pentru a putea asculta din nou ce spunea procuristul.

„Aţi înţeles măcar un singur cuvînt ? îi întrebă procuristul pe părinţi, vreau să sper că nu-şi bate joc de noi !?" „Sfinte Dumnezeule ! strigă mama izbucnind în plîns, pesemne că e tare bolnav şi noi îl chinuim, săracul. Grete ! Grete !" chemă ea apoi. „Mamă !" ţipă sora, din partea cealaltă, încercînd să comunice cu ea prin pereţii camerei lui Gregor, care era situată la mijloc. „Trebuie să te duci imediat după doctor, Gregor e bolnav. Fuga la doctor. L-ai auzit cum vorbeşte ?" „A fost un glas de animal !" îşi dădu cu părerea procuristul şi vocea lui părea să răsune în surdină prin comparaţie cu strigătele mamei. „Anna ! Anna ! izbucni tatăl aler-

gînd prin antreu spre bucătărie şi bătînd din palme, adu numaidecît un lăcătuş!“ Şi iată-le pe cele două fete alergînd prin antreu şi foşnindu-şi fustele (oare cînd se îmbrăcase Grete atît de repede?); apoi deschiseră în pripă uşa de la intrare, dar nimeni n-o mai auzi trîntindu-se din nou; probabil că o lăsaseră deschisă, aşa cum se întîmplă de obicei în casele unde s-a abătut o mare nenorocire.

Gregor era acum mult mai liniştit. Aşadar, cuvintele sale nu se mai înţelegeau, cu toate că lui i se păruseră desluşite, mai desluşite ca-nainte, poate pentru că i se obişnuise urechea. Oricum, însă, începuseră să-şi dea seama că i se întîmplase ceva anormal şi erau gata să-i vină într-ajutor. Sîngele rece şi siguranţa cu care luaseră primele măsuri îl îmbărbătară. Se simţea reintegrat în societatea oamenilor şi nădăjduia isprăvi mărețe şi surprinzătoare din partea medicului şi a lăcătuşului, deopotrivă, fără a face de fapt vreo deosebire între ei. Pentru a-şi drege şi limpezi vocea în vederea discuţiilor ce aveau să urmeze, tuşi puţin, fireşte străduindu-se s-o facă cît mai încetişor cu putinţă, întrucît era posibil ca şi acest zgomot să sune altfel decît o tuse omenească — şi nu era sigur că îşi va mai putea da seama de o eventuală deosebire. Între timp se făcuse linişte adîncă în camera alăturată.

Poate că părinţii şedeau la masă cu procuristul şi se sfătuiau, poate că erau cu toţii lîngă uşă şi trăgeau cu urechea.

Gregor se tîrî încet spre uşă, sprijinindu-se de scaun; ajuns acolo, lăsă scaunul, se izbi în uşă şi se ţinu drept, rezemîndu-se de ea — capetele rotunjite ale picioruşelor secretau o substanţă lipicioasă; apoi se odihni o clipă de efortul făcut. După aceea se căzni să răsucească încet cu gura cheia în broască. Dar cu ce să apuce cheia? Din păcate, se părea că n-avea dinţi ca toţi dinţii, în schimb mandibulele erau foarte puternice; cu ajutorul lor izbuti chiar să clintească puţin cheia, neluînd în seamă faptul că se rănise, fără îndoială, de vreme ce din gură îi curgea un lichid cafeniu, care se prelingea pe cheie şi picura pe podele. „Ascultaţi, spuse procuristul din camera de-alături, întoarce cheia în broască.“ Pentru Gregor, această îmbărbătare fu binevenită; ar fi dorit ca toată lumea, şi tata, şi mama, să-i strige: «Hai, Gregor, curaj, dă-i înainte, răsuceşte cheia!» Şi, imaginîndu-şi că toţi îi urmăreau cu încordare eforturile, muşcă plin de furie cheia, fără a se mai gîndi la nimic. Pe măsură ce cheia se răsucea, Gregor ţopăia în jurul broaştei; se ţinea acum doar cu gura şi, după cum era nevoie, se atîrna de inelul cheii sau îl apăsa în jos cu toată greutatea corpului. Clinchetul sonor al

broaştei, care cedă în cele din urmă, îl trezi cu totul la realitate. Răsuflînd uşurat, îşi zise: «Iată, n-am avut nevoie de lăcătuş», apoi apăsă cu capul pe clanţă pentru a deschide, în fine, uşa.

Întrucît fu nevoit să se dea după uşă, trăgînd-o după el, aceasta ajunse să fie larg deschisă şi Samsa încă nu se zărea. Trebui după aceea să ocolească încet canatul deschis, şi anume cu multă atenţie, dacă nu voia să cadă pe spate, cît era de lung, mai înainte de a-şi fi făcut apariţia. Era încă preocupat de această manevră dificilă şi n-avea răgazul să mai fie atent şi la altceva, cînd îl auzi deodată pe procurist scoţînd un „Oh!" sonor, asemeni şuieratului vîntului ; apoi, procuristul fiind cel mai aproape de uşă, Gregor îl văzu ducîndu-şi mîna la gura întredeschisă şi trăgîndu-se încet îndărăt, ca şi cum o forţă invizibilă, de intensitate constantă, l-ar fi împins afară din cameră. Mama — care în ciuda prezenţei procuristului rămăsese cu părul încă răvăşit şi zburlit de somnul nopţii — aruncă mai întîi o privire tatălui, împreunîndu-şi mîinile, apoi făcu doi paşi spre Gregor şi se prăvăli grămadă, cu fustele înfoiate în jur, în timp ce faţa ei, căzută în piept, nu se mai vedea de loc. Tatăl strînse pumnul cu o mutră duşmănoasă, de parcă ar fi vrut să-l izgonească îndărăt, în camera lui, apoi privi oarecum nesigur în jur, prin odaie, îşi acoperi ochii cu mîinile şi un plîns cu sughiţuri începu să-i scuture pieptul voinic.

Deocamdată Gregor nu înaintă în sufragerie, ci se rezemă de celălalt canat al uşii, care era prins cu zăvorul, şi nu-şi arătă corpul decît pe jumătate ; iar deasupra acestuia se ivi capul înclinat într-o parte, cu care pîndea reacţia celorlalţi. Între timp vremea se mai luminase ; de partea cealaltă a străzii se zărea acum limpede un cadru din interminabila clădire neagră-cenuşie din faţă — un spital — cu un şir monoton de ferestre ce străpungeau cu o notă de seriozitate faţada ; ploaia continua să cadă, dar numai ca nişte picături mari, bine şi distinct conturate, vizibile fiecare în parte şi rostogolindu-se una cîte una pe pămînt. Vesela pentru micul dejun se răsfăţa cu îmbelşugare pe masă, întrucît gustarea de dimineaţă era, pentru tatăl lui Gregor, cea mai importantă masă a zilei ; adeseori o prelungea ore în şir, făcînd între timp lectura diferitelor ziare. Chiar pe peretele opus se afla o fotografie a lui Gregor din vremea milităriei, unde era înfăţişat ca sublocotenent, cu mîna pe mînerul săbiei, zîmbind fără grijă şi parcă impunînd respect prin ţinuta şi uniforma lui. Uşa dinspre antreu era deschisă şi, cum nici cea de la intrare nu fusese închisă, se putea vedea palierul scării

din fața apartamentului și primele trepte care duceau în jos.

„Ei, începu Gregor vorba, conștient de faptul că era singurul care-și păstrase cumpătul, acum mă voi îmbrăca numaidecît, voi strînge colecția de eșantioane și voi pleca. Vreți să mă lăsați să plec ? Vreți ? Vedeți dar, domnule procurist, că nu sînt încăpățînat și că muncesc cu plăcere ; e neplăcut să tot voiajezi, dar n-aș putea trăi fără asta. Încotro plecați, domnule procurist ? La magazin ? Da ? Veți relata totul exact, nu-i așa ? Orice om poate fi pentru o vreme în incapacitate de-a lucra, dar atunci e momentul cel mai potrivit pentru a-ți aduce aminte de realizările lui anterioare și a te gîndi că mai tîrziu, de-ndată ce dificultatea va fi învinsă, va depune cu atît mai multă sîrguință și strădanie în munca lui. Știți foarte bine cît sînt de îndatorat domnului director. Pe de altă parte port de grijă părinților mei și surorii mele. Sînt la ananghie, însă voi izbuti să ies din nou la liman, prin muncă. Nu-mi îngreunați și mai mult situația. Luați-mi apărarea la magazin ! Știu, comis-voiajorul nu este agreat. Toată lumea își închipuie că el cîștigă din plin și că duce astfel o viață îmbelșugată. Oamenii nu prea au vreun motiv special ca să chibzuiască mai îndeaproape asupra acestor prejudecăți. Dar dumneavoastră, domnule procurist, cunoașteți situația mai bine decît tot restul personalului, ba — între noi fie vorba — mai bine chiar decît șeful însuși care, în calitatea lui de patron, se lasă adeseori ușor influențat în defavoarea unui salariat. Știți de asemenea foarte bine că un comis-voiajor, care mai tot timpul anului lipsește de la magazin, poate cădea ușor victima clevetirilor, întîmplării sau reclamațiilor neîntemeiate ; împotriva acestora nu se poate apăra, pentru că, de cele mai multe ori, nu află nimic despre ele sau, cel mult, simte tristele lor consecințe, pe propria lui piele, cînd se întoarce acasă, istovit de călătorie, și cînd nu le mai poate descifra cauzele. Domnule procurist, nu plecați fără să-mi spuneți un cuvînt, din care să înțeleg că-mi dați dreptate, măcar în parte !"

Dar, la primele cuvinte ale lui Gregor, procuristul se și întoarse să plece, țuguindu-și buzele și privindu-l doar peste umărul care-i zvîcnea convulsiv. În timp ce Gregor vorbea, procuristul nu stătu o clipă locului, ci fără a-l pierde din ochi, se retrase spre ușă încet, pe nesimțite, ca și cum un ordin secret i-ar fi interzis să părăsească odaia. Ajunse, în fine, în antreu și, judecînd după mișcarea bruscă cu care își trase piciorul la ultimul pas, ai fi zis că dușumeaua sufrageriei îi ardea tălpile. Odată ajuns în antreu, întinse mîna dreaptă spre scară, de parcă ar fi

aşteptat de-acolo cine ştie ce izbăvire supranaturală.

Gregor îşi dădu seama că nu-l putea lăsa nicicum pe procurist să plece în asemenea stare de spirit, dacă nu voia să-şi piardă slujba. Părinţii nu sesizaseră prea bine situaţia ; în decursul anilor, le intrase în cap ideea că Gregor avea existenţa asigurată, la acest magazin, pentru tot restul vieţii şi, în afară de asta, acum erau atît de copleşiţi de îngrijorarea momentană, încît nu mai erau capabili să privească în viitor. Dar Gregor avea această previziune. Trebuia să-l reţină pe procurist, să-l liniştească şi să-l cîştige de partea lui ; că doar întreg viitorul lui şi al familiei depindeau de acest lucru ! De-ar fi fost măcar sora lui de faţă ! Ea era o fată deşteaptă, înţelegea totul ; plînsese încă de cînd Gregor şedea întins pe spate, fără nici o grijă. Şi cu siguranţă că procuristul, care era sensibil la femei, i-ar fi dat ascultare ; ea ar fi închis uşa apartamentului şi l-ar fi descîntat în antreu, pînă cînd i-ar fi spulberat spaima. Dar, tocmai acum, sora lui nu era de faţă, aşa că trebuia să acţioneze chiar Gregor însuşi. Fără a se mai gîndi dacă situaţia actuală îi îngăduia să se mişte din loc şi dacă vorbele lui puteau — sau aveau şansa — să fie înţelese, Gregor părăsi canatul de care se sprijinea şi porni pe uşa deschisă, vrînd să-l prindă din urmă pe

procurist, care se apucase cu amîndouă mîinile de balustrada palierului, într-un mod ridicol. Căutînd un sprijin, Gregor căzu pe multiplele lui picioruşe şi scoase un strigăt de spaimă. Dar numaidecît simţi, pentru prima oară în dimineaţa aceasta, o senzaţie plăcută de satisfacţie fizică ; avea pămîntul sub picioruşe, iar acestea — după cîte îşi putea da seama — îl ascultau de minune, ba chiar ardeau de nerăbdare să-l poarte oriîncotro voia ; începu, în fine, să creadă că sfîrşitul suferinţelor lui era foarte aproape. Dar, chiar în clipa cînd clătinîndu-se pe picioare din cauza trepidării reţinute, căzu pe podea nu departe de mama sa, ba chiar în faţa ei, aceasta, deşi părea cu totul dusă pe gînduri, sări în sus ca arsă, întinse braţele în lături cu degetele răsfirate şi ţipă : „Săriţi, pentru Dumnezeu, ajutor !" Apoi îşi aplecă faţa, de parcă ar fi vrut să-l vadă pe Gregor mai bine, după care fugi pe neaşteptate înapoi, ca scoasă din minţi, uitînd că îndărătul ei se află masa încă pusă ; se aşeză în grabă pe ea ca o persoană distrată, şi păru să nu observe că, din cana răsturnată, cafeaua se revărsa şuvoi pe covor.

„Mamă, mamă", spuse Gregor încetişor, cătînd în sus spre ea. Pentru o clipă, Gregor uită cu totul de procurist ; în schimb, văzînd cum curge cafeaua, nu se putu abţine să nu clefăie de cîteva

ori cu mandibulele, în gol. Văzînd aceasta, mama se porni din nou să țipe ; apoi sări de pe masă și căzu în brațele tatălui, care-i ieșise înainte. Dar Gregor n-avea timp acum să se ocupe de părinți ; procuristul se afla deja pe scară, de unde, cu bărbia rezemată de balustradă, mai aruncă o privire îndărăt. Gregor își lău vînt, pentru a-l ajunge cît mai repede din urmă ; dar pesemne că procuristul bănuia ceva, întrucît sări dintr-un salt mai multe trepte și dispăru, după ce mai apucă să strige un „au!", care răsună în toată casa. Din păcate, această fugă precipitată a procuristului păru să-l scoată cu totul din minți și pe tatăl lui Gregor, care pînă acum își păstrase întrucîtva cumpătul ; în loc să alerge după procurist, sau măcar să nu-l împiedice pe Gregor s-o facă, el prinse cu dreapta bastonul, pe care procuristul îl abandonase pe un fotoliu împreună cu pălăria și pardesiul, iar cu stînga apucă un ziar mare de pe masă și se apucă să tropăie din picioare, agitînd bastonul și ziarul, pentru a-l goni pe Gregor îndărăt, în camera lui. Gregor îl imploră în toate felurile, dar nu-i ajută cu nimic ; de altfel, rugămințile lui nici nu fură înțelese ; oricît de umil își întorcea capul spre tatăl său, acesta tropăia și mai tare din picioare. Dincolo, mama deschise larg o fereastră, în ciuda vremii reci, și se plecă mult în afară cu fața îngropată

în palme. Un curent de aer puternic se porni între stradă și casa scării, fluturînd perdelele, făcînd să foșnească ziarele de pe masă și legănînd prin aer cîteva foi care se împrăștiară pe podele. Tatăl își hărțuia neînduplecat fiul, șuierînd ca un sălbatic. Însă, cum Gregor încă nu era deprins să meargă de-a-ndaratelea, se mișca într-adevăr foarte încet. Dacă ar fi putut să se întoarcă, ar fi ajuns într-o clipită în camera lui, dar se temea să pună la grea încercare răbdarea tatălui prin încetineala întoarcerii și se simțea amenințat de bastonul din mîna lui, care-i putea da în orice moment o lovitură mortală pe spate sau în cap. În cele din urmă, Gregor nu mai avu ce face, întrucît era conștient că, mergînd de-a-ndaratelea, nu era în stare nici măcar să țină direcția ; astfel, aruncînd într-una priviri speriate spre tatăl său, începu să se întoarcă în loc, cît putea mai repede, dar în realitate foarte încet. Pesemne că tata băgase de seamă buna lui intenție, întrucît nu-l stînjeni în manevra lui, ci îl dirijă, din cînd în cînd, de la distanță, cu vîrful bastonului. Dacă măcar ar fi încetat odată cu șuieratul acela insuportabil, din cauza căruia Gregor își pierduse capul cu desăvîrșire ; Gregor se întorsese aproape complet, cînd, obsedat mereu de șuierat, se zăpăci și porni să se răsucească îndărăt în partea cealaltă. Apoi, cînd ajunse, în sfîrșit, cu capul

în dreptul deschiderii uşii, se vădi că trupul lui era prea lat pentru a putea trece fără dificultăţi. În starea de spirit momentană, tatălui nici nu-i trecu prin minte să deschidă, eventual, şi canatul celălalt pentru a-i face lui Gregor suficient loc de trecere. N-avea decît o singură idee fixă, aceea de a-l vedea cît mai repede pe Gregor în camera lui. Nici gînd să îngăduie preparativele îndelungate care i-ar fi permis lui Gregor să se ridice în sus şi să poată intra în felul acesta pe uşă. Mai degrabă porni o larmă infernală căutînd să-şi determine fiul să înainteze, ca şi cum n-ar fi avut în faţă nici un obstacol ; ceea ce auzea Gregor în urma lui nu mai părea să fie doar vocea unui singur tată ; aşa că nu mai era de glumit şi — fie ce-o fi — porni drept spre uşă. Dar se înţepeni în ea, cu o latură a corpului ridicată în sus şi zgîriată atît de tare, încît vopseaua albă a uşii se acoperi cu petele respingătoare ale lichidului ce mustea din răni ; nu se mai putea urni singur din loc, piciorușele de pe o parte se agitau în aer, iar cele de pe partea cealaltă erau strivite dureros sub corp ; şi atunci tatăl său îi dădu o lovitură puternică în spate, care-i produse o senzaţie de uşurare şi-l făcu să zboare — sîngerînd abundent — tocmai în mijlocul odăii lui. Uşa fu trîntită, în urma lui, cu o lovitură de baston, apoi se făcu, în sfîrşit, linişte.

II

Gregor se trezi abia în amurg dintr-un somn greu, asemeni unui leşin. Chiar dacă n-ar fi fost tulburat din somn, tot nu s-ar fi deşteptat mult mai tîrziu, întrucît se simţea destul de odihnit şi dormise pe săturate ; dar i se păru că fusese trezit de zgomotul unor paşi uşori şi al uşii dinspre antreu, pe care cineva o încuiase cu băgare de seamă. Lumina lampadarelor electrice de pe stradă proiecta pete livide, ici-colo, pe tavan şi pe părţile de sus ale mobilelor, dar jos, unde se afla Gregor, era întuneric beznă. Pipăind în jur cu antenele, a căror utilitate ajunse abia acum s-o aprecieze, Gregor se tîrî încet spre uşă, pentru a vedea ce se întîmplase. Simţi partea stîngă a corpului ca o cicatrice lungă, care-l ţinea dureros, şi fu nevoit să şchiopăteze cu adevărat pe cele două rînduri de picioare. De altfel, unul dintre piciorușe — mare mirare că numai unul — fusese rănit grav cu prilejul păţaniilor din cursul dimineţii, şi se tîra de parcă era paralizat. Abia cînd ajunse la uşă îşi dădu seama ce anume îl atrăsese într-acolo ; mirosul de mîncare. Găsi pe jos un castronaş plin ochi cu lapte îndulcit, în care pluteau cîteva felioare de pîine albă. Îi veni să rîdă de bucurie, întrucît foamea îl chinuia acum şi mai tare decît în cursul dimineţii ; îşi

vîrî deci capul, aproape pînă peste ochi, în lapte. Îl retrase însă de îndată, dezamăgit, nu numai pentru că nenorocita aceea de rană din partea stîngă îl durea cînd mînca — şi nu putea mînca decît sforăind şi umflîndu-şi tot trupul — dar pentru că nu-i mai plăcea nici laptele, care fusese totdeauna mîncarea lui preferată şi pe care sora lui i-l pusese acolo, desigur, din acest motiv. Aşa că se depărtă cu dezgust de castronaş şi se tîrî spre mijlocul camerei.

Gregor văzu, prin crăpătura uşii, că în sufragerie fusese aprinsă lampa de gaz aerian ; dar, în timp ce altădată, tatăl lui obişnuia, la această oră din zi, să citească cu glas tare ziarul de după-amiază, pentru mama şi, uneori, chiar pentru sora lui, astăzi nu se auzea nimic. Cine ştie, poate că această lectură cu glas tare, despre care-i povestea şi-i scria totdeauna Grete, nu mai făcea parte, în ultima vreme, dintre tabieturile familiei. Pretutindeni în jur domnea liniştea, deşi era sigur că apartamentul nu era gol. «Ce viaţă liniştită a mai dus şi familia noastră», îşi spuse Gregor, privind ţintă înainte, prin întuneric, şi simţindu-se mîndru că le putea asigura părinţilor şi surorii sale un asemenea trai, într-o locuinţă atît de frumoasă. Dar ce se va întîmpla acum, dacă toată liniştea, bunăstarea şi huzureala lor trebuia să ia sfîrşit într-un mod înspăimîntă-

tor ? Pentru a nu se lăsa pradă unor astfel de gînduri, Gregor preferă să facă puţină mişcare şi porni să se tîrască prin cameră în sus şi-n jos.

În cursul lungii seri, cineva întredeschise pe rînd cînd o uşă, cînd alta, apoi o închise repede la loc ; probabil simţea nevoia să intre la el în cameră, dar de fiecare dată anumite reticenţe îl împiedicau. Gregor se opri acum chiar lîngă uşa sufrageriei, hotărît să determine în vreun fel pe şovăielnicul vizitator să vină înăuntru, ori măcar să afle cine era; dar uşa nu se mai deschise şi aşteptă în zadar. De dimineaţă, cînd uşile erau încuiate, toţi ar fi vrut să intre în camera lui, iar acum, cînd deschisese el singur o uşă, iar celelalte fuseseră descuiate — pare-se — şi ele în cursul zilei, nu mai venea nimeni înăuntru, deşi cheile erau în broaşte pe dinafară.

Lumina din sufragerie fu stinsă noaptea tîrziu şi Gregor îşi putu da seama foarte uşor că părinţii şi sora lui vegheaseră pînă atunci, întrucît îi auzi pe toţi trei depărtîndu-se în vîrful picioarelor. Acum era sigur că nu va mai veni nimeni la el pînă în zori ; avea aşadar destul timp înainte, pentru a chibzui nestingherit cum să-şi rînduiască viaţa în viitor. Dar camera aceasta înaltă şi mare, în care era silit să zacă întins pe jos, îl îngrozea, fără să-şi poată da seama de ce, că doar locuia în ea de cinci ani ; făcînd o întoar-

cere aproape inconştientă, de care se şi ruşină oarecum, se vîrî degrabă sub canapea, unde se simţi curînd foarte bine, cu toate că spinarea îi era cam turtită şi nu-şi putea ridica nici capul ; îi păru rău doar că avea trupul prea lat pentru a intra cu totul sub canapea. Petrecu acolo noaptea-ntreagă, cînd furat de un somn uşor din care-l trezea necontenit foamea, cînd frămîntat de griji şi speranţe nelămurite, ce duceau toate la concluzia că, deocamdată, trebuie să se poarte cu calm, răbdare şi menajamente, pentru a-şi ajuta familia să îndure cît mai uşor neplăcerile pe care, în situaţia actuală, era silit să i le producă.

A doua zi în zori, cînd încă nici nu se luminase bine de ziuă, Gregor avu prilejul să verifice forţa hotărîrilor sale, atunci cînd Grete, aproape complet îmbrăcată, deschise uşa dinspre antre şi privi curioasă înăuntru. Nu-l văzu numaidecît, dar ce Dumnezeu! trebuia să fie pe undeva, că doar nu putuse zbura de-acolo; cînd îl descoperi sub canapea, se sperie atît de tare încît, fără să se poată stăpîni, trînti uşa la loc, pe dinafară. Apoi, ca şi cum ar fi cuprins-o remuşcarea, o deschise numaidecît din nou şi intră în vîrful picioarelor, ca în camera unui bolnav grav sau a unui străin. Gregor scoase capul pînă aproape de marginea canapelei şi o privi atent.

Oare va observa Grete că lăsase laptele neatins, fireşte nu fiindcă nu-i era foame ; şi se va gîndi oare să-i aducă altceva mai pe gustul lui ? Dacă n-o va face din proprie iniţiativă. Gregor avea de gînd mai bine să flămînzească, decît să-i atragă atenţia asupra acestui lucru, deşi simţea, de fapt, o pornire nestăvilită să ţîşnească de sub canapea şi să i se arunce la picioare, implorînd-o să-i aducă ceva bun de mîncare. Dar sora lui observă îndată, cu uimire, castronaşul încă plin, din care se revărsase puţin lapte primprejur ; îl ridică numaidecît, însă nu-l apucă direct cu mîna, ci cu o cîrpă, şi-l scoase afară. Gregor era nespus de curios să vadă ce-i va aduce în schimb şi făcea tot felul de presupuneri. Dar nicicînd n-ar fi fost în măsură să ghicească de ce era în stare sora lui, în marea ei bunătate. Pentru a-şi putea da seama de gusturile lui, îi aduse tot felul de lucruri, pe care le înşiră pe un jurnal vechi : zarzavaturi pe jumătate putrezite, oase rămase de la cină şi pe care se închegase un fel de sos alb, cîteva stafide şi migdale, o bucată de brînză, despre care Gregor spusese cu două zile în urmă că nu mai e bună de mîncat, o felie de pîine goală, uscată, una unsă cu unt şi alta cu unt şi sare. Alături de ele, mai puse şi un castronaş, în care turnase puţină apă şi care părea să-i fie destinat definitiv lui Gregor. Apoi, ştiind

că fratele său nu va mînca față de ea, avu delicateţea să se retragă în grabă şi chiar să răsucească cheia în broască — doar-doar să observe Gregor că se poate simţi în voie, la largul său. Lui Gregor îi sfîrîiră piciorușele cînd se putu repezi, în sfîrşit, la mîncare. De altfel, pare-se că rănile se vindecaseră de tot, întrucît nu mai simţea nici o stînjeneală ; faptul acesta îl făcu să se mire nespus şi să-şi aducă aminte cum se tăiase puţin la un deget cu cuţitul, cu mai bine de o lună în urmă, şi cum rana îl mai durea încă destul de rău, nu mai departe decît alaltăieri. «Oare am devenit mai puţin sensibil ?» gîndi el şi începu să sugă lacom din bucata de brînză, care-i atrăsese atenţia numaidecît, mai imperios decît toate celelalte alimente. Cu ochii înlăcrimaţi de mulţumire, înfulecă în grabă, pe rînd, bucata de brînză, zarzavatul şi sosul ; în schimb mîncărurile proaspete nu-i plăcură, nici măcar nu le putea suporta mirosul, aşa că toate lucrurile, pe care voia să le mănînce, le trase mai la o parte. Terminase de mult de mîncat şi încă mai adăsta leneş în acelaşi loc, cînd Grete răsuci încet cheia în broască, pentru a-i da să înţeleagă că trebuie să se retragă. Deşi îl cam toropise somnul, fu cuprins de spaimă şi se tîrî în grabă la locul lui, sub canapea. Dar îi trebui multă stăpînire de sine pentru a putea rămîne acolo chiar şi scurtul răs-

timp, cît sora îşi făcu de lucru prin cameră, întrucît masa îmbelşugată îi cam rotunjise abdomenul şi abia mai putea respira, atît de ghemuit era. Simţi că se sufocă şi că i se umflă ochii în cap, dar privi cuminte la sora lui, care nu bănuia nimic şi aduna cu mătura nu numai resturile, dar chiar şi alimentele pe care nu le atinsese ; apoi, ca şi cum n-ar mai fi fost bune de nimic, le răsturnă grăbită, într-o găleată pe care o acoperi cu un capac de lemn şi scoase totul afară. Nici nu întorsese încă bine spatele, cînd Gregor ieşi de sub canapea, întinzîndu-se şi umflîndu-şi abdomenul în voie.

Gregor îşi căpăta acum hrana în felul acesta, o dată dimineaţa, cînd părinţii şi slujnica încă mai dormeau, iar a doua oară după masa de prînz, întrucît atunci părinţii îşi făceau siesta, iar servitoarea era trimisă de acasă, de către Grete, cu vreo treabă oarecare. Fireşte că nici ei nu voiau ca Gregor să rabde de foame, dar poate că n-ar fi suportat să ştie, decît din auzite, că mănîncă, sau poate că sora lui voia să-i scutească de o mică amărăciune în plus, că doar sufereau destul şi fără asta.

Gregor n-a putut afla niciodată sub ce pretext au fost îndepărtaţi din casă, în prima zi, medicul şi lăcătuşul, întrucît nimeni nu-l pricepea cînd vorbea şi toţi — pînă şi sora lui — îşi

închipuiau că nici el nu-i înțelege pe ceilalți ; astfel, cînd Grete venea în odaia lui, Gregor trebuia să se mulțumească să asculte, din cînd în cînd, oftaturile ei și invocarea sfinților. Abia mai tîrziu, cînd sora lui se mai obișnuise întrucîtva cu situația — de obișnuință deplină nici nu putea fi vorba — Gregor mai prindea din zbor cîte o observație, care era rostită cu bună intenție sau putea fi tălmăcită ca atare. „Astăzi știu că i-a plăcut", spunea ea cînd Gregor devora mîncarea pînă la ultima fărîmă ; iar în situația inversă, care, treptat, se repeta tot mai frecvent, obișnuia să remarce aproape cu tristețe : „Iar a rămas totul neatins !"

Dar, dacă Gregor nu putea afla direct nici o noutate, în schimb trăgea cu urechea pe la uși și afla tot ce se vorbea în camerele alăturate ; cum auzea voci, alerga numaidecît la ușa respectivă și se lipea cu tot corpul de ea. Mai ales în primele timpuri nu exista discuție în care să nu fi fost vorba de el, chiar și pe ocolite. Vreme de două zile a putut auzi, la toate mesele familiei, consfătuiri cu privire la atitudinea ce trebuia adoptată ; chiar și între mese nu vorbeau decît tot despre aceeași temă, în orice moment aflîndu-se în casă cel puțin doi membri ai familiei, deoarece nici unul nu voia să rămînă singur și nici nu se-ndurau să plece cu toții de-acasă. De altfel

servitoarea — deși nu era prea clar ce și cît aflase despre cele întîmplate — ceruse chiar din prima zi să i se dea drumul numaidecît ; și cînd, un sfert de oră mai tîrziu, își luă rămas bun, mulțumi cu lacrimi în ochi, ca și cum concedierea ar fi fost cea mai mare binefacere, apoi, fără să-i ceară cineva, se legă cu jurămînt groaznic să nu sufle nici o vorbă nimănui.

Acum trebuiau să gătească sora împreună cu mama ; firește, nici nu era cine știe ce osteneală, că doar nu mîncau mai nimic. Gregor îi auzea necontenit îmbiindu-se unul pe altul, dar primind mereu același răspuns : „Mulțumesc, am luat destul", sau altceva asemănător. Nici de băut se pare că nu beau mai nimic. Adesea, sora lui îl întreba pe tatăl lor dacă nu vrea o bere și se oferea binevoitoare să se ducă să i-o cumpere chiar ea ; iar cînd acesta tăcea, Grete spunea — pentru a-i înlătura ultimele motive de reținere — că o poate trimite, în definitiv, și pe portăreasă, dar atunci el răspundea, într-un tîrziu cu un „nu" răspicat și nu mai vorbea nimeni despre asta.

Încă din prima zi, tatăl expuse limpede, atît mamei cît și surorii lui Gregor, întreaga situație financiară și toate perspectivele. Din cînd în cînd se ridica de la masă și scotea vreun document sau cine știe ce carnețel de însemnări, din

minuscula casă de bani Wertheim, pe care o salvase din falimentul pe care-l dăduse cu cinci ani în urmă. Se auzea cum descuia broasca atît de complicată şi cum o încuia la loc, de fiecare dată, după ce lua din ea ceea ce căuta. Aceste explicaţii ale tatălui său fură pentru Gregor primul lucru îmbucurător pe care-l auzi de la începutul captivităţii. Totdeauna îşi închipuise că tatăl său nu mai rămăsese cu nimic de pe urma magazinului de odinioară, iar acesta nu-i afirmase niciodată contrariul — de altfel nici Gregor nu se interesase niciodată. Grija lui Gregor fusese, pe atunci, să facă tot ce-i sta în putinţă, pentru a ajuta familia să uite cît mai repede de crahul financiar, care-i aruncase pe toţi în braţele disperării. Şi astfel începuse să muncească cu toată ardoarea, ajungînd peste noapte, dintr-un biet funcţionăraş, un comis-voiajor care avea, fireşte, alte posibilităţi de cîştig şi ale cărui succese în afaceri se transformau numaidecît în bani peşin ; aceşti bani îi putea aduce acasă şi pune pe masă, în faţa familiei uimite şi fericite. Frumoase timpuri, dar splendoarea lor nu se mai repetă după aceea, deşi Gregor cîştigă şi mai tîrziu destui bani pentru a putea asigura existenţa familiei — lucru pe care îl şi făcea. Se obişnuiseră cu toţii, atît familia, cît şi Gregor ; unii primeau banii cu recunoştinţă, celălalt îi da cu plăcere,

dar fără ca să se mai nască din aceasta o atmosferă de calde efuziuni. Doar sora mai rămăsese ataşată de Gregor şi planul lui tainic era — dat fiind faptul că, spre deosebire de el, Grete iubea muzica şi cînta emoţionant de frumos la vioară — s-o trimită la conservator în anul următor, fără a ţine seama de cheltuielile pe care i le va prilejui această hotărîre şi pe care va căuta să le acopere în alt mod. Adesea, cînd Gregor petrecea cîteva zile acasă, conservatorul revenea în discuţiile dintre el şi sora lui, dar totdeauna doar ca un vis frumos, imposibil de realizat, despre care părinţilor nici nu le plăcea să audă vorbindu-se ; însă Gregor se gîndea foarte serios la acest lucru şi intenţionase să le-o comunice solemn în ajunul Crăciunului.

Asemenea gînduri, cu totul inutile în situaţia actuală, îi treceau prin minte în timp ce şedea în picioare, lipit de uşă, şi trăgea cu urechea. Uneori îl dobora oboseala şi, nemaiputînd asculta, lăsa capul să-i cadă şi să se izbească de uşă, apoi îl ţinea iarăşi nemişcat, întrucît chiar şi cel mai mic zgomot produs de el se auzea alături şi-i silea pe-ai casei să amuţească. „Ce-o fi tot făcînd acolo", spunea tata după un răstimp, întorcînd probabil capul spre uşă, apoi discuţia întreruptă se pornea din nou, cu încetul.

Bătrînul Samsa repeta explicațiile de mai multe ori, pe de-o parte pentru că nu-i mai erau de mult familiare problemele respective, pe de altă parte pentru că mama nu pricepea totul din prima dată ; astfel Gregor află amănunțit că, în ciuda ghinionului avut, familia mai rămăsese din vremurile de odinioară cu o mică avere, firește nu prea importantă, dar pe care o mai sporiseră, între timp, și dobînzile. În afară de asta, banii pe care Gregor îi aducea lunar acasă — și din care el nu-și păstra decît cîțiva guldeni — nu fuseseră cheltuiți în întregime, așa că din economii se mai adăugase un mic capital. Îndărătul ușii lui, Gregor aproba din cap, cu convingere, bucurîndu-se de acest neașteptat spirit de prevedere. De fapt, grație acestor sume economisite, Gregor ar fi putut să amortizeze mai repede datoria tatălui față de directorul său, grăbind astfel cu mult sosirea zilei cînd ar fi putut să scape de această slujbă ; dar, în împrejurările actuale, era fără îndoială mai bine așa cum rînduise tatăl lucrurile.

Totuși, banii aceștia nu erau suficienți pentru ca familia sa să poată trăi numai din dobînzi ; ar fi ajuns, poate, pentru a le asigura existența un an, doi, dar nu mai mult ; nu puteau fi considerați, așadar, decît ca o rezervă, ce nu trebuia să fie atacată, ci doar păstrată pentru zile negre ; banii necesari pentru existența zilnică trebuiau să fie agonisiți într-alt fel. Oricît ar fi fost de sănătos, tata era totuși un om bătrîn, care nu mai lucrase nimic de peste cinci ani și nu-și putea face prea multe iluzii ; de altfel, în cursul acestor cinci ani, care reprezentau prima lui vacanță după o viață plină de trudă, încheiată cu un insucces, se cam îngrășase și devenise destul de greoi. Și atunci cine să cîștige bani ? Poate cumva mama, care suferea de astmă și pe care simplul mers prin casă o obosea și-o obliga să se întindă pe divan în fața ferestrei deschise, abia mai trăgîndu-și sufletul ? Sau sora sa care, cu toți cei șaptesprezece ani ai ei, mai era încă un copil ce se complăcea în existența de pînă acum și care nu știa să facă altceva decît să se îmbrace drăguț, să doarmă pînă tîrziu, să ajute la gospodărie, să ia parte la cîteva distracții modeste și, mai ales, să cînte la vioară ? Cînd discuțiile din camera alăturată ajungeau la tema necesității de-a cîștiga bani, Gregor se dezlipea de ușă și se arunca pe canapeaua de piele căutînd în răcoarea ei alinarea rușinii și tristeții care-i încingea trupul.

Adeseori își petrecea pe ea nopțile lungi, fără a da geană de geană, ci doar rîcîind pielea ore în șir. Alteori nu-și cruța osteneala de-a împinge un fotoliu lîngă fereastră ; apoi se agăța de glaf

şi, sprijinindu-se pe fotoliu, se rezema de cercevea, dar nu pentru a se uita afară, ci pentru a retrăi probabil senzaţia de eliberare care-l cuprindea odinioară, cînd privea pe geam. Căci, pe zi ce trecea, Gregor vedea tot mai nelămurit toate lucrurile aflate la oarecare distanţă de el ; acum nu mai desluşea spitalul din faţă a cărui privelişte o blestemase de-atîtea ori în trecut ; şi, dacă n-ar fi ştiut cu precizie că locuieşte în liniştita, dar întru totul citadina Charlottenstrasse, ar fi putut crede că, de la fereastra lui, vede o pustietate, în care nu se întrezăreşte nici o linie de demarcaţie între cerul cenuşiu şi pămîntul tot cenuşiu. Surorii lui i-a fost suficient să remarce doar de două ori fotoliul lîngă fereastră, pentru a înţelege totul ; după aceea, de fiecare dată cînd deretica prin odaie, împingea fotoliul lîngă geam, ba chiar lăsa ferestrele dinăuntru deschise.

Dacă ar fi putut să vorbească cu sora sa şi să-i mulţumească pentru tot ce făcea de dragul lui, Gregor ar fi acceptat mai uşor toate serviciile aduse ; dar aşa, condamnat la tăcere, suferea nespus. Fireşte că ea căuta să atenueze, pe cît posibil, impresia penibilă şi, cu cît trecea vremea, izbutea să se prefacă tot mai bine ; dar şi Gregor îi înţelegea din ce în ce mai limpede jocul. Simpla ei apariţie îi procura o suferinţă cumplită. Cum intra în odaie, Grete nici nu închidea bine uşa

— oricît era ea de grijulie să le ascundă celorlalţi priveliştea camerei lui Gregor — şi alerga îndată la fereastră, de parcă s-ar fi sufocat ; o deschidea larg, cu mîini grăbite şi, fie cît de frig, rămînea o clipă cu capul scos afară, respirînd adînc. De două ori pe zi îl înspăimînta pe Gregor cu alergatul şi zgomotul ei ; tot timpul cît era geamul deschis, Gregor tremura de frig sub canapea ; ştia şi el foarte bine că Grete l-ar fi scutit de supliciul acesta, dacă i-ar fi fost cît de cît posibil să stea cu ferestrele închise într-o cameră, în care se afla şi el.

O dată — cam la vreo lună după metamorfozarea lui Gregor, deci cînd Grete n-ar mai fi avut motive să se mire de înfăţişarea lui — ea veni ceva mai devreme ca de obicei şi-l găsi pe fratele ei tocmai stînd la fereastră, nemişcat, într-o poziţie care trezea spaimă. Gregor se aştepta s-o vadă renunţînd de a intra în cameră, întrucît, din locul unde se afla, o împiedica să deschidă fereastra numaidecît ; dar Grete nu se mulţumi doar să nu intre, ci se trase speriată îndărăt şi trînti uşa ; un străin şi-ar fi putut închipui că Gregor o pîndise şi voise s-o muşte. Fireşte că Gregor se ascunse îndată sub canapea, dar trebui să aştepte pînă la prînz reîntoarcerea ei ; iar cînd veni, păru mai îngrijorată ca de obicei. Gregor îşi dădu astfel seama că aspectul lui

nu încetase să-i inspire dezgust şi că biata fată trebuia să se stăpînească, pentru a nu fugi de îndată ce-l vedea pe el sau vreo părticică din corpul lui, ce se zărea de sub canapea. Pentru a o scuti şi de acest spectacol, Gregor cără într-o zi cu spinarea un cearşaf de pat — i-au trebuit patru ceasuri pentru aceasta — şi-l duse pe canapea, unde-l aşeză în aşa fel, încît trupul să-i fie complet acoperit cînd stătea dedesubt, iar Grete să nu-l poată vedea nici chiar dacă se apleca în jos. Dacă sora sa ar fi fost de părere că cearşaful nu era necesar, n-avea decît să-l tragă la o parte — căci doar era destul de limpede, că Gregor nu se izolase astfel de plăcere ; dar ea lăsă cearşaful cum era, ba chiar o dată, cînd Gregor dădu uşor cearşaful în lături cu capul, pentru a observa ce impresie i-a făcut surorii lui noua orînduială, i se păru că surprinde o privire de recunoştinţă în ochii ei.

În primele două săptămîni, părinţii nu-şi putură lua inima în dinţi să intre la el în cameră şi Gregor îi auzi rostind cuvinte de laudă cu privire la munca actuală a Gretei — ei care, în trecut, se plîngeau deseori că nu le dă nici o mînă de ajutor în casă. Acum aşteptau adesea — şi tata şi mama — în faţa uşii lui Gregor, în timp ce sora lui deretica prin cameră ; de-ndată ce ieşea de la el, o descoseau amănunţit, în ce stare

a găsit odaia, ce-a mîncat Gregor, cum s-a comportat de rîndul acesta şi dacă n-a remarcat vreo ameliorare oricît de mică. De altfel, mama a vrut destul de curînd să intre în camera lui Gregor, dar tatăl şi sora lui au împiedicat-o, la început cu argumente logice, pe care Gregor le ascultă cu multă atenţie şi le aprobă întru totul. Mai tîrziu trebuiră s-o oprească cu forţa, iar cînd mama începu să strige : „Lăsaţi-mă să intru la Gregor, la bietul meu băiat nefericit ! Nu pricepeţi că trebuie să mă duc la el ?“, Gregor se gîndi, că poate n-ar fi rău dacă mama ar veni înăuntru, fireşte nu în fiecare zi, dar măcar o dată pe săptămînă ; ea înţelegea totul mult mai bine decît Grete care, cu tot curajul ei, nu era decît un copil şi care, de fapt, nu-şi asumase această grea povară decît, poate, doar din uşurinţă copilărească.

Dorinţa lui Gregor de a-şi vedea mama se împlini curînd. În timpul zilei, Gregor nu voia să se arate la fereastră, pentru a nu-şi compromite părinţii, dar nici de plimbat nu se putea plimba prea mult pe cei cîţiva metri pătraţi de duşumea, iar de stat culcat liniştit îi venea greu chiar şi noaptea ; în scurtă vreme nici mîncarea nu-i mai producea vreo plăcere şi astfel luă obiceiul să se distreze căţărîndu-se, cruciş şi curmeziş, pe pereţi şi pe tavan. În special îi plăcea să stea atîrnat de

plafon ; era cu totul altceva decît să zacă lungit pe podele ; respira mai liber ; simțea în tot trupul ca un fel de vibrație ; și, în starea de euforică uitare de sine care-l cuprindea acolo sus, i se întîmpla uneori, spre marea lui surprindere, să-și dea drumul și să vină grămadă jos. Dar acum știa, firește, să-și stăpînească mai bine corpul și nu pățea nimic, chiar cînd cădea de la asemenea înălțime. Sora lui observă curînd această nouă distracție — dat fiind că Gregor lăsa, în timpul preumblărilor, urme de lichid vîscos pe ici, colo — și atunci îi veni în gînd să-i ușureze cățăratul, pe cît posibil, și să scoată din cameră toate mobilele care l-ar fi putut împiedica, în primul rînd dulapul și biroul. Dar, singură, nu era în stare să îndeplinească acest lucru ; pe tata, nu îndrăznea să-l cheme ; servitoarea — o fată de șaisprezece ani — nu i-ar fi dat în nici un caz vreo mînă de ajutor întrucît, deși rezista curajos pe poziție de la plecarea fostei bucătărese, ceruse îngăduința să țină bucătăria încuiată tot timpul și să nu deschidă decît atunci cînd era chemată în mod special ; Grete nu avea altceva de ales, decît s-o cheme pe mama, odată, în lipsa tatălui de acasă. Mama acceptă cu exclamații de bucurie, dar cînd ajunse în fața ușii de la camera lui Gregor, amuți. Grete se uită mai întîi prin cameră să vadă dacă totul e în ordine ; abia după

aceea îi dădu voie și mamei să intre. Gregor trase în grabă cearșaful mai jos decît de obicei și-i făcu mai multe falduri, dîndu-i un aspect de parcă fusese aruncat din întîmplare pe canapea. De rîndul acesta se abținu de a mai spiona pe sub cearșaf și nu se uită după bătrînă ; era mulțumit să știe doar că venise, în sfîrșit. „Poți intra, nu se vede“, spuse Grete mamei, conducînd-o probabil de mînă. Gregor auzi doar cum cele două femei plăpînde mișcau din loc vechiul și masivul șifonier — Grete ținînd să-și asume tot greul muncii, în pofida temerilor mamei, care o avertiza să nu facă un efort prea mare. Totul dură destul de mult. După un sfert de oră de trudă, mama spuse că ar fi totuși mai bine să pună șifonierul la loc întrucît, în primul rînd era prea greu și ele două n-ar fi putut termina treaba înainte de înapoierea tatălui, iar dacă-l lăsau în mijlocul camerei l-ar fi încurcat pe Gregor ; și-apoi, în al doilea rînd, nu știau sigur dacă, prin îndepărtarea mobilelor, îi făceau plăcere lui Gregor. Ea era de altă părere : aspectul pereților goi îi producea o strîngere de inimă, și oare Gregor — care se obișnuise de atîta vreme cu mobilele din camera lui — nu va avea, și el, același sentiment și nu se va simți părăsit, în odaia goală ? Apoi conchise vorbind în șoaptă, ca totdeauna, de parcă ar fi vrut ca Gregor — despre care nu

ştia în ce loc se află — să nu-i audă nici măcar vocea, căci despre faptul că nu înţelege cuvintele era convinsă. „Şi-apoi prin scoaterea mobilelor, dăm dovadă că renunţăm la orice speranţă de a-l mai vedea însănătoşit şi că-l părăsim fără milă, în voia soartei ? Cred că cel mai bun lucru ar fi să încercăm a păstra camera în starea dinainte, pentru ca Gregor să găsească totul neschimbat, cînd se va reîntoarce la noi, şi să poată uita mai uşor cele petrecute între timp."

Auzind aceste cuvinte ale mamei, Gregor îşi dădu seama că cele două luni, în care nimeni nu-i adresase cuvîntul şi în care dusese o viaţă monotonă în sînul familiei, îi tulburaseră probabil minţile ; altfel nu-şi putea explica cum de-l cuprinsese dorinţa nestrămutată de a-şi vedea camera golită de mobile. Oare dorea cu adevărat ca odaia lui caldă şi confortabil mobilată, cu piese de familie, să fie transformată într-o cavernă, unde să se poată tîrî nestingherit în toate direcţiile, deşi preţul acestei libertăţi ar fi însemnat uitarea rapidă şi totală a trecutului său omenesc ? Era oare pe punctul de-a uita totul şi doar vocea mamei, pe care n-o mai auzise de mult, izbutise să-l trezească din această toropeală ? Nu, nu trebuia scos nimic din cameră ; totul trebuia să rămînă pe loc ; nu se putea lipsi de influenţa

binefăcătoare a mobilelor ; chiar dacă acestea îl împiedicau să se tîrască fără rost în toate direcţiile, nu era nici o pagubă ; dimpotrivă, era mai bine aşa.

Din păcate, Grete fu de altă părere decît mama ; ea se obişnuise — fireşte, pe bună dreptate — să treacă în faţa părinţilor drept o autoritate în toate chestiunile care-l priveau pe Gregor ; aşa că, şi de rîndul acesta părerea mamei o determină să hotărască, dimpotrivă, scoaterea nu numai a dulapului şi biroului, cum intenţionase la început, dar şi a tuturor celorlalte mobile, cu excepţia indispensabilei canapele. Desigur că hotărîrea nu fusese dictată numai de încăpăţînarea ei copilărească şi de sentimentul încrederii în sine, pe care-l dobîndise, atît de pe neaşteptate şi cu atîta trudă, în ultima vreme ; dar Grete observase, totodată, că Gregor avea nevoie de mult spaţiu pentru a se mişca în voie şi că — din cîte îşi putea da ea seama — nu se folosea cîtuşi de puţin de mobile. Poate că mai contribuise, însă, la hotărîrea asta şi romantismul vîrstei — un sentiment care caută totdeauna satisfacţie şi care-i insuflase dorinţa să dramatizeze peste măsură situaţia fratelui său, pentru a putea să i se devoteze cu atît mai mult. Căci nimeni, în afară de ea, n-ar fi cutezat să intre într-o cameră, în care Gregor hălăduia între pereţii goi.

Iată de ce nu se lăsă clintită din hotărîrea ei, nici chiar de către mama care, simţindu-se neliniştită şi nesigură în camera lui Gregor, amuţi în curînd şi începu s-o ajute, după puterile ei, la căratul mobilelor afară. La urma urmei, Gregor putea să se lipsească de dulap, dar biroul ar fi trebuit să rămînă la locul lui. Abia părăsiră femeile camera, împingînd dulapul cu opinteli şi icneli, că Gregor şi scoase numaidecît capul de sub canapea, ca să vadă cum ar putea interveni şi el, cît mai prudent şi mai cu tact. Din nefericire, însă, cea care se întoarse mai întîi fu tocmai mama, în timp ce Grete rămase în camera de alături, unde cuprinsese dulapul cu braţele şi încerca zadarnic să-l clintească din loc, clătinîndu-l într-o parte şi într-alta. Dar mama nu era obişnuită cu aspectul fiului ei şi ar fi putut să se îmbolnăvească de spaimă ; aşa că Gregor, speriat, se retrase de-a-ndaratelea pînă la celălalt capăt al canapelei şi nu putu evita ca, în faţă, cearşaful să se mişte puţin. Acest fapt fu de-ajuns pentru a atrage atenţia mamei ; ea rămase o clipă ţintuită locului, apoi alergă îndărăt la Grete.

Deşi Gregor îşi repeta într-una că nu se întîmpla nimic neobişnuit, şi că doar se schimba locul cîtorva mobile, trebui să recunoască, pînă la urmă, că acest du-te-vino al femeilor, micile lor exclamaţii, hîrşîitul mobilelor pe duşumele îi

făceau impresia unui vacarm ce izbucnea din toate părţile ; şi, oricît îşi ascundea capul, strîngîndu-şi picioarele şi ghemuindu-se la pămînt, era nevoit să-şi spună că nu va mai putea îndura multă vreme tortura asta. Femeile îi goliră camera şi luară tot ce-i era drag; dulapul, în care-şi ţinea traforajul şi toate sculele, fusese scos ; acum încercau să clintească biroul, ale cărui picioare se adînciseră cu vremea în lemnul podelei — biroul pe care îşi scrisese temele ca student la Academia Comercială, ca elev de liceu şi chiar ca şcolar în clasele primare ; acum nu mai avea timp să ţină seamă de bunele intenţii ale celor două femei, de a căror prezenţă în cameră aproape că uitase, mai ales că oboseala le făcea să robotească în tăcere şi nu se mai auzea decît tropăitul înfundat al paşilor lor pe duşumele.

Astfel Gregor ieşi la iveală — în clipa cînd femeile tocmai se rezemaseră de birou, în camera alăturată, pentru a-şi trage sufletul — şi îşi schimbă de patru ori direcţia mersului, întrucît nu ştia nici el ce trebuia să salveze mai întîi ; deodată zări pe peretele gol tabloul doamnei îmbrăcată toată în blănuri, se căţără grăbit în sus şi se lipi cu abdomenul înfierbîntat pe geamul rece, care-i dădu o senzaţie plăcută de răcoreală. Măcar tabloul acesta, pe care-l acoperea cu trupul lui, nu i-l va lua nimeni. Întoarse capul spre

ușă, pentru a putea observa femeile cînd vor reveni în odaie.

Ele nu se odihniră prea mult și se întoarseră îndată ; Grete o prinse pe mama de mijloc, aproape purtînd-o pe sus. „Ei, acum ce mai luăm ?“ spuse fata privind în jur. Deodată dădu cu ochii de Gregor, cățărat pe perete. Nu izbuti să-și păstreze cumpătul decît, probabil, pentru că era și mama de față ; își plecă fața spre ea, pentru a o împiedica să se uite în jur, și-i vorbi precipitat, tremurînd toată : „Vino, nu vrei să mergem mai bine, pentru o clipă, îndărăt în sufragerie ?“ Gregor înțelese limpede intenția Gretei ; voia s-o pună pe mama la adăpost, pentru ca după aceea să-l gonească de pe perete. Ei bine, n-avea decît să încerce ! Sta întins, cît era de lung, pe tabloul lui și n-avea de gînd să renunțe și la acesta. Mai degrabă îi va sări surorii în cap.

Dar cuvintele rostite de Grete nu avură alt rezultat, decît s-o neliniștească pe mama sa, care făcu un pas într-o parte, zări imensa pată cafenie de pe tapetul înflorat, scoase un țipăt și, pînă să-și dea seama că era vorba de Gregor, icni cu glas strident și sugrumat : „O, Doamne ! O, Doamne !“, apoi căzu pe canapea, cu brațele întinse în lături, parcă a renunțare totală, și rămase nemișcată. „Uf, Gregor !“ strigă Grete,

amenințîndu-l cu pumnul și sfredelindu-l cu privirea. Erau primele cuvinte pe care i le adresa direct, de cînd se metamorfozase. Apoi Grete alergă în camera alăturată, pentru a aduce niscaiva săruri, cu care s-o trezească pe mama din leșin ; Gregor se hotărî să dea și el o mînă de ajutor — pentru salvarea tabloului mai era timp și după aceea ; dar se lipise puternic de tablou și trebui să facă un efort violent pentru a se desprinde ; alergă îndată în camera de alături, ca și cum ar fi fost în stare s-o ajute pe Grete cu sfatul, ca odinioară ; dar trebui să rămînă inactiv în spatele ei, în timp ce ea răscolea febril printre sticluțe ; ba o mai și sperie, cînd fata se întoarse și dădu cu ochii de el ; o sticluță îi scăpă pe jos și se făcu țăndări ; un ciob îl răni pe Gregor la față, în timp ce doctoria corozivă îi scălda piciorușele ; fără să mai întîrzie, Grete luă atîtea sticluțe, cîte putea ține în mînă, și alergă îndărăt la mama, închizînd ușa cu piciorul. Gregor se văzu așadar izolat de mama, care era poate pe moarte, din cauza lui ; ușa nu putea s-o deschidă, de teamă ca nu cumva s-o pună pe fugă pe sora lui, și ea trebuia doară să rămînă lîngă mama ; n-avea altceva de făcut, decît să aștepte ; chinuit de remușcări și de îngrijorare, începu să se tîrască peste tot, se cățără pe pereți, pe mobile și pe tavan, apoi, cuprins de disperare și simțind că

totul parcă i se învîrte în jur, căzu lat în mijlocul mesei celei mari.

Trecu o vreme ; Gregor sta locului, istovit ; în jur domnea liniște — poate că era semn bun. Deodată se auzi soneria. Servitoarea era încuiată, firește, în bucătărie, așa că trebui să se ducă chiar Grete să deschidă. Venise tata. „Ce s-a întîmplat ?" fură primele lui cuvinte ; fără îndoială că înfățișarea fetei îl făcuse să bănuiască ceva. Grete răspunse cu glas înfundat — probabil își ascunsese fața la pieptul tatălui: „A leșinat mama, dar acum îi e mai bine ; Gregor a ieșit din ascunzătoare !" „Mă așteptam la una ca asta, răspunse tata, de cînd vă tot spun eu, dar cine se-nțelege cu voi, femeile !" Gregor își dădu seama că tata interpreta greșit lămuririle laconice ale fetei și-și închipuia că fiul lui se făcuse vinovat de vreo violență. De aceea Gregor trebuia să încerce acum să-l îmbuneze, căci de explicații mai pe larg n-avea nici timp și nici nu era în stare. Așa că se refugie lîngă ușa camerei lui și se lipi de ea, pentru ca, atunci cînd va intra în sufragerie, tata să vadă numaidecît buna intenție a lui Gregor de-a se întoarce în odaia sa, și să-și dea seama că nu e nevoie să-l gonească cu forța, ci doar să-i deschidă ușa pentru ca el să dispară numaidecît.

Dar tata nu era în dispoziția de-a observa asemenea subtilități. „Aha !" strigă el de cum intră, cu o intonație de mînie și totodată de bucurie. Gregor își depărtă capul de ușă și-l ridică spre tatăl lui. Dar nu-și închipuise să-l vadă așa, cum arăta acum ; e drept că, în ultima vreme, se lăsase furat de noul său obicei de-a se cățăra peste tot și uitase să se mai intereseze, ca la început, de toate evenimentele din restul apartamentului ; și doar trebuia să se aștepte la unele schimbări. Totuși, totuși... mai era acesta într-adevăr tatăl lui ? Era oare același om, care ședea ghemuit în pat, ostenit, atunci cînd Gregor pleca altădată la drum ; care, la întoarcere, îl primea îmbrăcat în halat, șezînd în fotoliu ; care nici măcar nu mai era în stare să se scoale și se mulțumea doar să ridice brațele în semn de bucurie ; și care, în cursul rarelor plimbări familiale — în două-trei duminici din an și în zilele de mare sărbătoare — se tîra anevoie între Gregor și mama, deși mergeau destul de încet ; acel bătrînel care umbla încotoșmănat într-un palton răpănos, sprijinindu-se cu grijă în baston, și care, cînd voia să spună ceva, se oprea în loc și-și chema însoțitorii lîngă el ? Acum însă își revenise atît de bine, încît Gregor nu-l mai recunoștea ; avea pe el o uniformă albastră, strînsă pe corp și cu nasturi aurii, cum purtau ușierii instituțiilor ban-

care ; peste gulerul înalt şi rigid al uniformei se revărsa o guşă dublă, bine împlinită ; umbrită de sprîncene stufoase, privirea ochilor lui negri ţîşnea vioaie şi tînără ; părul alb, de obicei răvăşit, şi-l pieptănase cu cărare în creştet şi-l ferchezuise cu grijă. Bătrînul îşi aruncă pe canapea şapca, pe care era brodată monograma unei bănci oarecare — făcînd-o să descrie un arc de cerc de-a curmezişul camerei — apoi, răsfrîngîndu-şi pulpanele lungi ale surtucului spre spate şi vîrînd mîinile în buzunare, se îndreptă spre Gregor, cu o privire cruntă. Nici el singur nu ştia ce trebuia să facă ; în orice caz păşea rar, ridicînd picioarele mult în sus, iar Gregor privi uimit la grosimea neobişnuită a tălpilor de la bocanci. Dar nu se mulţumi doar să privească, întrucît ştia chiar din primele zile ale noii lui existenţe, că tata considera severitatea excesivă ca singura atitudine potrivită faţă de fiul său. Aşa că Gregor începu să se retragă dinaintea lui, oprindu-se ori de cîte ori bătrînul sta pe loc, şi pornind din nou la cea mai mică mişcare a lui. Dădură astfel ocol camerei de mai multe ori, fără ca să se petreacă ceva hotărîtor, ba chiar fără ca ritmul lent al mişcărilor să dea impresia că ar fi vorba de-o urmărire. De aceea Gregor rămase deocamdată pe podele, de teamă ca nu cumva tatăl său, văzîndu-l căţărîndu-se pe pereţi sau pe plafon,

să-şi imagineze că avea vreo intenţie rea. Gregor întrevedea limpede, fireşte, că nu putea rezista multă vreme la această alergătură, dat fiind că, în timp ce tatăl său făcea un singur pas, el trebuia să-şi mişte de nenumărate ori piciorușele. Începu să simtă că-şi pierde răsuflarea, mai ales că nici înainte vreme nu se prea putuse lăuda cu plămînii. Mergea astfel şerpuind într-una şi, stăpînit de gîndul de a-şi păstra toate forţele în vederea unui efort suprem, abia dacă-şi mijea ochii ; iar zăpăceala care-l cuprinsese îl făcu să nu se mai gîndească decît la fugă, ca singurul mijloc posibil de scăpare, uitînd că mai avea la dispoziţie şi pereţii, chiar dacă erau mascaţi în parte de mobile frumos sculptate, pline de horbote şi dantele. Deodată ceva trecu în zbor uşor chiar pe lîngă el, căzu jos şi se duse de-a dura înaintea lui. Era un măr ; numaidecît zbură şi al doilea după el ; de spaimă, Gregor se opri pe loc ; era inutil să alerge mai departe, de vreme ce tatăl lui se hotărîse să-l bombardeze. Acesta îşi umpluse buzunarele din fructiera de pe bufet şi acum arunca măr după măr, deocamdată fără să ochească precis. Merele mici şi roşii se rostogoleau pe jos şi se ciocneau între ele, de parcă erau electrizate. Un măr, aruncat fără multă forţă, atinse spinarea lui Gregor, dar lunecă pe ea fără să-i facă vreun rău ; următorul însă, care veni numaidecît, se

înfipse pur și simplu în spinarea lui ; Gregor încercă să se tîrască mai departe, ca și cum ar fi sperat că — deplasîndu-se — va putea scăpa de îngrozitoarea durere care-l săgetase pe neașteptate ; dar se simți țintuit locului și se întinse cît era de lung, pierzîndu-și cunoștința cu totul. Cu o ultimă privire mai văzu ușa de la camera lui deschizîndu-se brusc, apoi pe sora lui țipînd și alergînd după mama, care fugea înainte, fără bluză, întrucît Grete i-o scosese în timpul leșinului pentru a o ajuta să respire mai ușor ; văzu de asemeni cum mama se repezi spre tata, pierzîndu-și pe drum fustele descopciate și împiedicîndu-se în ele, apoi cum îl cuprinse cu brațele pe după gît, lipindu-se de el, și cum — în timp ce lui Gregor i se împăienjeniseră ochii — îl implora să cruțe viața fiului lor.

III

Mărul rămase înfipt în carnea lui — amintire palpabilă — întrucît nimeni nu îndrăznise să-l scoată de-acolo ; iar grava rană, de pe urma căreia zăcu mai bine de o lună, părea să-i fi amintit chiar și tatălui său că, în ciuda tristei și respingătoarei forme actuale, Gregor era totuși un membru al familiei, pe care nu-l putea trata ca

pe-un dușman, și că datoria familiei era să-și înfrîngă dezgustul și să-l tolereze, pur și simplu să-l tolereze.

Și chiar dacă, din cauza rănii, Gregor își pierduse mult din agilitate, probabil pentru totdeauna, și-i trebuiau deocamdată minute întregi pentru a traversa camera, ca un bătrîn invalid — de cățărat pe pereți nici nu mai putea fi vorba — totuși obținuse, în schimbul acestei agravări a stării sale, o compensație care i se părea satisfăcătoare : ușa sufrageriei se deschidea acum în fiecare seară și Gregor — care începea să supravegheze nerăbdător ușa cu un ceas, două înainte — putea să vadă, din ascunzișul camerei sale întunecate, întreaga familie stînd la masa luminată, și putea asculta discuțiile, cu încuviințarea lor, deci cu totul altfel decît înainte.

Desigur că nu mai erau discuțiile însuflețite de altădată, la care Gregor se gîndea totdeauna cu nostalgie cînd se vîra în așternutul jilav al vreunei cămăruțe de hotel. Acum nu prea aveau multe să-și spună. Tata adormea în fotoliul său îndată după cină ; mama și sora se îndemnau reciproc la tăcere ; aplecată, la lumina lămpii, mama broda rufărie fină pentru un magazin de lenjerie ; sora, care se angajase vînzătoare, învăța seara stenografia și franceza, pentru a putea obține cîndva un post mai bun. Tata se tre-

zea uneori şi, ca şi cum n-ar fi dormit între timp, îi spunea mamei : „Ce mult mai lucrezi azi !“, apoi adormea la loc, în vreme ce mama şi sora îşi zîmbeau ostenite.

Stăpînit de un fel de încăpăţînare capricioasă, tata refuza să-şi scoată livreaua, chiar şi acasă ; şi, pe cînd halatul de casă atîrna inutil în cuier, el aţipea în fotoliul lui, complet îmbrăcat, de parcă ar fi vrut să fie gata de serviciu în orice clipă şi s-ar fi aşteptat să audă, chiar şi aici, chemarea vreunui superior. Din această cauză uniforma lui, care nu fusese nouă nici cînd o primise, îşi pierdea din strălucire pe zi ce trecea, oricîtă grijă aveau mama şi Grete s-o curețe ; iar Gregor privea adeseori seri întregi la acest surtuc, plin tot de pete şi cu nasturii lustruiţi lună, în care bătrînul tată dormea cît se poate de incomod, dar liniştit.

De-ndată ce bătea ora zece, mama încerca să-l trezească pe tata vorbindu-i încetişor, apoi căuta să-l convingă că e vremea de mers la culcare, întrucît ăsta nu e somn adevărat, iar el, care trebuie să fie la serviciu dimineaţa la şase, are nevoie să doarmă bine. Dar, cu încăpăţînarea care pusese stăpînire pe el de cînd era uşier, bătrînul stăruia totdeauna să mai rămînă la masă, deşi adormea numaidecît din nou, cu regularitate, iar după aceea cu greu mai putea fi determinat să se

mute din fotoliu în pat. Oricît insistau apoi mama şi Grete, avertizîndu-l în fel şi chip, el clătina încetişor din cap timp de un sfert de oră, fără a deschide ochii şi fără a se scula. Mama îl trăgea de mînecă, îi şoptea la ureche cuvinte măgulitoare, Grete îşi lăsa lucrul pentru a sări în ajutorul mamei, dar totul fără nici un rezultat. Bătrînul se înfunda şi mai adînc în fotoliu. Abia cînd femeile îl apucau de subsuori, el îşi mijea ochii şi obişnuia să spună : „Ce mai viaţă ! Asta e odihna bătrîneţelor mele ?“ Apoi, sprijinit de cele două femei, se ridica anevoie, de parcă şi-ar fi fost sie-însuşi o povară nespusă, se lăsa condus pînă la uşă, le făcea semn să plece şi-şi continua singur drumul, în timp ce mama arunca în grabă broderia, iar Grete tocul, pentru a alerga pe urma lui, ca să-l ajute mai departe.

Cine oare, din această familie trudită şi ostenită peste măsură, ar fi avut timp să se ocupe de Gregor mai mult decît era strict necesar ? Bugetul familiei se redusese tot mai mult ; pînă la urmă concediaseră şi slujnica ; o femeie de serviciu angajată cu ora, o namilă ciolănoasă, cu părul alb fluturîndu-i în jurul capului, venea dimineaţa şi seara pentru treburile mai grele ; de rest se îngrijea mama, bineînţeles paralel cu brodatul care nu se mai termina. Ajunseseră chiar să vîndă diferite bijuterii de familie, pe care mama

şi Grete le purtau odinioară, cu nespusă bucurie, la petreceri şi sărbători — şi lucrul acesta îl afla Gregor seara, cînd discutau despre preţurile obţinute. Dar cel mai puternic motiv de nemulţumire era, totdeauna, faptul că nu puteau renunţa la apartamentul acesta — mult prea mare pentru posibilităţile actuale — întrucît nu ştiau cum să-l mute şi pe Gregor. Însă acesta îşi dădea seama că nu numai reticenţele cu privire la el îi împiedicau să se mute, căci pe el l-ar fi putut transporta într-o ladă corespunzătoare, cu cîteva găuri mici pentru aer ; ceea ce oprea familia să schimbe locuinţa era descurajarea totală care-i cuprinsese şi gîndul că fuseseră loviţi de-o nenorocire cum nu mai era alta în cercul lor de rude şi prieteni. Toate obligaţiile pe care lumea le impune celor sărmani, le îndeplineau cu vîrf şi îndesat : tata se ducea să cumpere de mîncare funcţionarilor de la bancă, mama se jertfea trudind pentru rufăria altora, Grete alerga de colo pînă colo îndărătul tejghelei pentru a răspunde la chemările clienţilor ; dar asta era tot ce putea face familia cu forţele ei proprii. Lui Gregor parcă i se redeschidea rana din spinare cînd le vedea pe mama şi pe Grete revenind în sufragerie, după ce-l culcau pe tata, apoi lăsînd lucrul deoparte şi apropiindu-şi capetele, în timp ce mama spunea : „Închide uşa de colo, Grete !“ ; Gregor rămînea atunci din nou în întuneric, pe cînd alături femeile îşi amestecau lacrimile sau rămîneau cu ochii secaţi, aţintiţi spre masă.

Gregor îşi petrecea zilele şi nopţile aproape fără somn. Din cînd în cînd se gîndea ca, de-ndată ce se va deschide uşa, să ia din nou în mînă toate treburile familiei, ca odinioară. În gîndurile lui îşi făceau iar apariţia — după o lungă absenţă — directorul şi procuristul, funcţionarii comerciali şi practicanţii, servitorul cel greoi la minte, cei doi-trei prieteni de la alte firme, o cameristă de la un hotel din provincie — amintire fugară, dar dragă — o casieriţă dintr-un magazin de pălării, căreia îi făcuse curte în mod serios, dar prea şovăitor ; toţi reveneau ca prin ceaţă, amestecîndu-se cu chipuri necunoscute sau uitate de mult ; dar, în loc să-i ajute lui şi familiei, rămîneau inaccesibili, iar Gregor era bucuros cînd toate fantasmele acestea dispăreau din nou în beznă. Apoi îi pierea pofta de-a mai purta de grijă familiei şi simţea că-l cuprinde mînia din cauza proastei îngrijiri pe care i-o dădeau ; şi, cu toate că nu ştia nici el singur ce-ar fi poftit să mănînce, făcea planuri cum să ajungă în cămară şi să ia de-acolo tot ce i se cuvenea, chiar dacă nu-l îndemna foamea. Fără să-şi mai bată capul cam ce-ar putea să-i placă lui Gregor, Grete venea pe fugă, dimineaţa şi la prînz, înainte de

a pleca la magazin, şi împingea cu piciorul în camera lui o mîncare oarecare, pe care seara o scotea cu mătura afară, fără a ţine seama dacă ciugulise din ea sau — de cele mai multe ori — nici măcar n-o atinsese. Curăţenia camerei, de care se ocupa acum seara, o expedia cît putea mai repede. Dîre de murdărie brăzdau pereţii, iar pe alocuri se-nşirau grămăjoare de praf şi gunoi. La început, Gregor se aşeza semnificativ în diferite colţuri, pentru ca sora lui, venind în cameră, să înţeleagă reproşul tacit. Dar putea sta acolo săptămîni în şir, că Grete tot nu deretica ; vedea şi ea murdăria, întocmai ca Gregor, dar se hotărîse s-o lase aşa cum era. Aceasta n-o împiedica să stăruie — cu romantica ei sensibilitate, care emoţionase întreaga familie — ca dereticatul camerei lui Gregor să fie lăsat în seama ei. O dată, mama se apucă de curăţenie generală la Gregor în cameră, folosind mai multe găleţi cu apă, spre disperarea acestuia, care se refugie de umezeală pe canapea, unde rămase nemişcat şi amărît. Dar mama nu scăpă de pedeapsă : de-ndată ce Grete observă, seara, schimbarea din odaia lui Gregor, fugi în sufragerie, ofensată la culme, şi izbucni într-un plîns cu sughiţuri, cu toate că mama îşi frîngea mîinile, implorînd-o să se liniştească : tata sări speriat din fotoliul unde aţipise şi privi scena cu neputincioasă nedumerire ; apoi, agitaţia

îi cuprinse pe toţi ; tata îi făcu, pe de o parte, reproşuri mamei că n-o lăsa pe fată să aibă grijă de curăţenie, iar pe de altă parte ţipa la Grete, că nu-i va mai îngădui niciodată să deretice în camera lui Gregor ; între timp, mama se străduia să-l tîrască în dormitor pe bătrînul care-şi ieşise din fire, pe cînd Grete, suspinînd din rărunchi, bătea cu pumnii ei mici în masă ; iar Gregor şuiera din răsputeri, de furie că nimeni nu se gîndise să închidă uşa, pentru a-l scuti de acest spectacol şi scandal.

Dar chiar dacă Grete, obosită de slujba ei, se săturase să-i tot poarte de grijă fratelui ei, ca mai-nainte, totuşi n-ar fi fost nevoie ca mama să-i ia locul şi nici ca Gregor să fie neglijat. Căci acum aveau o femeie de ajutor. Această văduvă bătrînă, care scăpase în viaţa ei din multe nenorociri, numai datorită ciolanelor ei solide, nu simţea nici o repulsie faţă de Gregor. Fără a fi curioasă din fire, deschisese într-o zi, întîmplător, uşa camerei acestuia şi rămăsese cu mîinile încrucişate pe burtă, uitîndu-se la făptura aceea care, luată prin surprindere, alerga zbuciumîndu-se de colo pînă colo, deşi n-o ameninţa nimeni. De atunci nu trecea nici o zi fără ca femeia să nu deschidă uşa în treacăt, dimineaţa şi seara, şi să privească înăuntru la Gregor. La început îl chema la ea, strigîndu-l cu cuvinte pe care le

socotea prietenoase: „Ia vino-ncoa', gîndacule!" sau „Uite-l și pe gîndacul ăsta bătrîn". Dar Gregor nu răspundea în nici un fel la asemenea chemări, ci rămînea la locul lui, nemișcat, de parcă nici nu s-ar fi deschis ușa. În loc ca familia s-o lase pe această bătrînă să-l deranjeze inutil, oricînd avea poftă, mai bine ar fi pus-o să-i deretice zilnic odaia! Într-o zi, cînd ploaia izbea puternic în geam, prevestind parcă primăvara, Gregor era grozav de nervos și, cînd slujnica începu să-l cheme, ca de obicei, se îndreptă spre ea, încet și greoi, ca și cum ar fi vrut s-o atace. Dar, în loc să se sperie, femeia apucă un scaun de lîngă ușă și-l ridică în sus, deschizînd gura, cu intenția vădită de-a n-o închide la loc decît după ce scaunul se va fi abătut pe spinarea lui Gregor. „Ei? Asta-i tot?" întrebă ea cînd îl văzu pe Gregor făcînd stînga-mprejur; apoi, cu un gest potolit, puse scaunul îndărăt la locul lui.

Gregor nu mai mînca acum aproape nimic. Doar cînd trecea întîmplător pe lîngă mîncarea ce-i fusese pregătită, lua o îmbucătură, mai mult în joacă, o ținea în gură ore de-a rîndul, apoi o scuipa de cele mai multe ori pe jos. La început se gîndise că ceea ce îi tăia pofta de mîncare era tristețea pricinuită de halul jalnic în care ajunsese camera lui; dar se-nșelase, întrucît se împăcase foarte repede cu noul ei aspect. Ai casei se

obișnuiseră să care la el în odaie toate lucrurile, ce nu-și găseau loc altundeva — și erau destule asemenea lucruri, mai ales de cînd una din camerele apartamentului fusese închiriată la trei locatari. Acești domni serioși — toți trei aveau bărbi mari, după cum constată Gregor într-o zi, prin crăpătura ușii — țineau foarte mult la buna rînduială nu numai a camerei lor, ci a întregii gospodării și mai ales a bucătăriei, cîtă vreme locuiau aici cu o chirie. Nu suportau să vadă lucruri inutile și, mai ales, murdare. În plus, aduseseră cu ei aproape tot ceea ce le era necesar. Din această cauză deveniseră inutile multe obiecte, pe care familia nici nu le putea vinde și nici nu se îndura să le arunce. Toate acestea luară calea camerei lui Gregor. În curînd le urmă lada cu cenușă și găleata de gunoi din bucătărie. Tot ceea ce nu-și afla întrebuințare, pentru moment, era aruncat pur și simplu în camera lui Gregor, de către femeia de serviciu, care era totdeauna grăbită; din fericire, Gregor nu vedea, în general, decît obiectul respectiv și mîna care-l ținea. Probabil că bătrîna avea intenția să le ia de-acolo, la prima ocazie, sau să le arunce pe toate deodată; dar, în realitate, ele rămîneau chiar pe locul unde fuseseră azvîrlite de la bun început, afară doar dacă nu le clintea Gregor de acolo, mai întîi din nevoia de a-și croi drum pe

unde să se tîrască, mai apoi pentru că operaţia aceasta îi făcea din ce în ce mai multă plăcere — deşi după asemenea exerciţii rămînea ore întregi nemişcat, obosit de moarte şi trist.

Întrucît locatarii luau uneori masa de seară acasă, în sufrageria comună, uşa dintre aceasta şi camera lui Gregor rămînea închisă în serile respective ; dar Gregor renunţă foarte uşor la deschiderea uşii, că doar şi în alte seri, cînd uşa era deschisă, se întîmpla să nu profite de acest lucru, ci să stea ascuns în ungherul cel mai întunecos, fără ca familia să bage măcar de seamă. O dată, însă, femeia de serviciu lăsă uşa dinspre sufragerie întredeschisă ; şi uşa rămase astfel crăpată pînă seara cînd domnii locatari veniră în sufragerie şi aprinseră lumina. Se aşezară la capătul mesei unde şedeau odinioară tata, mama şi Gregor, îşi despăturiră şervetele şi aşteptară cu furculiţa şi cuţitul în mînă. Îndată se ivi în uşă mama, cu un castron de rasol şi, imediat în spatele ei, Grete cu un castron de cartofi plin cu vîrf. Mîncarea aburea intens, scoţînd adevăraţi nori. Chiriaşii se plecară deasupra castroanelor puse dinainte, de parcă ar fi vrut să le verifice pînă a nu începe să mănînce ; şi într-adevăr, cel care şedea la mijloc şi părea să fie o adevărată autoritate faţă de ceilalţi doi, tăie o bucată de carne în două, aşa cum se afla în castron, probabil pentru a controla dacă este destul de fragedă şi dacă nu cumva e cazul s-o trimită îndărăt la bucătărie. Se arătă mulţumit, iar mama şi sora, care priviseră cu încordare la toată operaţia, porniră să zîmbească uşurate.

Familia însăşi mînca la bucătărie. Totuşi, înainte de a se duce acolo, tata venea în sufragerie, se înclina o singură dată, cu şapca în mînă, şi făcea apoi înconjurul mesei. Chiriaşii se ridicau tustrei şi mormăiau ceva în barbă. După ce rămîneau singuri, mîncau fără a scoate aproape nici un cuvînt. Lui Gregor i se părea ciudat că, dintre zgomotele de la masă, se auzea mai intens doar scrîşnetul dinţilor mestecînd, ca şi cum cei trei ar fi vrut să-i arate prin asta că, pentru a mînca ai nevoie de dinţi buni şi că şi cele mai straşnice mandibule nu fac doi bani dacă n-au dantură. «Mi-e foame şi mie, îşi mărturisi Gregor îngrijorat, dar nu de asemenea lucruri. Cum mai înfulecă locatarii ăştia ! În timp ce eu mor de foame !»

Gregor nu-şi amintea s-o mai fi auzit pe sora lui cîntînd la vioară, în tot acest răstimp ; tocmai în seara aceasta însă, sunetul viorii răsună dinspre bucătărie. Chiriaşii abia terminaseră de cinat, cel din mijloc scosese un ziar, din care dăduse cîte o foaie celorlalţi doi, iar acum citeau toţi, rezemaţi comod pe spate, şi fumau. Cînd începu

cîntecul viorii, deveniră cu toţii atenţi şi se duseră, în vîrful picioarelor, pînă la uşa antreului, lîngă care se opriră, grămădiţi unul într-altul. Dar paşii lor se auziseră, totuşi, pînă-n bucătărie, întrucît tata le strigă : „Vă supără cumva vioara, domnilor ? Poate înceta numaidecît". „Dimpotrivă, spuse domnul din mijloc, n-ar vrea domnişoara să vină înăuntru şi să cînte aici în cameră, unde e mai plăcut şi mai comod ?" „Fireşte că da !" strigă tatăl, de parcă el ar fi fost cel care cînta la vioară. Domnii se reîntoarseră în cameră şi aşteptară. După puţin veni şi tatăl cu un pupitru de note, apoi mama cu notele şi, în fine, sora cu vioara. Grete pregăti totul, liniştit, pentru a începe să cînte ; părinţii, care nu mai dăduseră pînă acum camere cu chirie, exagerau cu politeţea faţă de chiriaşi, neîndrăznind nici măcar să se aşeze în propriile lor fotolii ; tatăl se rezemă de uşă, cu mîna dreaptă vîrîtă între doi nasturi ai livrelei încheiate corect ; mamei, însă, îi oferise unul dintre domni un fotoliu şi ea şedea acum într-un ungher, deoparte, întrucît lăsase fotoliul în locul unde, întîmplător, îl pusese chiriaşul.

Sora începu să cînte ; tata şi mama îi contemplau cu atenţie mişcările mîinilor — fiecare de la locul său. Atras de cîntecul viorii, Gregor îndrăzni să înainteze puţin şi se trezi cu capul în sufragerie. Aproape nici nu-l mai surprindea faptul că, în ultima vreme, uitase cu totul de grija de-a nu deranja pe ai casei, grijă de care fusese atît de mîndru odinioară. Şi, în fond, abia acum ar fi avut mai multe motive să stea ascuns, întrucît, din cauza prafului care-i năclăise camera şi care se ridica în aer la cea mai mică mişcare, era colbăit tot şi tîra după el, pe spinare şi pe lături, scame, fire de păr şi resturi de mîncare ; totul îi devenise acum mult prea indiferent, pentru a se mai întoarce pe spate şi a se curăţi frecîndu-se de covor, cum făcea înainte vreme de mai multe ori pe zi. În ciuda halului în care se afla, nu se sfii să înainteze cîţiva paşi pe duşumelele impecabil lustruite ale sufrageriei.

Fireşte că nimeni nu băgă de seamă. Familia era cu totul vrăjită de cîntecul viorii ; în schimb chiriaşii, care stătuseră la început cu mîinile în buzunare, mult prea aproape de pupitru, ca şi cum ar fi vrut să urmărească notele — ceea ce sigur că o stînjenea pe Grete — se retraseră curînd lîngă fereastră, vorbind destul de tare, cu capetele plecate, şi rămaseră acolo sub privirile îngrijorate ale tatălui. Se vedea destul de limpede că păreau înşelaţi în speranţa lor de-a auzi o piesă de vioară frumoasă sau măcar agreabilă, că se şi săturaseră şi că doar politeţea îi determina să mai suporte această tulburare a siestei. Mai cu seamă felul în care suflau în aer fumul

trabucurilor, pe nas sau pe gură, vădea o mare nervozitate din partea lor. Şi, cu toate acestea, Grete cînta atît de frumos! Faţa îi era aplecată pe-o parte, iar privirea urmărea, încordat şi trist, notele de pe portativ. Gregor mai înaintă puţin, cu capul cît mai aproape de podea, încercînd să-i întîlnească privirea. Oare era doar un simplu animal, cînd muzica îl emoţiona atît de profund? Avea impresia că descoperă, în fine, calea către hrana necunoscută, pe care o dorea atît de mult. Se hotărî să-şi facă drum pînă lîngă Grete, apoi s-o tragă de fustă pentru a-i da să înţeleagă că trebuie să vină cu vioara în camera lui, întrucît nimeni dintre cei de faţă nu-i aprecia arta atît de mult, ca el. După aceea n-o va mai lăsa să plece din odaia lui, cel puţin atît timp cît va mai fi el în viaţă; aspectul lui înspăimîntător îi va fi, pentru prima oară, de folos; va sta de pază la toate uşile camerei sale şi se va repezi, pufnind, împotriva agresorilor; dar Grete trebuia să rămînă nu din constrîngere, ci de bunăvoie; să se aşeze pe canapea, lîngă fratele ei, şi să-l asculte în sfîrşit; voia să-i destăinuie că avusese intenţia fermă s-o dea la conservator şi că, dacă nu s-ar fi întîmplat între timp nenorocirea, le-ar fi comunicat tuturor hotărîrea sa la Crăciunul trecut — oare a şi trecut Crăciunul? — fără a ţine seama de eventualele lor împotriviri. Sora

lui va fi mişcată de această declaraţie şi va izbucni în lacrimi; iar Gregor se va sălta pînă la umărul ei şi o va săruta pe gît, mai ales că, de cînd se ducea la slujbă, Grete nu mai purta cordeluţă şi guleraş, ci umbla cu gîtul decoltat.

„Domnule Samsa!" strigă domnul din mijloc; apoi, fără a mai rosti vreun cuvînt, îi arătă tatălui, cu degetul, pe Gregor, care înainta încet. Vioara amuţi, iar domnul din mijloc le zîmbi prietenilor lui, dînd din cap, după care privi din nou spre Gregor. Tatălui i se păru mai urgent să-i liniştească pe locatari, decît să-l scoată pe Gregor de-acolo, deşi aceştia nu păreau de loc alarmaţi, iar Gregor părea să-i amuze mai mult decît vioara. Tatăl alergă spre ei, cu braţele întinse în lături, şi încercă să-i împingă spre camera lor, împiedicîndu-i totodată să-l mai vadă pe Gregor. Dar ei începură să se cam enerveze, fără a se putea şti precis, dacă era din cauza purtării tatălui sau a faptului că începeau să-şi dea seama de vecinătatea ce le fusese impusă, fără ştirea lor. Îi cerură explicaţii domnului Samsa, ridicînd şi ei braţele în sus şi trăgîndu-se nervoşi de barbă, apoi porniră spre camera lor, dar foarte încet. Între timp, Grete, care se pierduse cu totul atunci cînd se oprise din cîntat, îşi reveni; mai stătu o vreme cu vioara şi arcuşul în mîinile ce atîrnau moi în jos şi privi notele de

parcă ar fi vrut să mai cînte ; apoi se reculese brusc, puse instrumentul în poala mamei, care mai şedea încă în fotoliu şi abia îşi trăgea răsuflarea, după aceea dădu buzna în camera spre care se îndreptau chiriaşii, zoriţi din urmă de bătrînul Samsa. Se putea vedea cum, sub mîinile îndemînatice ale fetei, plăpumile şi pernele din paturi zburau prin aer pentru a se rîndui la locul lor. Mai înainte ca locatarii să fi ajuns în camera lor, Grete terminase de aşternut paturile şi se şi strecurase afară. Tatăl părea să fi căzut din nou pradă toanelor lui bizare, întrucît uitase de respectul pe care-l datora chiriaşilor. El insistă şi-i împinse într-una pînă cînd, ajuns în pragul uşii, domnul din mijloc bătu o dată puternic cu piciorul în podea, făcîndu-l pe bătrîn să se oprească locului. „Vă aduc la cunoştinţă prin aceasta, spuse el, ridicînd mîna şi căutînd cu privirea şi pe cele două femei, că date fiind condiţiile respingătoare ce domnesc în această familie — după aceste cuvinte, luă o hotărîre bruscă şi scuipă pe jos — voi părăsi camera imediat. Fireşte că nu voi plăti absolut nimic pentru zilele cît am stat aici, şi voi mai chibzui dacă nu e cazul să vă cer chiar şi daune, care — credeţi-mă — vor fi foarte uşor de motivat." Apoi tăcu, privind fix înaintea lui şi aşteptînd parcă ceva. Într-adevăr, cei doi prieteni interveniră şi ei.

„Şi noi plecăm imediat." După aceasta, domnul din mijloc apucă violent clanţa şi trînti uşa răsunător.

Clătinîndu-se şi căutînd sprijin în jur cu mîinile, tatăl se îndreptă spre fotoliu şi-şi dădu drumul să cadă de sus în el ; ai fi zis că s-a întins pentru obişnuitul lui somn de după cină ; doar tremurul zvîcnit al capului arăta că nu dormea cîtuşi de puţin. În tot acest răstimp, Gregor stătuse liniştit în locul unde-l surprinseseră chiriaşii. Decepţia eşuării planului său, dar poate şi slăbiciunea datorită prelungitei înfometări îl făcea incapabil să se urnească din loc. Se temea de iminenţa certă a unei catastrofe generale, ce trebuia să se abată asupra lui, şi aştepta. Nu-l sperie nici măcar sunetul răsunător al viorii pe care mama o scăpă din poală, unde o ţinuse pînă atunci cu degetele tremurînd.

„Dragii mei părinţi, spuse sora, bătînd cu mîna în masă în chip de introducere, aşa nu mai merge. Dacă voi, poate, nu vă daţi seama, eu îmi dau perfect. Nu vreau să rostesc numele fratelui meu în faţa acestui monstru, de aceea spun numai atît : trebuie să căutăm să ne descotorosim de el. Am încercat tot ceea ce era omeneşte cu putinţă pentru a-l îngriji şi a-l suporta, şi cred că nimeni nu ne poate reproşa nimic."

„Are de-o mie de ori dreptate !“ spuse tatăl. Fără a-şi fi putut regăsi încă respiraţia, mama începu să tuşească înăbuşit, cu mîna la gură, căpătînd o expresie de demenţă în privire.

Grete alergă la mama şi o ţinu de frunte. Tatăl, căruia cuvintele surorii lui Gregor păreau să-i fi limpezit gîndurile, se aşeză băţos pe un scaun şi se juca într-una cu şapca printre farfuriile rămase pe masă de la cina chiriaşilor, privind din cînd în cînd spre fiu-său, în tăcere.

„Trebuie să ne descotorosim de el, se adresă Grete acum exclusiv tatălui său, întrucît mama nu mai auzea nimic din cauza tusei, altfel parcă văd c-o să vă bage pe-amîndoi în mormînt. Cînd cineva munceşte din greu, aşa cum facem noi, nu mai poate îndura această veşnică tortură, ori de cîte ori se întoarce acasă. M-am săturat pînă-n gît.“ Şi izbucni într-un asemenea plîns, încît lacrimile începură să-i picure de sus pe faţa mamei, de pe care le şterse cu gesturi mecanice.

„Dar ce să facem, fata mea ?“ spuse tatăl înduioşat, vădind o surprinzătoare înţelegere.

Grete ridică din umeri, exprimînd astfel nehotărîrea care o cuprinsese o dată cu plînsul şi care destrămase atitudinea fermă dinainte.

„Dacă ne-ar înţelege“, reluă tata oarecum întrebător ; dar Grete, continuînd să plîngă, făcu

un gest violent din mînă, în semn că nici gînd nu poate fi de aşa ceva.

„Dacă ne-ar înţelege, repetă bătrînul Samsa şi închise ochii, ca pentru a-şi reprezenta mai limpede convingerea fetei despre imposibilitatea acestui lucru, atunci poate că ar fi posibil să ne învoim cu el. Dar aşa...“

„Să dispară, strigă sora, este singura cale, tată ! Trebuie să te eliberezi de gîndul că el este Gregor. Toată nenorocirea noastră provine din faptul că am crezut atîta vreme acest lucru. Dar cum ar putea să fie Gregor ? Dacă ar fi fost el, ar fi înţeles de mult că nu e posibilă convieţuirea între oameni şi astfel de animale şi ar fi plecat de bunăvoie. Atunci n-am mai fi avut nici un frate, dar ne-am fi putut continua viaţa şi i-am fi cinstit memoria. Dar aşa, animalul ăsta ne urmăreşte, ne goneşte chiriaşii, parc-ar vrea să pună stăpînire pe întreg apartamentul şi să ne silească să înnoptăm pe uliţă. Uite, tată, ţipă ea deodată, iar începe !“ Cuprinsă de o groază pe care Gregor nu şi-o putea explica, Grete o părăsi chiar şi pe mama, smulgîndu-se de lîngă fotoliul ei, părînd gata s-o lase pradă monstrului, şi se refugie în grabă îndărătul tatălui ei, care se sculă enervat, ridicînd braţele în lături, ca pentru a o apăra.

Dar Gregor nici nu se gîndea să sperie pe cineva, şi cu atît mai puţin pe Grete. Începu doar să se întoarcă, pentru a se îndrepta spre camera lui ; iar mişcarea aceasta produse stupoare, fireşte, întrucît slăbiciunea îl obligă să se ajute, în momentele dificile, cu capul, pe care-l ridică de mai multe ori, izbind apoi cu mandibulele în podea. Se opri şi privi în jur. Familia părea să-şi fi dat seama de bunele lui intenţii ; spaima nu dăinuise decît o clipă. Acum îl priveau cu toţii, în tăcere şi abătuţi. Mama zăcea în fotoliu cu picioarele întinse şi lipite strîns, abia mai ţinînd ochii deschişi de istovită ce era ; tatăl şi Grete şedeau pe scaun unul lîngă altul, iar fata îşi petrecuse braţul pe după gîtul bătrînului.

«Acum mă vor lăsa, probabil, să mă întorc», gîndi Gregor şi-şi reluă truda. Nu se putea stăpîni să nu gîfîie de oboseală şi, din cînd în cînd, trebuia să se odihnească. De altfel nimeni nu-l grăbea, îl lăsau în voia lui. După ce termină întoarcerea, porni îndată drept înainte spre camera lui. Era uimit de distanţa pînă acolo şi nu înţelegea cum putuse face atîta drum, cu puţin timp înainte, dat fiind halul de slăbiciune în care se afla. N-avea în gînd decît cum să se tîrască mai repede îndărăt, aşa că nici nu observă tăcerea familiei, care nu-l tulbură cu nici un cuvînt, cu nici o exclamaţie. Abia cînd ajunse în

pragul uşii, întoarse capul, dar nu de tot, întrucît simţea cum începe să i se înţepenească gîtul ; mai văzu, totuşi, că nu se schimbase nimic în urma lui, doar Grete se ridicase în picioare. Ultima lui privire fu pentru maică-sa, care adormise de-a binelea.

Nici nu ajunse bine în cameră, cînd cineva şi închise uşa precipitat, în urma lui, zăvorînd-o bine şi încuind-o. Zgomotul neaşteptat, din spate, îl sperie pe Gregor atît de tare, încît i se tăiară picioarele. Sora lui fusese cea care se grăbise astfel. Ea se sculase numaidecît, pentru a fi pregătită, apoi se repezise în vîrful picioarelor după el, atît de uşor, încît Gregor nici n-o auzise venind. „În sfîrşit !“ strigă ea părinţilor, răsucind cheia în broască.

«Şi-acum ?» se întrebă Gregor, uitîndu-se în jur prin beznă. Curînd făcu descoperirea că nu se mai poate mişca de loc. Nu-l miră cîtuşi de puţin, mai degrabă i se păru neverosimil că fusese într-adevăr în stare, pînă acum, să se urnească din loc cu piciorușele lui firave. De altfel, îi era destul de bine. E drept că-l săgetau dureri prin tot corpul, dar avea impresia că nu mai simţea nici mărul putred înfipt în spinare, nici inflamaţia din jurul lui, care era acoperită de praf scămos. Îşi aminti din nou de familie, cu duioşie şi dragoste. Ştia şi el că trebuie să dis-

pară şi hotărîrea lui era mai fermă chiar decît cea a surorii sale. Rămase astfel, în starea aceasta de meditaţie paşnică şi vană, pînă cînd orologiul din turn bătu al treilea ceas spre dimineaţă. Mai apucă să vadă şi mijitul zorilor, afară, în faţa ferestrei. Apoi, fără să vrea, lăsă capul să-i cadă în jos şi, din nările lui, mai adie slab o ultimă suflare.

În faptul zilei veni femeia de serviciu care — deşi fusese rugată în repetate rînduri să nu facă zgomot — trîntea uşile cu putere, grăbită, astfel încît după sosirea ei nu mai era chip de somn liniştit în tot apartamentul ; deschizînd uşa camerei lui Gregor, pentru obişnuita-i vizită scurtă, nu observă la început nimic extraordinar. Îşi închipui că Gregor sta cu bună intenţie astfel nemişcat şi că face pe ofensatul ; îl credea în stare de astfel de acţiuni deliberate. Cum, întîmplător, avea în mînă o mătură cu coada lungă, încercă din uşă să-l gîdile. Cînd văzu că nici cu asta n-are succes, se enervă şi-l ghionti cu coada măturii ; abia cînd îşi dădu seama că trupul lui alunecă fără nici o rezistenţă, deveni deodată mai atentă. Şi, cînd înţelese realitatea, făcu ochii mari, fluierînd încetişor ; dar nu rămase mult timp pe loc, ci deschise brusc uşa dormitorului şi strigă în întunericul dinăuntru :

„Ia veniţi să vedeţi, a crăpat ; zace pe jos, mort de-a binelea !"

Soţii Samsa se ridicară în capul oaselor, în patul conjugal, şi, mai înainte de a înţelege sensul veştii aduse, încercară să-şi potolească spaima produsă de strigătele femeii. Apoi domnul şi doamna Samsa se dădură grabnic jos din pat, fiecare pe partea sa ; domnul Samsa îşi aruncă pledul pe umeri, doamna Samsa apăru doar în cămaşă de noapte, şi amîndoi năvăliră în camera lui Gregor. Între timp se deschisese şi uşa sufrageriei, unde dormea Grete de la venirea chiriaşilor ; Grete era complet îmbrăcată, ca şi cum n-ar fi închis ochii toată noaptea ; de altfel şi faţa ei trasă părea să confirme acest lucru. „Mort ?" îngăimă doamna Samsa şi cătă întrebător spre femeia de serviciu, cu toate că ar fi putut să verifice singură şi chiar să-şi dea seama fără să mai verifice. „De-a binelea !" spuse femeia şi, ca dovadă, împinse cît colo, cu mătura, hoitul lui Gregor. Doamna Samsa schiţă un gest, de parcă ar fi vrut să reţină mătura, dar renunţă. „Ei, spuse domnul Samsa, acu putem să-i mulţumim lui Dumnezeu !" Îşi făcu cruce, iar cele trei femei îi urmară exemplul. Fără a-şi lua ochii de la cadavru, Grete murmură : „Ia uitaţi-vă, cît era de slab ! De altfel nu mai mînca nimic de multă vreme. Mîncarea

o luam din camera lui așa cum o aduceam." Într-adevăr, corpul lui Gregor era supt de tot și uscat ; abia acum, cînd trupul nu se mai sprijinea pe piciorușe și cînd privirile nu mai erau abătute de altceva, se vedea cu adevărat cît era de slab.

„Vino o clipă la noi în cameră, Grete", spuse doamna Samsa cu un zîmbet îndurerat și Grete porni pe urma lor, spre dormitor, după ce mai aruncă o privire asupra cadavrului. Femeia de serviciu închise ușa și deschise larg fereastra. Deși era încă foarte de dimineață, aerul proaspăt aducea o boare călduță. Se apropia sfîrșitul lui martie.

Cei trei chiriași ieșiră din camera lor și căutară cu privirea, mirați, micul dejun ; îi uitase toată lumea. „Unde e micul dejun ?" o întrebă, posac, domnul din mijloc pe femeie. Aceasta duse degetul la buze și le făcu semn, în tăcere, s-o urmeze repede în odaia lui Gregor. Se duseră și se opriră în jurul hoitului lui Gregor, stînd cu mîinile în buzunarele surtucurilor cam ponosite, în mijlocul camerei scăldate de lumină.

Atunci se deschise ușa dormitorului și domnul Samsa apăru îmbrăcat în livrea, cu soția de un braț și cu fiica de celălalt. Toți trei aveau ochii plînși ; Grete își lipea, din cînd în cînd, fața de brațul tatălui.

„Să plecați numaidecît din casa mea !" spuse domnul Samsa arătîndu-le ușa, în timp ce continua să le țină de braț pe femei. „Ce vreți să înțelegeți prin asta ?" întrebă domnul din mijloc, cam consternat, și schiță un zîmbet mieros. Ceilalți doi domni stăteau cu mîinile la spate și le frecau într-una, așteptîndu-se la o ceartă aprigă ce trebuia să se termine, bineînțeles, în favoarea lor. „Înțeleg exact ceea ce spun", ripostă domnul Samsa, îndreptîndu-se spre locatar împreună cu cele două femei, care mergeau în pas cu el. Chiriașul așteptă mai întîi liniștit și privi în jos, ca pentru a-și aduna gîndurile în vederea unui nou plan. „Bine, atunci să mergem", zise el într-un tîrziu și se uită la domnul Samsa cu o privire, de parcă un sentiment neașteptat de umilință îl îndemna să-i ceară voie chiar și pentru această hotărîre. Domnul Samsa îl aprobă doar din ochi, scurt, repetînd gestul de cîteva ori. După care chiriașul porni într-adevăr, cu pași mari, spre antreu ; cei doi prieteni, care de cîteva clipe încetaseră să-și mai frămînte mîinile, se repeziră și ei îndată după el, de parcă s-ar fi temut ca nu care cumva să ajungă domnul Samsa înaintea lor în antreu și să le taie legătura cu șeful. În antreu, cei trei își luară pălăriile din cuier, scoaseră bastoanele din suportul pentru umbrele, făcură o înclinare mută și părăsiră

apartamentul. Mînat de o neîncredere — cum se vădi după aceea — neîntemeiată, domnul Samsa ieşi împreună cu cele două femei pe palierul din faţa apartamentului ; sprijiniţi de parmaclîcul scării, îi văzură pe cei trei domni coborînd încet, dar fără oprire, dispărînd la fiecare etaj, pentru cîteva clipe, în dreptul unei cotituri, apoi ivindu-se din nou ; cu cît ajungeau mai în jos, cu atît slăbea şi interesul familiei Samsa, astfel încît, în momentul în care o calfă de măcelar trecu pe lîngă ei, cu tava plină de mărfuri pe cap, şi urcă mîndru mai departe, domnul Samsa şi cele două femei părăsiră parmaclîcul scării şi se întoarseră în apartament, de parcă li se luase o piatră de pe inimă.

Hotărîră ca ziua aceasta s-o închine odihnei şi plimbării ; nu numai că meritau această întrerupere a lucrului, dar chiar aveau nevoie de ea. Şi, astfel, se aşezară la masă pentru a scrie trei scrisori de scuze, domnul Samsa către directorul lui, doamna Samsa către patronul care-i da comenzi, iar Grete către şeful ei de raion. În timp ce scriau, intră înăuntru femeia de serviciu, pentru a le spune că pleacă, întrucît şi-a terminat treaba. Cei trei, aflaţi în toiul scrisului, dădură la început doar din cap, fără a ridica ochii de pe hîrtie şi, abia cînd văzură că femeia n-avea de gînd să plece, priviră spre ea, ener-

vaţi. „Ce mai e ?“ întrebă domnul Samsa. Femeia se oprise în prag, zîmbind de parcă ar fi avut să anunţe familiei cine ştie ce mare fericire — dar numai dacă va fi descusută pe îndelete. Pana mică de struţ, care era înfiptă drept în sus în pălărie şi căre-l enervase pe domnul Samsa încă din clipa cînd femeia începuse să lucreze la ei, se clătina în toate direcţiile. „Ei, ce mai vrei, la urma urmei ?“ întrebă doamna Samsa, pe care femeia o respecta cel mai mult. „Mda ! răspunse femeia şi un rîs prietenos o împiedică să continue numaidecît, va să zică nu trebuie să vă mai bateţi capul cum să scăpaţi de chestia aia de dincolo. S-a şi făcut.“ Doamna Samsa şi Grete îşi plecară din nou capul asupra hîrtiei, vrînd parcă să continue cu scrisul ; domnul Samsa, care-şi dădu seama că femeia vrea să le povestească pe larg tot ce făcuse, o opri cu un gest energic al mîinii. Văzînd că nu-i chip de povestit, servitoarea îşi aduse aminte că e foarte grăbită şi le strigă, vizibil ofensată : „Alivoar la toată lumea !“ apoi se răsuci, furioasă, pe picioare şi ieşi din casă, trîntind uşa răsunător.

„Astă seară îi dăm tălpăşiţa“, preciză domnul Samsa, dar nu primi răspuns nici de la soţia sa, nici de la Grete, a căror linişte abia dobîndită părea că fusese din nou tulburată de către fe-

meia de serviciu. Se ridicară amîndouă de pe scaune și se duseră la fereastră unde rămaseră o vreme îmbrățișate. Domnul Samsa se întoarse în fotoliu cu fața spre ele și le contemplă o clipă. Apoi le strigă : „Hai, să mergem. Terminați odată cu toate poveștile astea vechi. Și mai îngrijiți-vă și de mine.“ Femeile îl ascultară numaidecît, alergară lîngă el, și-l alintară, apoi își terminară în grabă scrisorile.

După aceea ieșiră tustrei, împreună, din apartament — lucru care nu se mai întîmplase de luni de zile — și porniră cu tramvaiul electric spre marginea orașului, la iarbă verde. Vagonul cu care mergeau era scăldat de un soare călduț. Așezați comod pe banchetă, se sfătuiră cu privire la perspective și ajunseră la concluzia că, privite mai de aproape, ele nu păreau cîtuși de puțin rele, mai ales că toate cele trei slujbe — despre care, pînă acum, nici nu-și puseseră unul altuia întrebări — prezentau avantaje nespuse și erau foarte promițătoare pentru viitor. Primul lucru, și cel mai urgent, pentru a-și îmbunătăți situația, era, firește, schimbarea locuinței ; aveau de gînd să caute un apartament mic și mai ieftin, dar mai bine situat și mai practic decît acesta, pe care îl găsise Gregor. În timp ce discutau astfel și priveau la fiica lor care se înflăcăra tot mai mult, domnul și doamna Samsa ob-

servară, cam în același timp cum Grete — în ciuda tracasărilor din ultima vreme care-i ofiliseră obrazul — înflorise și se transformase într-o fată frumoasă, cu forme pline. Devenind mai tăcuți și înțelegîndu-se, aproape fără să-și dea seama, doar din priviri, le trecu prin minte că ar cam fi vremea să-i caute un bărbat cumsecade. Noile lor visuri și bunele intenții părură să-și afle confirmarea cînd, ajungînd la capătul călătoriei, fata se ridică prima de pe bancă și-și întinse trupul tînăr.

Eram în mare încurcătură: aveam înaintea mea o călătorie urgentă; un bolnav grav mă aștepta într-un sat, la o depărtare de zece mile; un viscol puternic umplea spațiul vast dintre mine și el; aveam o trăsură, ușoară, cu roți mari, tocmai bună pentru șoselele noastre; înfășurat în șubă, ținînd geanta cu instrumente într-o mînă, așteptam în curte gata de drum; dar calul lipsea, calul. Propriul meu cal murise în noaptea precedentă, din cauză că se istovise peste măsură în această iarnă geroasă; slujnica umbla acum prin sat, ca să capete un cal de împrumut; dar fără speranță, știam bine, iar eu adăstam acolo fără rost, tot mai acoperit de zăpadă, înlemnind tot mai mult de frig. La poartă se ivi fata, singură, și clătină fanalul; firește, cine împrumută calul acum pentru un astfel de drum? Măsurai încă o dată curtea; nu găseam nici o soluție; absent, frămîntat, lovii cu piciorul în ușa șubredă a cocinei de porci care sta nefolosită de ani și ani. Se deschise și se bălăngăni din balamale încolo și-ncoace. Dinăuntru răzbi căldură și parcă miros de cai. Un fînar cu lumina tulbure se clătina înăuntru, atîrnat de-o frînghie. Un om, ciucit pe jos în cotineața scundă, își arătă chipul deschis, cu ochi sinilii. „Să înham caii?“ întrebă el ieșind afară de-a bușilea. N-am știut ce să spun și doar m-am aplecat ca să văd ce mai era în cocină. Slujnica sta lîngă mine. „Habar n-aveam ce lucruri sînt la îndemînă în propria noastră casă“, spuse ea și rîseră amîndoi. „Hii, frate, hii, soră!“ strigă rîndașul și doi cai, două animale imense, cu crupa lată, ieșiră unul după altul, cu picioarele strînse lîngă corp, plecîndu-și ca niște cămile capetele armonioase și strecurîndu-se doar datorită șerpuirilor viguroase ale trupurilor prin deschiderea ușii, pe care o umplură complet. Dar numaidecît se ridicară pe picioarele lor lungi, din trupuri ieșindu-le aburi deși. „Dă-i o mînă de ajutor“, am spus și fata s-a repezit supusă să-i întindă argatului hamurile de la trăsură. Dar abia ajunse lîngă el, că rîndașul o cuprinde în brațe și-și pleacă fața peste a ei. Fata scoate un țipăt și se refugiază lîngă mine; pe obrazul ei sînt întipărite urmele roșii a două șiruri de dinți. „Vită! strig furios, ți s-a făcut de gîrbaci?“ dar îmi dau seama îndată că e un străin, despre care nu știu de unde vine și că mă ajută de bunăvoie, cînd toți cei-

lalți mă lasă baltă. Ca și cum mi-ar fi cunoscut gîndurile, nu-mi ia amenințarea în nume de rău, ci se întoarce doar o dată spre mine, tot ocupat cu caii. „Urcați-vă", zice el apoi și într-adevăr: totul este gata. Bag de seamă că încă n-am mers cu asemenea pereche de cai frumoși și mă urc vesel în trăsură. „De mînat caii, însă, am să-i mîn eu, tu nu cunoști drumul", îi spun. „Desigur, răspunde el, eu nici nu merg cu dumneavoastră, rămîn la Rosa." „Nu!" strigă Rosa și aleargă în casă cuprinsă de presimțirea destinului ei inevitabil; aud zornăind lanțul de la ușă, pe care-l înțepenește bine; aud clinchetul broaștei care se-ncuie; văd cum, în afară de asta, trece-n goană prin tindă și prin celelalte odăi, stingînd luminile pentru a nu putea fi găsită. „Mergi cu mine, îi spun rîndașului, sau renunț la drum, oricît o fi de urgent. Nici nu-mi trece prin minte să-ți las pradă fata, ca preț pentru drumul ăsta." „Zoriți!" spune el și bate din palme; trăsura este smulsă din loc ca un lemn în șuvoiul apelor; mai apuc să aud cum ușa casei mele se sparge și sare în țăndări sub izbiturile rîndașului, apoi ochii și urechile mi le umple un vîjîit ce pătrunde deopotrivă prin toate simțurile. Dar și asta doar vreme de-o clipă, căci am și ajuns la destinație, de parcă în fața porții mele s-ar întinde îndată curtea pacientului; caii stau locului

liniștiți; ninsoarea a contenit; jur-împrejur lumina lunii; părinții bolnavului ies în grabă din casă; după ei sora lui; sînt luat aproape pe sus din trăsură; nu pricep nimic din vorbele lor încîlcite; în odaia bolnavului aerul e aproape de nerespirat; vatra, uitată de toți, fumegă; voi deschide larg ferestrele; dar mai întîi vreau să-l văd pe bolnav. Slab, fără febră, nici rece, nici cald, cu ochii sleiți, băiatul se ridică fără cămașă pe el de sub plapumă, se agață de gîtul meu și-mi șoptește la ureche: „Doctore, lasă-mă să mor". Privesc în jur, n-a auzit nimeni; părinții stau muți, aplecați înainte, și-mi așteaptă verdictul, sora a adus un scaun pentru geanta mea. Deschid geanta și caut printre instrumente; din patul său băiatul întinde mereu mîna spre mine, ca să-mi amintească de rugămintea lui. Apuc o pensetă, o cercetez la lumina feștilei și o pun din nou la loc. „Da, gîndesc eu blasfemînd, în asemenea cazuri te ajută zeii, îți trimit calul ce-ți lipsește, dată fiind graba mai adaugă încă unul, și pentru a te copleși îți dăruiesc și un rîndaș. Abia acum îmi aduc aminte de Rosa; ce să fac, cum s-o scap, cum s-o scot de sub acest rîndaș, cînd sînt la zece mile depărtare de ea, cu niște cai de nestăpînit la trăsură? Acești cai care iată că și-au slăbit oarecum curelele; care deschid ferestrele din afară înăuntru, nici eu nu știu cum; care

bagă capul înăuntru, fiecare pe cîte-o fereastră, şi privesc bolnavul, nestingheriţi de ţipetele familiei. «Am să plec numaidecît îndărăt», gîndesc eu, de parcă m-ar fi îndemnat caii să pornesc la drum, dar îngădui ca sora bolnavului, care mă crede ameţit de căldură, să-mi scoată şuba. Mi se pune la îndemînă un pahar cu rom, bătrînul mă bate pe umăr, faptul că-mi oferă din comoara lui justifică această intimitate. Clatin din cap ; în sfera strîmtă a gîndirii bătrînului mi s-ar face rău ; doar pentru motivul ăsta refuz să beau. Mama stă lîngă pat şi mă atrage într-acolo ; îi dau ascultare şi, în timp ce calul meu nechează spre tavan, pun capul pe pieptul copilului, care se înfioară sub barba mea rece. Se adevereşte ceea ce ştiam dinainte : băiatul e sănătos, cu o circulaţie cam proastă a sîngelui şi îndopat cu cafea de mama grijulie, dar sănătos şi cel mai bun lucru de făcut ar fi să-l alung din pat cu un ghiont. Dar nu sînt un reformist utopic şi-l las să zacă mai departe. Sînt angajat de district şi-mi fac datoria pînă la capăt, pînă acolo unde aproape întrece măsura. Plătit prost, sînt totuşi generos şi gata să-i ajut pe săraci. Trebuie să mă mai îngrijesc doar de Rosa, apoi băiatul n-are decît să aibă dreptate şi vreau să mor şi eu. Ce caut eu aici, în iarna asta fără sfîrşit ! Calul mi-a murit şi uite că nu e nimeni în sat, care

să mi-l împrumute pe-al lui. Trebuie să-mi scot cai din cocina porcilor, şi dacă din întîmplare n-ar exista cai, ar trebui să merg cu scroafa la trăsură. Aşa stau lucrurile. Şi dau din cap spre familie. Ei nu ştiu nimic din toate astea şi, chiar dacă ar şti, tot n-ar crede. E uşor să scrii reţete, dar, în rest, e greu să te-nţelegi cu oamenii. Ei, vizita mea aici ar fi, aşadar, terminată ; m-au făcut să mă ostenesc încă o dată degeaba ; sînt obişnuit cu asta, tot districtul mă martirizează cu ajutorul clopoţelului meu de noapte ; dar faptul că de rîndul ăsta a trebuit s-o mai sacrific şi pe Rosa, fata asta frumoasă, care trăieşte de ani de zile în casa mea, aproape fără s-o bag în seamă — sacrificiul ăsta e prea mare şi, în mintea mea, trebuie să recurg, într-un fel la arguţii, pentru a nu mă dezlănţui împotriva familiei ăsteia care, oricîtă bunăvoinţă ar avea, nu mi-o poate da îndărăt pe Rosa. Cînd însă îmi închid geanta şi fac semn să mi se aducă şuba, în timp ce familia stă adunată laolaltă, tata adulmecînd pe deasupra paharului de rom din mînă, mama probabil dezamăgită de mine — da ce-or fi aşteptînd oamenii ăştia de la mine ! — abia ţinîndu-şi lacrimile şi muşcîndu-şi buzele, iar sora fluturînd un prosop îmbibat din plin cu sînge, în clipa asta sînt oarecum gata să admit, eventual, că flăcăul poate este totuşi bolnav. Mă duc

spre el, băiatul mă întîmpină surîzător, de parcă i-aş aduce supa cea mai concentrată — ah, acum nechează amîndoi caii ! — rînduită probabil de undeva de sus, larma asta trebuie de bună seamă să înlesnească examenul, şi iată, acum găsesc, fireşte, că băiatul e bolnav. Pe partea dreaptă a trupului, în regiunea şoldului, s-a deschis o rană mare cît podul palmei. Cu aspect roşietic, cu multe nuanţe, mai întunecată în profunzime, deschizîndu-se la culoare spre margini, cu granulaţie fină, cu sîngele inegal grămădit, deschisă ca o exploatare minieră de suprafaţă. Acesta este aspectul ei de la distanţă. De aproape mai apare încă un factor agravant. Cine poate privi la una ca asta fără să fluiere încetişor ? Viermi de grosimea şi lungimea degetului meu mic, trandafirii de felul lor şi, în plus, stropiţi de sînge, parcă fixaţi în interiorul plăgii, se zvîrcolesc să iasă la lumină cu căpşoarele lor albe şi cu nenumăratele picioruşe. Sărmane băiat, nu te mai poate ajuta nimeni ! Am descoperit marea ta rană ; de la floarea asta din şold ţi se trage sfîrşitul. Familia e fericită, căci mă vede în plină activitate ; sora o spune mamei, mama tatălui, tata cîtorva oaspeţi care intră în vîrful picioarelor şi legănîndu-se cu braţele întinse printre razele lunii din cadrul uşii deschise. „O să mă scapi ?" murmură cu sughiţuri băiatul, complet

orbit de viaţa din plaga lui. Aşa sînt oamenii din ţinutul meu. Totdeauna pretind doctorului imposibilul. Şi-au pierdut vechea credinţă ; preotul stă acasă şi-şi destramă odăjdiile una după alta ; doctorul trebuie să facă însă totul, cu mîna-i delicată de chirurg. Ei, fie cum doriţi ! Eu nu m-am oferit ; dacă mă utilizaţi în scopuri sfinte, îngădui să faceţi şi asta cu mine ; la ce altceva mai bun mă pot aştepta eu, un bătrîn doctor de ţară, lipsit de slujnica mea ! Iar ei, familia şi bătrînii satului, vin şi mă dezbracă de haine ; un cor de şcoală, cu învăţătorul în frunte, stă în faţa casei şi cîntă, pe o melodie cît se poate de simplă, textul :

Despuiaţi-l şi-atunci lecuieşte,
Iar de nu lecuieşte, ucideţi-l !
E doar un doftor, e doar un doftor.

Apoi sînt despuiat şi, trecîndu-mi degetele prin barbă, privesc liniştit, cu capul plecat, oamenii. Mă resemnez întru totul şi sînt mai tare decît toţi şi aşa rămîn, deşi nu-mi ajută cu nimic, căci acum mă apucă de cap şi de picioare şi mă aburcă în pat. Mă aşază la perete, în partea rănii. Apoi ies toţi din odaie ; uşa se închide ; cîntecul amuţeşte ; nori trec prin dreptul lunii ; mă acoperă aşternutul, cald ; capetele cailor se clatină fantomatic în deschiderile ferestrelor. „Ştii,

aud spunîndu-mi-se la ureche, încrederea mea în tine e foarte redusă. Căci şi tu ai fost azvîrlit undeva, nu te poţi pune niciodată pe picioare. În loc să mă ajuţi, mă strîmtorezi pe patul morţii. Tare ţi-aş mai scoate ochii! „Aşa e, spun eu, e o ruşine. Dar la urma urmei sînt doctor. Ce să fac? Crede-mă, nici mie nu mi-e uşor." „Şi vrei să mă declar mulţumit cu scuza asta? Ah, dar trebuie, fără-ndoială. Totdeauna trebuie să mă declar mulţumit. Am venit pe lume cu o rană frumoasă; asta a fost toată zestrea mea." „Tinere prieten, spun, greşeala ta e că n-ai o viziune de ansamblu. Eu, care am fost prin toate camerele de bolnavi, de-a lungul şi de-a latul ţării, îţi spun: rana ta nu e chiar atît de rea. E făcută în unghi ascuţit, cu două lovituri de secure. Mulţi îşi oferă o latură a trupului şi abia dacă aud securea în pădure, necum ca aceasta să se apropie de ei." „E cu adevărat aşa sau mă înşeli în aiurările frigurilor mele?" „E cu adevărat aşa, poţi să iei cu tine pe lumea cealaltă cuvîntul de onoare al unui medic de district." Şi el l-a luat şi s-a liniştit. Dar acum era timpul să mă gîndesc la scăparea mea. Caii încă mai stăteau credincioşi la locurile lor. Adunai repede hainele, şuba şi geanta; nu voiam să zăbovesc cu îmbrăcatul; dacă se grăbeau caii ca la venirea încoace, aveam să săr oarecum din

patul ăsta într-al meu. Un cal se trase, ascultător, îndărăt de la fereastră; aruncai legătura în trăsură; şuba zbură prea departe, se agăţă doar cu o mînecă de un cîrlig. Destul de bine şi aşa. Îmi făcui vînt pe cal. Hăţurile atîrnînd liber, un cal abia legat de celălalt, trăsura, după ei, clătinîndu-se fără direcţie, la urmă de tot şuba tîrîtă prin zăpadă. „Zoriţi!" am strigat, dar nu se zoreau de fel; înaintam ca nişte moşnegi prin pustiul de zăpadă; în urma noastră răsuna prelung cîntecul nou, dar eronat al copiilor:

Bucuraţi-vă, pacienţilor,
Doftorul v-a fost adus în pat.

Aşa n-am să mai ajung niciodată acasă; clientela mea înfloritoare s-a prăpădit, un succesor mă fură, dar fără folos, căci nu mă poate înlocui; în casa mea face ravagii scîrbosul de rîndaş; Rosa e victima lui; nu vreau să-mi duc gîndul ăsta pînă la capăt. Om bătrîn, despuiat, expus gerului ăstor vremuri nenorocite, umblu haihui într-o trăsură pămîntească, cu cai nepămînteni. Şuba îmi atîrnă în urma trăsurii, dar n-o pot ajunge cu mîna, şi nimeni din adunătura de pacienţi în plină mişcare nu mişcă un deget. Înşelat! Înşelat! Am ascultat pentru o dată de sunetul greşit al clopoţelului de noapte — niciodată nu vor fi îndreptate consecinţele.

L A   G A L E R I E

Dacă vreo călăreaţă oarecare de circ, firavă şi ofticoasă, ar fi silită cu plesnituri din bici de către un şef nemilos să se învîrtească neîntrerupt în manej, luni de-a rîndul, în faţa unui public nesăţios, şi să salte pe crupa unei gloabe, făcînd bezele şi mlădiindu-se din mijloc, şi dacă acest joc ar continua în vuietul orchestrei şi al ventilatoarelor înspre viitorul cenuşiu ce se deschide necontenit înainte, însoţit de aplauzele care aci se sting, aci izbucnesc iarăşi din palmele ce sînt de fapt nişte ciocane cu abur — poate că atunci un tînăr spectator de la galerie ar coborî în goană pe lunga scară dintre staluri, s-ar repezi în manej şi, în plin cîntec al fanfarei ce se adaptează mereu, ar striga : opriţi !

Dar întrucît nu astfel se petrec lucrurile, ci o femeie frumoasă, îmbrăcată în alb şi roşu, ţîşneşte în arenă zburînd printre draperiile pe care lachei maiestuoşi le trag în lături dinaintea ei, întrucît directorul, căutîndu-i privirile, îi răsuflă în faţă ca un animal devotat, o saltă grijuliu pe calul vînăt-rotat, de parcă nepoata lui cea mai dragă ar porni într-o călătorie primejdioasă, nu se poate hotărî să dea semnalul pocnind din bici, apoi, printr-un efort de stăpînire de sine, îl dă în fine, după care aleargă pe lîngă cal cu gura căscată, urmăreşte cu ochi ageri salturile călăreţei, abia putînd înţelege măestria ei, încearcă s-o avertizeze cu strigăte în englezeşte, îndeamnă la atenţie încordată pe rîndaşii care ţin cercurile, iar înainte de marele *salto mortale*, imploră, cu braţele ridicate, orchestra să tacă şi în cele din urmă o ridică pe micuţă de pe calul tremurînd, o sărută pe amîndoi obrajii şi nici o omagiere din partea publicului nu i se pare îndestulătoare, în timp ce ea, săltîndu-se în vîrful picioarelor şi sprijinindu-se de el, în norul de praf care încă îi înconjoară, întinde braţele în lături şi-şi lasă căpşorul pe spate, vrînd să împartă cu tot circul fericirea ei — întrucît astfel se petrec lucrurile, spectatorul de la galerie îşi reazimă faţa de balustradă şi, lăsîndu-se furat de marşul final ca de un vis greu, plînge fără voie.

În fața legii stă un păzitor. La acest păzitor, vine un om de la țară și cere voie să intre în lege. Dar păzitorul îi spune că acum nu-i poate permite să intre. Omul chibzuiește și apoi întreabă dacă va avea voie să intre mai tîrziu. „Tot ce se poate, spune paznicul, dar acum nu." Întrucît poarta legii este deschisă ca întotdeauna, iar păzitorul se dă într-o parte, omul se apleacă pentru a privi pe ușă în interior. Cînd păzitorul observă asta, rîde și spune: „Dacă te ispitește într-atît, încearcă să intri înăuntru, în ciuda interdicției mele. Bagă însă de seamă: am putere. Și nu sînt decît păzitorul cel mai de jos. La intrarea în fiecare sală stau, însă, alți păzitori, unul mai puternic decît altul. Pe al treilea nu mai pot nici măcar eu să-l privesc." La asemenea dificultăți nu se așteptase omul de la țară; că doar legea trebuie să fie totdeauna și oricui la îndemînă, își zice el; dar, acum, cînd privește mai bine la păzitorul îmbrăcat cu șubă, la nasul lui mare și ascuțit, la barba lui tătărască răsfirată și neagră, se hotărăște, totuși, mai bine să aștepte pînă ce i se va îngădui să intre. Păzitorul îi dă un scăunel și-i spune să șadă lîngă ușă, de-o parte. Acolo stă zile și ani în șir. Mai face multe încercări de-a fi lăsat înăuntru și-l obosește pe păzitor cu insistențele sale. Adeseori păzitorul îl supune la mici interogatorii, îl întreabă de unde e de fel și multe altele, dar sînt întrebări puse doar de formă, așa cum pun domnii cei mari; iar la urmă îi spune tot mereu că încă nu-i poate da drumul înăuntru. Omul, care-și luase multe lucruri cu el la drum, folosește totul, oricît ar fi fost de prețios, pentru a-l mitui pe portar. Acesta e drept că primește tot ce i se dă, dar spune de fiecare dată: „Primesc numai ca să nu crezi cumva că n-ai făcut tot ce-ar fi fost cu putință." De-a lungul nenumăraților ani, omul îl observă pe păzitor aproape fără întrerupere. Uită de ceilalți păzitori, și acesta, primul, îi apare ca singurul obstacol care-l împiedică să intre în lege. Blestemă nefericita întîmplare, în primii ani cu glas tare și fără să țină seama de nimic, mai tîrziu, pe măsură ce îmbătrînește, doar mormăind în barbă pentru sine. Dă tot mai mult în mintea copiilor și, de vreme ce de-a lungul anilor a ajuns să-i cunoască păzitorului pînă și purecii din gulerul șubei, se roagă și de pureci să-l ajute a-l îndupleca. Într-un tîrziu, vederea îi slăbește —

şi nu mai ştie dacă în jurul lui se face cu adevărat tot mai întuneric sau dacă îl înşală doar ochii. Dar distinge acum prin întuneric o strălucire nestinsă care răzbate pe uşa legii. Numai că nu mai apucă să trăiască mult. În preajma morţii, toată experienţa din acest răstimp se adună într-o întrebare, pe care încă n-a apucat s-o pună păzitorului. Îi face semn să vină mai aproape, întrucît nu-şi mai poate ridica în sus trupul care a început să se înţepenească. Păzitorul trebuie să se aplece adînc, pînă la el, întrucît diferenţa de înălţime s-a schimbat mult în defavoarea omului. „Acu ce mai vrei să ştii ? întreabă păzitorul, nu te mai saturi o dată." „Toţi se străduiesc, vezi bine, să afle ce-i legea, grăieşte omul, cum se face atunci că, în atîta amar de ani, n-a mai cerut nimeni, în afară de mine, să intre înăuntru ?" Păzitorul îşi dă seama că sfîrşitul omului e aproape şi, pentru a mai răzbi pînă la auzul lui care se stinge, răcneşte la el : „Pe aici nu putea obţine să intre nimeni altul, întrucît intrarea asta ţi-era hărăzită doar ţie. Acum mă duc s-o închid."

UNSPREZECE FECIORI

Am unsprezece feciori.

Primul este foarte puţin arătos, însă e serios şi deştept ; dar, cu toate că îl iubesc la fel ca pe toţi copiii ceilalţi, nu-l preţuiesc prea mult. Gîndirea lui îmi pare prea simplă. Nu vede nici în dreapta, nici în stînga şi nici în depărtare ; aleargă necontenit în cerc sau mai curînd se învîrteşte pe loc în mica sferă a gîndirii sale.

Al doilea este frumos, zvelt, binefăcut ; te încîntă să-l vezi în poziţie de scrimă. Şi el e deştept, dar pe deasupra mai cunoaşte şi lumea ; a văzut multe şi de-aceea pînă şi natura patriei pare să-i grăiască mai intim decît celor rămaşi acasă. Totuşi, această trăsătură desigur că nu se datorează numai — şi nici măcar în primul rînd — călătoriilor, ci face parte mai degrabă din firea inimitabilă a acestui copil, pe care o recunoaşte, de pildă, orice om care încearcă să imite artistica lui săritură în apă cu multiple răsuciri, dar totuşi sălbatic controlată. Curajul şi pofta imitatorului duc pînă la capătul tram-

bulinei, dar acolo, în loc să sară, el se oprește deodată și ridică brațele în semn de scuză. — Și cu toate astea (ar trebui să fiu de fapt fericit că am asemenea copil), raportul dintre mine și el nu este netulburat. Ochiul lui stîng este puțin mai mic decît dreptul și clipește des ; doar un mic defect, firește, care-i face expresia feței și mai provocatoare decît ar fi fost altcum ; și, față de ermeticitatea inaccesibilă a firii lui, nimeni nu va remarca cu reprobare acest ochi mai mic, ce clipește des. Eu însă, ca tată, o fac. Desigur că nu acest defect fizic este ceea ce mă doare, ci o mică anomalie a spiritului său, care-i e caracteristică, o otravă oarecare ce-i rătăcește prin sînge, o anumită incapacitate de a-și desăvîrși structura vieții proprii, pe care doar eu o întrevăd. Dar, pe de altă parte, firește că tocmai asta îl face cu adevărat fiul meu, căci acest cusur este totodată cusurul întregii noastre familii și apare mai mult decît evident la acest fiu.

Al treilea fecior este de asemeni frumos, dar nu e genul de frumusețe care-mi place. Este frumusețea cîntărețului : gura arcuită, ochiul visător, un cap care are nevoie de o draperie îndărătul său pentru a produce efect, pieptul boltindu-se nemăsurat, mîinile gata să gesticuleze numaidecît și revenind cu prea multă ușurință înapoi, în jos, picioare care se mișcă afectat

pentru că nu pot duce la greu. Și pe deasupra : timbrul vocii lui nu e plin ; amăgește o clipă, îl face pe cunoscător să asculte atent, dar se pierde foarte curînd. — Deși, în general, toate te-ar ispiti să te fălești cu un asemenea fiu, totuși îl țin de preferință ascuns ; nici el însuși nu se vîrî în fruntea bucatelor, dar nu pentru că și-ar cunoaște cumva cusururile, ci din inocență. De altfel, se și simte străin în epoca noastră ; adesea e fără chef și nimic nu-l poate înveseli, de parcă ar face parte din familia mea, dar totodată și dintr-o alta, care a dispărut pentru totdeauna.

Al patrulea fecior al meu este poate cel mai sociabil dintre toți. Adevărat copil al timpului său, el poate fi înțeles de oricine, stă cu picioarele pe pămîntul care e al tuturor și fiecare om este ispitit să-l salute dînd din cap. Poate că, datorită acestei aprecieri generale, firea lui dobîndește o oarecare degajare, mișcările lui o anumită libertate, părerile lui o notă de nepăsare. Unele din aforismele lui îți vine să le repeți deseori, firește doar unele, căci în ansamblu suferă totuși de o mult prea mare superficialitate. Seamănă cu unul care sare admirabil, spintecînd aerul ca o rîndunică, dar care sfîrșește, totuși, dezolant, în pulberea deșartă, un nimic. Asemenea gînduri mă amărăsc la vederea acestui copil.

Al cincilea fecior este drăguț și bun ; promitea mai puțin decît a înfăptuit ; era atît de insignifiant, încît în prezența lui te simțeai pur și simplu singur ; dar a ajuns cu toate astea să se bucure de oarecare considerație. Dacă m-ar întreba cineva, cum s-a întîmplat una ca asta, aproape că n-aș putea răspunde. Poate că nevinovăția răzbate, totuși, cel mai ușor prin zbuciumul elementelor din lumea noastră, și el este cu adevărat nevinovat. Poate chiar prea nevinovat. Prietenos cu orișicine. Poate chiar prea prietenos. Mărturisesc sincer că nu mă simt prea bine cînd cineva îl laudă în fața mea. Că doar înseamnă să pui prea puțin preț pe laudă dacă lauzi pe cineva care merită atît de vădit laude, ca fiul meu.

Cel de-al șaselea fecior al meu pare, cel puțin la prima vedere, să fie cel mai visător dintre toți. Un tip fără vlagă și totuși un flecar. De aceea nici nu ieși ușor la capăt cu el. Dacă e pe punctul de-a pierde se cufundă într-o tristețe de neînvins, iar dacă dobîndește superioritatea, și-o menține prin flecăreală. Totuși nu-i contest o anumită înflăcărare care-l duce pînă la uitarea de sine ; ziua-n amiaza mare își croiește adeseori drum prin hățișul gîndurilor ca prin vis. Fără a fi bolnav — mai curînd se bucură de o

sănătate robustă — se clatină uneori, mai ales în amurg, dar n-are nevoie de ajutor, nu cade. Poate că dezvoltarea lui fizică e de vină pentru acest simptom, e mult prea înalt pentru vîrsta lui. Asta îl face dizgrațios în ansamblu, în ciuda unor detalii surprinzător de frumoase, ca, de pildă, mîinile și picioarele. Dizgrațioasă este, de altfel, și fruntea lui, cu pielea și forma oaselor oarecum stafidită.

Al șaptelea fecior îmi aparține poate mai mult decît toți ceilalți. Lumea nu se pricepe să-l aprecieze ; nu-i înțelege spiritul de un gen cu totul special. Nu-i exagerez meritele ; știu bine că e destul de insignifiant ; dacă lumea n-ar avea alt păcat decît acela de-a nu ști să-l prețuiască, încă ar fi imaculată. Dar, în sînul familiei, n-aș vrea să fiu lipsit de un asemenea fecior. El aduce atît frămîntare, cît și respect față de tradiție, și le îmbină pe amîndouă, cel puțin după aprecierea mea, într-un întreg ireproșabil. Dar el însuși este, firește, ultimul care să știe cum să folosească acest întreg ; roata viitorului n-o va pune în mișcare ; totuși această însușire a lui este atît de tonică, atît de dătătoare de speranțe ; mi-aș dori să aibă copii, iar aceștia, la rîndul lor, alți copii. Din păcate, dorința asta pare că nu vrea să se împlinească. Stăpînit de-o

suficienţă pe care o înţeleg, dar care-mi e în aceeaşi măsură nesuferită şi care stă într-o contradicţie măreaţă cu părerea celor din jur, el umblă prin lume de unul singur, nu se sinchiseşte de nici o fată şi, cu toate astea, nu-şi va pierde niciodată buna dispoziţie.

Feciorul al optulea este copilul care-mi dă numai griji şi necazuri ; de fapt, nu văd nici un motiv pentru asta. Mă priveşte străin, şi totuşi simt că mă unesc cu el legături paterne strînse. Timpul a îndreptat multe ; pe vremuri însă mă cuprindea uneori un tremur numai cînd mă gîndeam la el. El îşi urmează calea lui ; a rupt orice legături cu mine. Şi va răzbi oriunde va vrea, cu căpăţîna lui tare, cu micul său trup atletic — doar picioarele le avea, ca băiat, slabe, dar se vor fi înzdrăvenit între timp. Adeseori îmi vine poftă să-l chem îndărăt, să-l întreb ce e cu el, de fapt, de ce se izolează astfel de taică-său şi ce intenţii are, în fond ; dar acum este atît de departe şi a trecut atîta vreme, că n-are decît să rămînă unde este. Aud că e singurul dintre fiii mei care poartă barbă ; fireşte, nu-i vine prea bine unui om atît de scund ca el.

Cel de-al nouălea fecior este foarte elegant şi are acea privire dulce destinată femeilor. Atît de dulce încît uneori mă poate seduce chiar şi

pe mine, deşi ştiu bine că nu e nevoie, propriu-zis, decît de un burete ud pentru a şterge toată strălucirea asta suprapămîntească. Particularitatea acestui băiat, însă, este că nici măcar nu porneşte cu gîndul de a seduce ; s-ar mulţumi să stea toată viaţa întins pe canapea şi să-şi pironească privirea în tavan sau, mai curînd, să şi-o odihnească sub pleoapele închise. Cînd stă în această poziţie preferată, vorbeşte cu plăcere şi nu tocmai rău ; concis şi plastic ; dar numai în limitele sale ; dacă le depăşeşte — lucru inevitabil ţinînd seama de îngustimea lor — vorbele lui devin goale. I-ai face semn să tacă, dacă ai spera că privirea asta îngreunată de somn te-ar putea observa.

Al zecelea fecior al meu trece drept un caracter nesincer. Nu vreau nici să contest întru totul acest cusur, nici să-l confirm întru totul. Fapt sigur este că oricine îl vede venind cu un aer solemn ce depăşeşte vîrsta lui, cu surtucul totdeauna bine încheiat, cu pălăria neagră, veche, dar veşnic periată cu grijă, cu figura imobilă, cu bărbia ieşită puţin înainte, cu pleoapele arcuindu-se greu peste ochi, uneori cu două degete duse la gură — oricine îl vede astfel îşi zice : ăsta e un făţarnic fără margini. Dar să-l

asculți apoi vorbind ! Rezonabil ; cumpănit ; răstit ; răstălmăcind întrebările cu o vioiciune răutăcioasă ; într-un uimitor, firesc și bucuros acord cu întreg universul ; un acord care, în mod inevitabil, te face să întinzi gîtul și să te ridici de pe scaun. Pe mulți, care se credeau foarte deștepți și care, după cum își închipuiau, simțeau că le repugnă exteriorul lui, i-a atras puternic cu cuvîntul său. Există însă, desigur, și oameni pe care îi lasă indiferenți exteriorul său și cărora cuvîntul lui le apare prefăcut. Nu vreau să hotărăsc în privința asta eu, ca părinte, dar trebuie să recunosc că părerea celor din urmă este mai demnă de luat în seamă decît a celor dintîi.

Al unsprezecelea fecior al meu este delicat, poate cel mai slab dintre toți fiii mei ; dar înșelător în slăbiciunea lui ; din timp în timp poate fi puternic și ferm ; totuși chiar și atunci slăbiciunea lui este oarecum fundamentală. Dar nu e o slăbiciune rușinoasă, ci anume ceva ce doar pe pămîntul nostru trece drept slăbiciune. Așa, de pildă, nu este slăbiciune oare și faptul de-a fi gata să-ți iei zborul, întrucît înseamnă, de bună seamă, șovăială, și lipsă de fermitate, și nestatornicie ? Ceva cam asemănător prezintă feciorul meu. Pe un părinte, firește, că nu-l bucură asemenea însușiri ; că doară ele duc, pare-se, la distrugerea familiei. Uneori mă privește de parcă ar vrea să-mi spună : «Am să te iau cu mine, tată». Apoi eu gîndesc : «Ai fi cel din urmă căruia m-aș încredința». Iar privirea lui pare să-mi replice : «Deci pot să fiu, măcar, cel din urmă».

Ăștia sînt cei unsprezece feciori.

O DARE DE SEAMĂ PENTRU O ACADEMIE

Înalţi domni de la Academie,

Îmi faceţi cinstea de a mă invita să prezint Academiei o dare de seamă asupra existenţei mele anterioare ca maimuţă.

Din păcate, nu pot da curs invitaţiei în acest sens. Aproape cinci ani mă separă de starea de maimuţă, un timp foarte scurt dacă-l măsurăm calendaristic, dar infinit de lung dacă trebuie să-l parcurgi în galop, aşa cum am făcut eu, însoţit pe alocuri de oameni minunaţi, de sfaturi, de aclamaţii şi muzică de orchestră, dar în fond singur, întrucît toţi însoţitorii se menţineau — ca să păstrez imaginea — departe de barieră. Această performanţă ar fi fost imposibilă, dacă aş fi vrut să ţin cu încăpăţînare la originea mea, la amintirile tinereţii. Imperativul suprem pe care mi-l impusesem era tocmai renunţarea la orice încăpăţînare ; eu, o maimuţă liberă, am acceptat acest jug. În schimb, datorită acestui fapt amintirile şi-au închis porţile tot mai mult în urma mea. La început, dacă ar

fi vrut oamenii, reîntoarcerea mi-ar fi fost posibilă prin toată lărgimea porţii pe care o alcătuieşte cerul boltit deasupra pămîntului ; dar, pe măsură ce evoluţia mea înainta, mînată cu biciul, poarta devenea tot mai scundă şi mai strîmtă ; mă simţeam din ce în ce mai bine şi mai ermetic închis în lumea oamenilor ; furtuna care sufla în urmă-mi din trecutul meu s-a domolit ; azi nu mai e decît o adiere care-mi răcoreşte călcîiele ; iar deschizătura din depărtare, prin care vine adierea şi prin care am venit şi eu odinioară, s-a micşorat într-atît încît, dacă aş avea destulă putere şi voinţă pentru a alerga îndărăt pînă acolo, ar trebui să-mi jupoi blana de pe trup pentru a putea trece prin ea. Sincer vorbind, oricît mi-ar place de mult să caut imagini pentru asemenea lucruri, sincer vorbind : starea dumneavoastră de maimuţă, domnilor, în măsura în care aveţi una în trecut, nu poate să fie mult mai îndepărtată decît a mea. Dar ea îl gîdilă la călcîi pe oricine trăieşte aici pe pămînt, pe micul cimpanzeu ca şi pe marele Ahile.

În sensul cel mai restrîns, însă, poate că sînt în stare să vă răspund la întrebare şi o fac chiar cu mare plăcere. Primul lucru pe care l-am învăţat, a fost să strîng mîna ; strîngerea mîinii înseamnă francheţe ; astăzi, cînd sînt la apogeul carierei mele, la acea primă strîngere de mînă

se poate asocia și vorbirea deschisă. Nu va aduce însă nici o noutate esențială pentru Academie și va fi cu mult mai prejos de ceea ce se cere de la mine și de ceea ce, oricîtă bunăvoință aș avea, nu pot spune — oricum, va da la iveală orientarea căii pe care o fostă maimuță a pătruns în lumea oamenilor, stabilindu-se acolo. Cu toate astea, firește că n-aș spune neînsemnatele lucruri care urmează, dacă n-aș fi perfect sigur de mine și dacă situația mea de pe scenele varieteurilor din lumea civilizată nu s-ar fi consolidat într-atît, încît să nu mai poată fi zdruncinată :

Sînt de fel de pe Coasta de Aur. În privința felului cum am fost prins sînt nevoit să recurg la relatări străine. O expediție de vînătoare a firmei Hagenbeck — cu al cărei șef am golit multe sticle de vin roșu bun, de-atunci încoace — sta la pîndă în tufișurile de pe țărm, cînd am alergat spre adăpătoare în mijlocul unei haite de congeneri. Au tras cu armele ; eu am fost singurul pe care l-au nimerit ; m-am ales cu două împușcături.

Una în obraz ; asta era ușoară ; dar mi-a lăsat o cicatrice roșie, lipsită de păr, care mi-a adus dezgustătorul, cu totul și cu totul nepotrivitul nume de Peter cel roșu, pe care l-a inventat de fapt o maimuță, de parcă numai pata ro-

șie de pe obraz m-ar fi deosebit de maimuțoiul dresat Peter, care era cunoscut pe ici, pe colo și care a crăpat nu de mult. Asta fie spus doar în treacăt.

A doua împușcătură m-a nimerit mai jos de șold. A fost grea, ea e de vină dacă mai șchiopătez încă și astăzi puțin. De curînd am citit un articol al unuia dintre cei zece mii de flușturatici, care-și dau cu părerea despre mine prin ziare : pretindea că firea mea de maimuță încă nu este înăbușită cu totul ; dovadă că atunci cînd vin vizitatori, îmi place să-mi scot pantalonii pentru a arăta locul pe unde a intrat glonțul. Ticălosului ăstuia ar trebui să i se sfîrtece cu cîte un glonț fiecare degețel în parte, de la mîna cu care scrie. Eu, eu am dreptul să-mi scot pantalonii în fața cui vreau ; nu se va vedea decît o blană bine îngrijită și cicatricea lăsată de — să alegem aici, cu un anumit scop, un anumit cuvînt, care nu trebuie să fie, însă, greșit înțeles — cicatricea lăsată de o împușcătură nelegiuită. Totul e clar ca lumina zilei ; nu e nimic de ascuns ; cînd e vorba de adevăr, orice suflet mare leapădă manierele cele mai alese. Dacă, dimpotrivă, și-ar scoate pantalonii scribul acela cînd are o vizită, atunci gestul lui ar avea alt aspect și vreau să consider drept o dovadă de

rațiune faptul că n-o face. Dar, atunci să mă scutească cu sensibilitatea lui !

După acele împușcături m-am trezit — și aici încep treptat propriile mele amintiri — m-am trezit într-o cușcă de pe puntea intermediară a vaporului firmei Hagenbeck. Nu era o cușcă cu patru pereți de gratii ; mai curînd era o ladă la care se fixaseră trei pereți de gratii ; lada forma, deci, peretele al patrulea. Totul era prea scund pentru a sta în picioare și prea îngust pentru a ședea jos. De aceea am stat ciucit, cu genunchii strînși și tremurîndu-mi într-una, și anume cu fața spre ladă, deoarece la început, probabil, nu voiam să văd pe nimeni, ci să adast mereu numai în întuneric, în timp ce gratiile mi se adînceau în carne, la spate. Oamenii consideră că este avantajos să ții animale sălbatice astfel, mai ales în primele momente, iar astăzi, judecînd după propria-mi experiență, nu pot spune că nu este de fapt așa, dacă iei lucrurile în felul cum le înțeleg oamenii.

Pe atunci, însă, nu mă gîndeam la asta. Mă vedeam, pentru prima oară în viața mea, fără scăpare ; cel puțin în fața mea nu exista nici una ; în fața mea era lada, scîndură lîngă scîndură, bine îmbinate. De fapt exista între scînduri un gol continuu pe care l-am salutat cu urletul fericit al nepriceperii, în clipa cînd l-am

descoperit ; dar golul acela nu ajungea nici măcar să-mi strecor coada prin el și, cu toată forța mea de maimuță, nu putea fi lărgit.

Se pare, după cîte mi s-a spus mai tîrziu, că am făcut neobișnuit de puțină gălăgie, de unde s-a tras concluzia că sau urma să-mi dau duhul în curînd, sau voi fi foarte apt pentru dresaj, dacă voi supraviețui primei perioade critice. Am supraviețuit acestei perioade. Să gem înfundat, să mă puric pricinuindu-mi dureri, să ling obosită o nucă de cocos, să ciocănesc peretele lăzii cu țeasta, să scot limba cînd se apropia cineva de mine — astea au fost primele îndeletniciri în noua viață. În toate acestea, însă, doar un singur sentiment totuși : nici o scăpare. Firește, că toate simțămintele mele de maimuță de-atunci nu le pot reproduce azi decît cu cuvinte omenești și așa le și consemnez, dar, chiar dacă nu mai pot atinge vechiul adevăr al maimuței, cel puțin el există în sensul descrierii mele, în privința asta nu încape nici o îndoială.

Avusesem pînă în clipa aceea atîtea căi de scăpare, și acum nu mai aveam nici una. Mi se înfundase. Dacă m-ar fi bătut în cuie, libertatea mea de deplasare n-ar fi fost mai limitată. De ce oare ? N-ai decît să-ți scarpini carnea dintre degetele de la picior, dar cauza n-o afli. Poți să te apeși cu spatele pe vergeaua gratiei, pînă

cînd e pe punctul de-a te spinteca în două, dar cauza tot n-o afli... N-aveam nici o scăpare şi totuşi trebuia să găsesc una, căci fără ea nu puteam trăi. Stînd într-una cu faţa spre peretele acela al lăzii — aş fi pierit fără putinţă de împotrivire. Dar la Hagenbeck, maimuţele trebuie să stea cu faţa spre peretele lăzii — ei, şi astfel, am încetat de-a mai fi o maimuţă. Un raţionament clar, frumos, pe care trebuie să-l fi scos, cumva, din burtă, dat fiind că maimuţele gîndesc cu burta.

Mi-e teamă că lumea nu va înţelege exact ceea ce înţeleg eu prin scăpare. Folosesc cuvîntul în sensul lui cel mai obişnuit şi mai deplin. În mod intenţionat nu spun libertate. Nu vorbesc despre acel mare sentiment al libertăţii în toate privinţele. Ca maimuţă, l-am cunoscut probabil şi am făcut cunoştinţa unor oameni care aveau nostalgia lui. În ceea ce mă priveşte, însă, n-am cerut libertate nici atunci, nici azi. În treacăt fie spus : prea se înşală oamenii des unii pe alţii cu libertatea. Şi aşa cum libertatea contează printre cele mai sublime sentimente, tot aşa este considerată şi iluzia corespunzătoare drept cea mai sublimă. Adeseori prin varieteuri, aşteptînd să intru în scenă, am văzut cîte o pereche de artişti lucrînd la trapez sus, aproape de tavan. Se avîntau, se balansau, săreau, se prindeau de mîini din zbor, unul îl ţinea de păr pe celălalt cu dinţii. „Şi asta este libertate omenească, gîndeam eu, mişcare suverană." Batjocorire a sfintei naturi ! Nici o construcţie n-ar rezista hohotelor de rîs dezlănţuite printre maimuţe de asemenea privelişte.

Nu, nu voiam libertate. Doar o scăpare ; la dreapta, la stînga, oriunde ; n-am ridicat nici un fel de alte pretenţii ; scăparea putea să fie chiar şi numai o simplă iluzie ; pretenţia mea era modestă, iluzia nu putea fi nici ea mai mare. Să merg înainte, tot înainte ! Numai să nu stau locului cu braţele ridicate, strivit de un perete de ladă.

Astăzi văd limpede : n-aş fi putut scăpa fără cel mai deplin calm interior. Şi într-adevăr, tot ceea ce am devenit astăzi datorez, probabil, calmului care s-a înstăpînit în mine, după primele zile, acolo, pe vapor. Iar calmul, la rîndul său, l-am datorat de bună seamă oamenilor de pe vapor.

Sînt oameni buni, în ciuda celor petrecute. Îmi amintesc încă şi azi cu plăcere de sunetul paşilor lor grei, care răsuna atunci în somnolenţa mea. Aveau obiceiul să facă toate lucrurile cît mai pe îndelete. Dacă unul voia să se frece la ochi, ridica mîna în sus de parcă atîrna o greutate de ea. Glumele lor erau grosoloane, dar

prietenoase. Rîsul lor era însoţit totdeauna de o tuse care suna a primejdie, dar care nu însemna nimic. Totdeauna aveau în gură ceva de scuipat şi le era perfect egal unde scuipau. Mereu se plîngeau că purecii mei săreau pe ei ; cu toate astea, însă, niciodată nu erau cu adevărat supăraţi pe mine ; ştiau, vezi bine, că în blana mea prosperă purecii şi că purecii sînt animale care sar ; cu asta se resemnau. Cînd nu erau de serviciu, se aşezau uneori, cîţiva, în semicerc în jurul meu ; aproape că nu vorbeau, ci doar îşi guruiau unul altuia ; fumau din lulea, întinşi pe lăzi ; se plesneau cu palmele pe genunchi de-ndată ce făceam cea mai mică mişcare ; iar din cînd în cînd unul apuca un băţ şi mă gîdila acolo unde-mi plăcea. Dacă m-ar invita astăzi să iau parte la o călătorie cu vaporul ăsta, sînt sigur că aş refuza invitaţia, dar tot atît de sigur e şi faptul că m-ar năpădi amintiri nu numai neplăcute de acolo, de pe puntea intermediară.

Calmul pe care l-am dobîndit în cercul acestor oameni m-a împiedicat mai ales de la orice tentativă de evadare. Privind lucrurile din perspectiva de azi, am impresia că măcar intuiam necesitatea de-a găsi o scăpare, dacă voiam să trăiesc, dar că această scăpare nu putea fi realizată prin evadare. Nu mai ştiu dacă evadarea era posibilă ; dar cred că da ; se pare că evadarea este oricînd la îndemînă unei maimuţe. Cu dinţii mei de azi trebuie să fiu prevăzător chiar şi la simplul spart al nucilor, dar pe-atunci, desigur că aş fi izbutit cu timpul să rod încuietoarea uşii. Totuşi n-am făcut-o. La urma urmei ce-aş fi cîştigat cu asta ? De cum aş fi scos capul afară, m-ar fi prins din nou şi m-ar fi închis într-o cuşcă şi mai rea ; sau aş fi putut să mă strecor neobservat pînă la celelalte animale, de pildă la şerpii uriaşi din faţa mea şi mi-aş fi dat duhul în strînsoarea lor ; sau aş fi izbutit să mă furişez pînă pe punte şi să sar peste bord, apoi m-aş fi legănat o clipită pe apele oceanului şi m-aş fi înecat. Gesturi disperate. Nu calculam atît de omeneşte, dar, sub influenţa mediului înconjurător, mă comportam ca şi cum aş fi calculat.

Nu calculam, dar de bună seamă că observam totul cu calm. Vedeam oamenii aceia mergînd în sus şi în jos, mereu aceleaşi chipuri, aceleaşi gesturi, adesea aveam impresia că nu era decît unul singur. Omul sau oamenii aceia umblau, aşadar, nestînjeniţi. În mine a început să mijească un ţel măreţ. Nimeni nu-mi promitea că, dacă aş fi devenit ca ei, mi-ar fi fost înlăturate gratiile. Asemenea promisiuni de împliniri, aparent irealizabile, nu se fac. Dar dacă împlinirile se realizează, atunci apar ulterior şi promisiu-

nile, exact acolo unde le-ai căutat zadarnic mai înainte. De fapt, oamenii aceia nu aveau nimic care să mă fi atras. Dacă aş fi fost un adept al acelei libertăţi mai sus-amintite, aş fi preferat, desigur, oceanul în locul scăpării ce-mi apărea în privirea tulbure a acelor oameni. În orice caz, i-am studiat cu mult înainte de-a mă fi gîndit la asemenea lucruri, ba chiar pot spune că abia observaţiile adunate m-au împins în direcţia precizată.

Era atît de uşor să-i imiţi pe oameni. Încă din primele zile puteam să scuip. Apoi ne-am scuipat în faţă reciproc ; deosebirea era doar că după aceea eu îmi lingeam chipul, iar ei nu. Curînd fumam din lulea ca un bătrîn ; dacă mai şi îndopam cu degetul tutunul în pipă, întreaga punte intermediară răsuna de chiote ; doar deosebirea dintre pipa goală şi cea umplută n-am înţeles-o multă vreme.

Cel mai mult mi-a dat de furcă sticla de rachiu. Mirosul ei mă chinuia ; mă sileam din răsputeri ; dar au trecut săptămîni în şir pînă să mă pot stăpîni. În mod ciudat, oamenii au luat această luptă interioară mai în serios decît orice altă manifestare a mea. Nici în amintire nu-i deosebesc pe acei oameni, dar era unul care revenea tot mereu, singur sau cu alţii, ziua şi noaptea, la cele mai diferite ore ; îmi punea sticla dinainte şi-mi dădea lecţii. Nu mă înţelegea, voia să dezlege enigma existenţei mele. Scotea încet dopul sticlei, apoi mă privea pentru a verifica dacă înţelesesem ; mărturisesc că mă uitam la el cu o atenţie tot mai sălbatică, tot mai nerăbdătoare ; nici un profesor — om nu mai găseşte, pe tot globul, un asemenea elev — om ; după ce destupă sticla, o ridică spre gură ; eu îl scrutez cu privirea pînă în adîncul gîtlejului ; dă din cap, mulţumit de mine, şi duce sticla la buze ; eu, încîntat de cunoştinţele treptate, mă scarpin hîrşcîind, în lung şi-n lat, pe unde se nimereşte ; el se bucură, saltă sticla şi trage o duşcă ; eu, nerăbdător şi disperînd de a-l putea imita, mă scap pe mine, în cuşcă ceea ce îi produce o mare satisfacţie ; şi, ducînd sticla din nou la gură de departe, cu un gest larg, o bea, cu capul lăsat pe spate exagerat de didactic, o goleşte dintr-o răsuflare. Eu, sleit de prea multă poftă, nu-l mai pot urmări şi rămîn agăţat de gratii, moale în timp ce el încheie lecţia teoretică mîngîindu-şi burta şi rînjind.

Abia acum începe lecţia practică. Nu sînt oare prea istovit de latura teoretică ? Fireşte, prea istovit. Asta face parte din soarta mea. Totuşi întind mîna, cum pot, spre sticla pe care mi-o oferă şi, tremurînd, îi scot dopul ; o dată

cu reuşita îmi renasc şi forţele ; ridic sticla în aşa fel, încît aproape nici nu mă mai deosebesc de modelul meu ; o duc la gură şi — şi o arunc cu scîrbă, cu scîrbă, deşi e goală şi în ea nu mai e decît izul, o arunc cu scîrbă cît colo. Spre mîhnirea profesorului meu, spre şi mai marea mîhnire a mea ; nici pe el, nici pe mine nu ne împacă faptul că, după aruncarea sticlei, nu uit să-mi mîngîi perfect burta şi, totodată, să şi rînjesc.

Din păcate, de cele mai multe ori astfel se desfăşurau lecţiile. Şi, spre cinstea profesorului meu : nu era supărat pe mine ; e drept că de multe ori îmi ţinea pe blană pipa aprinsă, pînă cînd începea să mă pîrlească undeva unde nu ajungeam cu mîna decît cu greu ; dar el însuşi stingea apoi focul cu mîna lui uriaşă şi bună ; nu era supărat pe mine, îşi dădea seama că luptam amîndoi, de aceeaşi parte, împotriva firii mele de maimuţă şi că mie îmi venea cel mai greu.

Ce victorie a fost apoi, fireşte, pentru el ca şi pentru mine, într-o seară, în faţa unui cerc mare de privitori — probabil că era o serbare, cînta un gramofon, un ofiţer se plimba printre oameni — în seara aceea, cînd tocmai nu mă băgau în seamă, am apucat o sticlă de rachiu lăsată din greşeală în faţa cuştii mele, am destupat-o ca la lecţie, în atenţia tot mai mare a celor de faţă, am dus-o la gură şi, fără şovăială, fără să mă strîmb, am băut-o cu adevărat şi într-adevăr pînă la fund, ca un băutor de meserie, dînd ochii peste cap şi gîlgîind ; sticla am aruncat-o cît colo, nu ca un disperat, ci ca un artist ; de fapt am uitat să-mi mîngîi burta ; în schimb, însă, pentru că nu puteam altfel, pentru că simţeam un impuls, pentru că mă ameţisem, am exclamat pur şi simplu „Hei !", am scos un sunet omenesc, sărind cu acest strigăt, dintr-o dată, în comunitatea oamenilor şi simţind ecoul acesteia — „Auziţi, vorbeşte !" — ca o sărutare pe tot trupul meu scăldat de sudoare.

Repet : nu mă ispitea să-i imit pe oameni ; îi imitam numai întrucît căutam o scăpare, din nici un alt motiv. De altfel, cu victoria aceea realizasem încă foarte puţin. Glasul mi-a amuţit din nou numaidecît ; mi-a revenit abia după luni de zile ; repulsia pentru sticla de rachiu îmi devenise şi mai puternică. Dar drumul meu era trasat o dată pentru totdeauna.

Cînd am fost predat primului dresor, la Hamburg, am sesizat numaidecît cele două posibilităţi ce mi se deschideau în faţă : grădina zoologică sau varieteul. N-am şovăit. Mi-am zis :

fă-te luntre și punte să ajungi la varieteu ; asta e scăparea ; grădina zoologică nu-i altceva decît o nouă cușcă ; dacă ajungi acolo, ești pierdut.

Și am învățat, domnilor. Ehei, înveți cînd trebuie ; înveți cînd vrei să găsești o scăpare ; înveți, fără să ții seama de nimic. Te supraveghezi singur cu biciul în mînă ; te sfîșii singur la cea mai mică rezistență. Firea de maimuță a ieșit din mine în goană, de-a rostogolul, și dusă a fost, astfel încît chiar primul meu profesor a început, din cauza asta, să se poarte ca o maimuță, trebuind să renunțe curînd la lecții și să fie dus într-un ospiciu. Din fericire, a ieșit curînd de-acolo.

Dar am avut nevoie de mulți profesori, ba chiar de cîțiva concomitent. Cînd am devenit mai sigur de posibilitățile mele, iar publicul a început să-mi urmărească progresele, viitorul începînd să se contureze luminos, mi-am luat singur profesori, i-am pus să stea în cinci camere succesive și am învățat de la toți în același timp, sărind necontenit dintr-o cameră în alta.

Progresele astea ! Pătrunderea razelor științei, din toate părțile, în creierul care se trezea ! Nu neg : mă făceau fericit. Dar totodată trebuie să spun : nu le-am supraestimat nici măcar atunci, cu atît mai puțin azi ! Printr-un efort,

care nu s-a mai repetat pe întreg pămîntul pînă-n prezent, am dobîndit cultura medie a unui european. În fond poate că nici nu e mare lucru, dar înseamnă totuși ceva, în măsura în care mi-a ajutat să scap din cușcă și mi-a asigurat această scăpare deosebită, această scăpare ca om. Există o expresie excelentă : a spăla putina ; asta am făcut, am spălat putina. N-aveam altă cale, bineînțeles presupunînd iarăși că nu puteam alege libertatea.

Dacă privesc în urmă la evoluția mea și la țelul ei de pînă acum, nici nu mă plîng și nici nu sînt mulțumit. Cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu sticla de vin pe masă, stau pe jumătate așezat, pe jumătate întins într-un fotoliu-balansoar și privesc pe fereastră. Dacă vin vizitatori, îi primesc cum se cuvine. Impresarul meu stă în anticameră ; dacă sun, vine și ascultă ce am de spus... Seara e aproape totdeauna spectacol și am niște succese care au atins aproape apogeul. Cînd mă întorc noaptea acasă de la banchete, din cercuri științifice sau de la vreo reuniune intimă, mă așteaptă o cimpanzee pe jumătate dresată și caut să mă simt bine lîngă ea, după maniera maimuțelor. Ziua nu vreau s-o văd, pentru că are în privire acea rătăcire dementă a animalului dresat ; doar eu îmi dau seama de asta și nu pot s-o îndur.

În general, am realizat ceea ce voiam să realizez. Să nu se spună că nu merita osteneala. În rest, nu vreau să difuzez părerea vreunui om, ci doar simple cunoştinţe, nu vreau decît să fac o dare de seamă şi tot numai o dare de seamă v-am prezentat şi domniilor-voastre, înalţi domni de la Academie.

COLONIA PENITENCIARĂ

„Este un aparat deosebit", spuse ofiţerul către explorator şi îmbrăţişă cu o privire oarecum admirativă aparatul, pe care îl cunoştea, totuşi, foarte bine. Călătorul părea să fi acceptat doar din politeţe invitaţia comandantului de-a asista la execuţia unui soldat, condamnat pentru nesupunere şi pentru insultă la adresa superiorului. Nici în colonia penitenciară nu domnea, pare-se, prea mult interes pentru această execuţie. Cel puţin, în această mică vale adîncă şi împrejmuită de jur-împrejur cu povîrnişuri golaşe, nu mai erau de faţă, în afară de ofiţer şi explorator, decît condamnatul — un om fălcos şi abrutizat, cu părul şi faţa răvăşite — şi un soldat ; acesta ţinea în mînă un lanţ greu ce se continua cu lanţurile mai mici, cu care condamnatul era cetluit de glezne, de mîini şi de gît, şi care erau prinse între ele prin alte lănţuguri de legătură. De altfel, condamnatul manifesta o asemenea supunere de cîine, încît aveai impresia că-l poţi lăsa să umble liber pe povîrnişurile din jur şi că,

pentru a începe execuţia, n-aveai decît să fluieri; ca el să vină numaidecît.

Exploratorul se preocupa prea puţin de aparat şi umbla încolo şi încoace în spatele condamnatului cu vădită lipsă de interes, în timp ce ofiţerul se îngrijea de ultimele pregătiri, aci vîrîndu-se sub aparatul îngropat adînc în pămînt, aci urcîndu-se pe o scară, pentru a cerceta părţile superioare. Era o muncă pe care ar fi putut-o lăsa în seama unui mecanic, dar ofiţerul o îndeplinea cu multă rîvnă, fie pentru că era un adept convins al acestui aparat, fie din cauză că munca aceasta nu putea fi încredinţată altcuiva. „Acum totul e gata!" strigă el în sfîrşit, coborînd de pe scară. Era nespus de istovit, respira greu cu gura larg deschisă şi-şi vîrîse două batiste fine, de damă, între gulerul uniformei şi gît. „Uniformele astea sînt totuşi prea greoaie pentru tropice", spuse exploratorul în loc să se intereseze de aparat, aşa cum s-ar fi aşteptat ofiţerul. „Desigur, răspunse ofiţerul, şi-şi spălă mîinile murdare de ulei şi unsoare într-un hîrdău cu apă ce sta la îndemînă, dar ele reprezintă patria; nu vrem să ne pierdem patria. Acum priviţi la acest aparat, adăugă el numaidecît, ştergîndu-şi mîinile cu o cîrpă şi arătînd totodată spre aparat. Pînă nu de mult mai era nevoie să facem totul cu mîna, dar

acum lucrează aparatul singur." Exploratorul dădu din cap, urmărind vorbele ofiţerului. Acesta încercă să prevină eventualitatea oricărui incident neprevăzut şi spuse în continuare: „Se întîmplă, fireşte, şi deranjamente; sper, însă, că azi nu va interveni nici unul, totuşi, e bine să le prevedem şi pe acestea. Aparatul trebuie să funcţioneze douăsprezece ore fără întrerupere. Dar, chiar dacă intervin unele deranjamente, ele sînt foarte neînsemnate şi vor fi înlăturate numaidecît."

„Nu vreţi să vă aşezaţi?" întrebă el în cele din urmă şi scoase, dintr-un morman de scaune de trestie, unul pe care-l oferi exploratorului; acesta nu putu refuza. Şedea acum la marginea unei gropi, în care aruncă o privire fugitivă. Groapa nu era adîncă; pe una din laturile ei, pămîntul săpat fusese grămădit într-un fel de val, pe cealaltă se afla aparatul. „Nu ştiu, reluă ofiţerul, dacă domnul comandant v-a explicat deja aparatul." Exploratorul făcu din mînă un gest imprecis; ofiţerul nu aştepta decît atît, pentru a putea începe să explice el însuşi aparatul. „Acest aparat, spuse el şi prinse cu mîna o manivelă, de care se sprijini, este o invenţie a fostului nostru comandant. Am colaborat cu el chiar de la primele experienţe şi am luat parte la toate lucrările, pînă cînd aparatul a fost de-

săvîrşit. Meritul invenţiei îi aparţine, fireşte, numai lui. Aţi auzit de fostul nostru comandant ? Nu ? Ei bine, cred că nu afirm prea mult, dacă spun că organizarea acestei colonii penitenciare este opera sa. Noi, prietenii lui, am ştiut chiar în clipa cînd a murit, că organizarea acestei colonii este atît de desăvîrşită în sine, încît — cel puţin vreme de mai mulţi ani — succesorul nu va putea modifica nimic, chiar dacă ar avea în cap mii de planuri noi. Previziunea noastră s-a şi îndeplinit ; noul comandant a fost nevoit să-şi dea seama de asta. Păcat că nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant ! Dar, se întrerupse singur ofiţerul, eu pălăvrăgesc, iar aparatul lui se află aici, în faţa noastră. După cum vedeţi, se compune din trei părţi. În decursul vremii s-au stabilit, pentru fiecare din ele, denumiri întrucîtva populare. Partea de jos se numeşte patul, cea de sus desenatorul, iar aceasta suspendată, de-aici de la mijloc, se numeşte grapa." „Grapa ?" întrebă exploratorul. Nici măcar nu ascultase cu atenţie, întrucît soarele dogorea nespus de puternic în această vale lipsită de umbră şi era greu să-şi adune gîndurile. Îmbrăcat cu o tunică strînsă pe trup, ca de paradă, încărcată cu epoleţi grei şi cu fireturi, ofiţerul îi apăru cu atît mai demn de admiraţie, cu cît explica totul atît de entuziast şi, în timp ce vorbea, meşterea

cu şurubelniţa, ici-colo, la cîte un şurub. Soldatul părea să fie, şi el, în aceeaşi dispoziţie ca exploratorul. Îşi înfăşurase lanţul condamnatului în jurul încheieturii ambelor mîini, sta cu o mînă sprijinită pe armă, lăsase capul pe spate şi nu se sinchisea de nimic. Exploratorul nu se miră de asta, întrucît ofiţerul vorbea franţuzeşte şi nici soldatul, nici condamnatul nu înţelegeau limba franceză. Cu atît mai surprinzător părea, desigur, faptul că osînditul se străduia totuşi să urmărească explicaţiile ofiţerului. Îşi îndrepta necontenit privirile, cu un fel de stăruinţă somnolentă, spre locul către care tocmai arăta ofiţerul, iar cînd exploratorul îl întrerupea cu cîte o întrebare, se uita, ca şi ofiţerul, la acesta.

„Da, grapa, întări ofiţerul, denumirea i se potriveşte. Acele ei sînt dispuse ca la o grapă şi este mînuită la fel ca aceasta, dar pe un singur loc şi cu mai multă măiestrie. De altfel, veţi înţelege totul numaidecît. Aici, pe pat, este aşezat condamnatul. Vreau să vă descriu mai întîi aparatul, şi numai după aceea vă voi arăta cum se manipulează. În felul ăsta, veţi putea urmări totul mai bine. Mai ales că o roată dinţată a desenatorului s-a tocit cam tare şi scîrţîie rău cînd funcţionează aparatul, astfel încît aproape că nici nu te mai poţi înţelege ; din păcate, piesele de schimb nu se pot procura aici decît cu

multă greutate. Aşadar, acesta e patul, cum am mai spus. Este acoperit complet cu un strat de vată, al cărui rost îl veţi afla mai tîrziu. Pe această vată este aşezat cu burta în jos condamnatul, fireşte în pielea goală ; aici sînt curelele pentru mîini, aici cele pentru picioare, aici cele pentru gît ; cu acestea este ferecat bine. Aici, la capătul patului unde vine faţa omului, după cum am mai spus, se află acest căluş de pîslă, care poate fi reglat cu uşurinţă, în aşa fel încît să-i intre omului tocmai bine în gură. Rostul lui e să-l împiedice să strige sau să-şi muşte limba. Fireşte că omul trebuie să accepte căluşul de pîslă, întrucît altfel cureaua de la gît îi frînge grumazul." „Asta e vată ?" întrebă exploratorul, aplecîndu-se înainte. „Da, desigur, răspunse ofiţerul zîmbind, pipăiţi-o singur." Şi apucînd mîna exploratorului, o trecu pe deasupra patului. „Este o vată preparată special, de aceea e greu s-o recunoaşteţi ; voi mai avea prilejul să vorbesc despre rostul ei." Exploratorul începu să prindă interes pentru aparat ; ducîndu-şi mîna la ochi pentru a-i feri de soare, se uită în sus la aparat. Era o construcţie impunătoare. Patul şi desenatorul aveau acelaşi contur şi semănau cu două lăzi întunecoase. Desenatorul se afla cam la doi metri deasupra patului ; amîndouă

erau legate la colţuri prin patru bare de alamă, care mai că sclipeau în lumina soarelui. Între cele două lăzi oscila grapa, atîrnată de o bandă de oţel.

Dacă ofiţerul abia observase indiferenţa de mai-nainte a exploratorului, în schimb luă act numaidecît de interesul care se trezea acum în el ; îşi întrerupse de aceea explicaţiile, pentru a-i da răgaz să examineze în linişte aparatul. Osînditul îl imită pe explorator ; deoarece nu-şi putea duce mîna deasupra frunţii, privi în sus clipind din ochii neumbriţi.

„Aşadar, omul este aşezat aici", spuse exploratorul, lăsîndu-se pe spate în fotoliu şi punînd picior peste picior.

„Da, întări ofiţerul, apoi îşi împinse şapca pe ceafă şi-şi trecu mîna peste faţa încinsă ; acum ascultaţi mai departe : Atît patul cît şi desenatorul au propria lor baterie electrică ; patul are nevoie de ea pentru mişcările proprii, iar desenatorul pentru grapă. De-ndată ce omul este legat bine în curele, patul este pus în mişcare. El vibrează cu trepidaţii infime, dar foarte rapide, mişcîndu-se în acelaşi timp atît lateral, cît şi în sus şi-n jos. Aţi văzut, probabil, asemenea aparate în sanatorii ; numai că, la patul nostru, toate mişcările sînt calculate cu precizie ; ele trebuie să

fie perfect acordate cu mişcările grapei. Executarea propriu-zisă a sentinţei revine, de fapt, grapei."

„Care este sentinţa?" întrebă exploratorul. „Nici asta n-o ştiţi? spuse ofiţerul uimit, şi-şi muşcă buzele. Să mă scuzaţi, dacă explicaţiile mele n-au, poate, nici un şir; vă cer iertare. Inainte vreme, explicaţiile obişnuia să le dea comandantul; dar noul comandant se sustrage de la această îndatorire de onoare; faptul că nici măcar nu l-a informat pe un asemenea înalt oaspete — exploratorul încercă să respingă, cu amîndouă mîinile, această onoare, dar ofiţerul insistă asupra expresiei — un asemenea înalt oaspete, cu privire la forma sentinţei noastre, este iarăşi o inovaţie, care... pe buze i se contură o înjurătură, dar se stăpîni şi preciză doar: eu n-am fost informat despre asta, nu este vina mea. De altfel, sînt cel mai în măsură să explic tipurile noastre de sentinţe, întrucît am aici — se bătu cu mîna peste buzunarul de la piept — respectivele schiţe făcute chiar de mîna fostului comandant."

„Schiţele făcute de mîna comandantului însuşi? întrebă exploratorul: Dar întrunea toate calităţile astea? Era soldat, judecător, constructor, chimist, desenator?"

„Sigur că da", aprobă ofiţerul dînd din cap, cu privirea fixă şi pierdut pe gînduri. Apoi îşi examină din nou mîinile; i se păru că nu sînt destul de curate pentru a apuca planurile cu ele, de aceea se duse la hîrdău şi se mai spălă o dată. După aceea scoase la iveală o mică taşcă de piele şi spuse: „Sentinţa noastră nu e aspră. Condamnatului i se scrie cu grapa pe trup porunca pe care a încălcat-o. Acestui condamnat, de pildă — ofiţerul arătă spre omul de lîngă el — i se va scrie pe trup: Cinsteşte-l pe superiorul tău!"

Exploratorul aruncă o privire furişă spre condamnat; cînd ofiţerul arătă spre el, acesta lăsă capul în jos şi păru să-şi încordeze auzul, pentru a prinde cîte ceva. Dar mişcările buzelor sale cărnoase, pe care le strîngea convulsiv, trădau vizibil că nu izbutea să înţeleagă nimic. Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezenţa osînditului nu mai întrebă decît: „Işi cunoaşte sentinţa?" „Nu", răspunse ofiţerul şi vru să continue numaidecît cu explicaţiile, dar exploratorul îl întrerupse: „Nu-şi cunoaşte propria sentinţă?" „Nu, spuse ofiţerul din nou, apoi se opri o clipă, ca şi cum ar fi cerut exploratorului să-şi motiveze mai pe larg întrebarea, şi spuse într-un tîrziu: Ar fi inutil să i se spună. O s-o afle pe propria-i piele." Exploratorul era

pe punctul de-a tăcea, dar îl simţi pe condamnat fixîndu-l cu privirea; părea să-l întrebe dacă poate fi de acord cu procedeul descris. De aceea, deşi se rezemase comod de spătar, se aplecă din nou înainte şi întrebă mai departe: „Dar ştie măcar că a fost, de fapt, condamnat?“ „Nici asta“, spuse ofiţerul şi-i zîmbi exploratorului, părînd să mai aştepte şi alte întrebări ciudate. „Nu se poate, reluă exploratorul, trecîndu-şi mîna peste frunte, atunci omul ăsta nu ştie nici măcar acum ce ecou a avut apărarea lui?“ „N-a avut ocazia să se apere“, ripostă ofiţerul, privind într-o parte, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine, nevrînd să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înţelese. „Dar trebuia să i se ofere prilejul să se apere“, insistă exploratorul ridicîndu-se din fotoliu.

Ofiţerul îşi dădu seama că risca să fie împiedicat, pentru multă vreme, de a mai explica aparatul; de aceea se duse lîngă explorator, se atîrnă de braţul lui şi arătă cu mîna spre condamnat care, văzînd că atenţia este vădit îndreptată asupra lui, luă poziţia de drepţi — de altfel şi soldatul întinse de lanţ — apoi ofiţerul începu: „Lucrurile stau altfel. Aici, în colonia penitenciară, am fost desemnat judecător, în ciuda faptului că sînt atît de tînăr, şi anume, pentru motivul că îl asistam şi pe fostul comandant în toate chestiunile penale şi că, dintre toţi, cunosc cel mai bine aparatul. Principiul după care iau hotărîrile este următorul: vina e întotdeauna mai presus de orice îndoială. Alte tribunale nu pot urma acest principiu, întrucît sînt alcătuite din mai multe capete şi mai au şi alte instanţe superioare. La noi, însă, nu e aşa, sau cel puţin nu era pe vremea vechiului comandant. Cel nou, fireşte că a şi manifestat dorinţa de a se amesteca în judecata mea, dar pînă acum am izbutit să-l ţin deoparte, şi voi izbuti şi pe viitor. — Doriţi să vă explic cazul în speţă? Este la fel de simplu ca şi celelalte. Un căpitan a reclamat azi-dimineaţă că acest om, care i-a fost repartizat ca servitor şi care doarme în faţa uşii lui, a aţipit în timpul serviciului. Datoria lui este, de fapt, să se scoale la fiecare oră, cînd bate ceasul, şi să salute în faţa uşii căpitanului. Desigur, îndatorirea asta nu e grea, dar este necesară, întrucît omul trebuie să rămînă treaz atît pentru a face de pază, cît şi pentru a putea sluji la nevoie. Noaptea trecută, căpitanul a vrut să vadă dacă servitorul îşi îndeplineşte datoria. A deschis uşa cînd ceasul bătea ora două şi l-a găsit dormind încovrigat. Şi-a luat cravaşa şi l-a plesnit peste faţă. În loc să se scoale şi să ceară iertare, omul l-a apucat pe stăpîn de picioare, l-a scuturat bine

și i-a strigat : «Aruncă-ți cravașa, că de nu te mănînc de viu !» — Acestea sînt faptele. Căpitanul a venit la mine acum o oră, eu am scris declarațiile lui și, imediat după aceea, sentința. Apoi am poruncit ca omul să fie pus în lanțuri. Totul a mers foarte simplu. Dacă l-aș fi chemat mai întîi pe omul acesta înaintea mea și l-aș fi interogat, s-ar fi născut tot felul de încurcături. M-ar fi mințit și, dacă aș fi izbutit să dovedesc că e mincinos, ar fi venit cu alte minciuni și așa mai departe. Astfel, însă, îl am în mînă și nu-i dau drumul. — Acum e totul limpede ? Dar timpul trece, execuția ar fi trebuit să înceapă de mult și eu nici n-am terminat cu explicarea aparatului." Îl sili pe explorator să se așeze din nou în fotoliu, trecu îndărăt lîngă aparat și reluă : „După cum vedeți, grapa corespunde conformației omului ; aici e grapa pentru partea superioară a trupului, acestea sînt grapele pentru picioare. Pentru cap nu e destinat decît acest piron. Vă e totul limpede ?" Se plecă prietenos către explorator, părînd dispus să dea explicații cît mai amănunțite.

Exploratorul privi grapa, încrețindu-și fruntea. Relatările referitoare la procedura judecătorească nu-l satisfăcuseră. Dar oricum — fu el nevoit să admită — aici era vorba de o colonie penitenciară, unde erau necesare măsuri speciale și, pînă la urmă, trebuia procedat milităresște. În afară de aceasta, își punea speranțele în noul comandant, care — după cît se părea — intenționa să introducă, firește, încetul cu încetul, noi măsuri ce nu puteau fi înțelese de mintea mărginită a acestui ofițer. Furat de asemenea gînduri, exploratorul se pomeni întrebînd : „Va asista și comandantul la execuție ?" „Nu e sigur, răspunse ofițerul, penibil impresionat de întrebarea neașteptată, apoi mutra lui prietenoasă se crispă deodată : Tocmai de aceea trebuie să ne grăbim. Ba chiar va trebui să-mi scurtez explicațiile, oricît îmi va părea de rău. Dar aș putea să le completez mai amănunțit mîine, cînd aparatul va fi din nou curățit — căci singurul lui cusur este că se murdărește foarte tare. Așadar, acum doar strictul necesar. Cînd omul se află lungit pe pat, iar acesta începe să vibreze, se lasă și grapa în jos, pe corpul lui. Ea se reglează automat, așa fel încît abia să atingă corpul omului cu vîrfurile acelor ; de îndată ce reglarea s-a făcut, această bandă de oțel se întinde și devine rigidă ca o bară. Și acum începe jocul. Un neinițiat nu poate observa nici o deosebire exterioară între diferitele pedepse. Grapa pare să acționeze uniform. Vibrînd continuu, ea își înfige vîrfurile în corp, care vibrează și el o dată cu patul. Pentru a

da oricui posibilitatea să urmărească execuția, grapa a fost confecționată din sticlă. Ne-am izbit de multe dificultăți tehnice la fixarea acelor în ea, dar, după multe încercări, totul a reușit perfect. N-am cruțat nici o osteneală. Și acum, oricine poate vedea prin sticlă cum se execută inscripția pe trup. Nu vreți să vă apropiați și să priviți acele ?"

Exploratorul se ridică încet, se apropie și se apleca deasupra grapei. „Vedeți aici, continuă ofițerul, două feluri de ace, rînduite în diferite moduri. Lîngă fiecare ac lung este unul scurt. Cel lung scrie, iar cel scurt stropește apă, pentru a spăla sîngele și a menține scrisul vizibil în permanență. Apa amestecată cu sînge este condusă în mici jgheaburi și din ele curge într-un jgheab principal, a cărui țeavă de scurgere se termină în groapă." Ofițerul arătă cu degetul drumul exact, pe care trebuia să-l parcurgă apa cu sîngele. Căutînd să reprezinte cît mai concret procesul, ținu mîinile căuș la gura țevii de scurgere ca și cum ar fi adunat în ele un sînge ipotetic, și atunci exploratorul își ridică în sus capul și vru să se tragă de-a-ndaratelea spre fotoliu, căutînd sprijin cu mîna în spate. Deodată văzu, cu nespusă groază, că și condamnatul urmase drumul ofițerului de a privi grapa mai de-aproape. Îl trăsese puțin după el, de lanț, și pe soldatul adormit și stătea aplecat deasupra grapei de sticlă. Se vedea cum căuta și el să deslușească, cu ochi nesiguri, ceea ce priveau cei doi domni și cum nu izbutea să înțeleagă nimic, întrucît îi lipseau explicațiile. Se apleca ba într-o parte, ba în cealaltă. Și cerceta sticla necontenit, cu privirea, de la un capăt la altul. Exploratorul schiță gestul să-l gonească de acolo, întrucît ceea ce făcea osînditul era probabil interzis sub pedeapsă. Dar ofițerul îl opri pe explorator, apucîndu-l cu o mînă, în timp ce cu cealaltă luă un bulgăre de pămînt din valul de lîngă groapă și-l aruncă în soldat. Acesta deschise ochii speriat, văzu îndrăzneala condamnatului, dădu drumul armei să cadă și se propti cu călcîiele în pămînt, smucind de lanț astfel încît osînditul căzu numaidecît grămadă ; apoi privi la el cum se zvîrcolea pe jos zornăindu-și lanțurile. „Ridică-l în picioare !" strigă ofițerul, văzînd că osînditul abătuse prea mult atenția exploratorului. Acesta se aplecase chiar deasupra gropii, fără să țină seamă de ea, vrînd să constate ce se întîmplă cu condamnatul. „Umblă cu el mai cu grijă !" strigă ofițerul din nou. Apoi ocoli aparatul, îl prinse pe condamnat de subsuori și, în timp ce acestuia îi fugiră de mai multe ori picioarele de sub el, îl ridică în sus cu ajutorul soldatului.

„Acum știu totul", spuse exploratorul, cînd ofițerul reveni lîngă el. „În afară de ceea ce e mai important, ripostă acesta, prinzîndu-l pe explorator de braț și arătîndu-i în sus : Colo, în desenator, se află angrenajul de roți care imprimă mișcarea grapei, și acest angrenaj se reglează după schița făcută pentru pedeapsa respectivă. Folosesc încă schițele fostului comandant. Iată-le — scoase cîteva foi din tașca de piele — dar nu pot să vi le dau în mînă, sînt tot ce am mai scump. Luați loc, am să vi le arăt de la distanță și veți putea vedea totul foarte bine." Arătă prima foaie. Exploratorul ar fi vrut să-și exprime într-un fel admirația, dar nu văzu decît niște linii ce se încrucișau în toate felurile, ca un labirint ; ele erau atît de dese, încît acopereau toată hîrtia și nu mai puteai deosebi decît anevoie spațiile albe dintre ele. „Citiți !" spuse ofițerul. „Nu pot", răspunse exploratorul. „Dar e foarte limpede", ripostă ofițerul. „Este foarte artistic, continuă exploratorul evaziv, dar nu pot să descifrez." „Da, vorbi ofițerul rîzînd și vîrî tașca de piele la loc, ăsta nu e un scris caligrafic pentru copii de școală. Trebuie să-l studiezi îndelung. Dar și dumneavoastră v-ați descurca în el, pînă la urmă. Firește, nu poate să fie un scris simplu ; nu trebuie să ucidă imediat, ci — în medie — abia după un interval de douăsprezece ore ; ora a șa-

sea este calculată să fie momentul culminant. De aceea scrisul propriu-zis trebuie să fie înconjurat de multe, multe ornamente ; el trebuie să acopere trupul numai ca un brîu îngust ; restul corpului este rezervat pentru înflorituri. Puteți să apreciați acum felul în care lucrează grapa și întregul aparat ? — Ia uitați-vă !" Ofițerul sări pe scară, învîrti o roată și strigă de sus : „Atenție, dați-vă la o parte !", după care totul se puse în mișcare. Dacă n-ar fi scîrțîit roata, ar fi fost minunat. Ca și cum ar fi fost surprins de zgomotul stînjenitor al roții, ofițerul o amenință cu pumnul, apoi făcu un gest de neputință cu mîinile, în chip de scuză față de explorator, și coborî iute pentru a supraveghea de jos mersul aparatului. Mai era încă ceva în neregulă, pe care-l observă numai el ; se cățără din nou pe scară, apucă apoi cu amîndouă mîinile ceva dinăuntrul desenatorului după care, pentru a ajunge mai repede jos, nu se mai folosi de scară, ci alunecă de-a lungul uneia din bare și strigă, cît putu de tare, la urechea exploratorului, pentru a se face înțeles : „Pricepeți cum funcționează ? Grapa începe să scrie ; cînd este gata cu prima serie de scris pe spinarea omului, stratul de vată se răsucește și rostogolește încet corpul pe-o parte, pentru a oferi grapei o suprafață nouă pentru scris. Între timp, părțile rănite prin scriere ajung în contact cu vata — care

oprește sîngerarea datorită preparației ei speciale — și sînt pregătite pentru adîncirea în continuare a scrisului. Acești dinți de aici, de la marginea grapei, smulg vata de pe răni, cînd corpul este răsucit mai departe, și o aruncă în groapă; iar grapa are apoi din nou pe ce lucra. Și astfel scrie din ce în ce mai adînc vreme de douăsprezece ore. Primele șase ore, condamnatul trăiește aproape la fel ca înainte, numai că simte dureri. După două ore i se scoate călușul de pîslă din gură, întrucît osînditul nu mai are putere să strige. Aici, în acest castron încălzit electric, așezat la marginea unde se află capul condamnatului, se pune orez fiert, iar omul, dacă are poftă, poate lua din el, atît cît prinde cu limba. Nici unul nu pierde prilejul. Cel puțin eu nu știu vreunul, și doar experiența mea e vastă. Abia după ceasul al șaselea își pierde pofta de a mai mînca. De obicei, în momentul acela îngenunchez aici și observ fenomenul. Rareori mai înghite ultima îmbucătură, o învîrte în gură, de colo pînă colo, și o scuipă apoi în groapă. Atunci trebuie să mă aplec, altfel mi-o aruncă în față. Cît de liniștit devine omul după ceasul al șaselea! În cel mai idiot dintre ei se trezește inteligența. Începe de la ochi. De la ei cuprinde apoi totul. O priveliște care mai-mai că te ispitește să te așezi singur sub grapă. În rest nu se întîmplă, de fapt,

nimic deosebit, doar atît că omul începe să descifreze scrisul și-și țuguie buzele de parcă ar asculta ceva atent. Ați văzut, nu e ușor să descifrezi scrisul cu ochii; omul nostru îl descifrează însă cu rănile sale. Firește că trebuie o muncă imensă pentru aceasta; este nevoie de șase ceasuri pentru desăvîrșirea ei. Apoi, grapa îl străpunge complet și-l aruncă în groapă, unde cade plescăind în apa amestecată cu sînge și cu vată. În clipa aceasta judecata s-a sfîrșit, iar noi — eu și soldatul — îl îngropăm."

Exploratorul plecase urechea către ofițer și privea, cu mîinile vîrîte în buzunarele vestonului, cum lucra mașina. Condamnatul se uita și el, fără să priceapă însă ceva. Tocmai se aplecase puțin înainte, urmărind trepidațiile acelor cînd, deodată, la un semn al ofițerului, soldatul îi tăie pe la spate cămașa și pantalonii, cu un cuțit, așa fel încît căzură jos; osînditul schiță gestul de a apuca straiele ce cădeau, vrînd să-și acopere goliciunea, dar soldatul îl ridică în sus și scutură de pe el ultimele zdrențe. Ofițerul opri mașina și, în liniștea care se lăsă, osînditul fu așezat sub grapă. I se desfăcură cătușele și în locul lor fură prinse strîns curelele; în primul moment, condamnatul păru să resimtă schimbarea aproape ca o ușurare. Apoi grapa fu lăsată mai jos, întrucît omul era cam costeliv. Cînd îl atin-

seră vîrfurile acelor, i se înfioră pielea pe trup: în timp ce soldatul era ocupat cu mîna dreaptă a omului, acesta o întinse pe cea stîngă fără să știe însă încotro s-o ducă; dar o întinse chiar în direcția unde se afla exploratorul. Ofițerul privea necontenit pieziș spre explorator, de parcă ar fi vrut să-i citească pe față impresia ce i-o făcea această execuție, despre care pînă acum îi dăduse măcar unele explicații superficiale.

Cureaua destinată încheieturii mîinii se rupse; poate că soldatul întinsese prea tare de ea. Era nevoie să intervină ofițerul; soldatul îi arătă bucata de curea ruptă. Într-adevăr, ofițerul se și duse lîngă el și explică, întorcînd fața spre explorator: „Mașina este tare cîrpăcită, din cînd în cînd nu se poate să nu se rupă sau să nu se frîngă cîte ceva; dar asta nu trebuie să influențeze în rău impresia generală. De altfel, vom face rost numaidecît de ceva, ca să înlocuim cureaua; am să folosesc lanțul; firește că acesta va reduce din delicatețea vibrațiilor în ceea ce privește brațul drept." În timp ce fixa lanțul, mai adăugă: „Mijloacele de întreținere a mașinii sînt acum foarte restrînse. Pe vremea vechiului comandant exista un fond alocat numai în acest scop și puteam dispune și eu de el. Exista aici o magazie, în care se păstrau tot felul de piese de schimb. Mărturisesc că aproape făceam risipă,

dar numai înainte vreme, nu și acum, după cum pretinde noul comandant, care se slujește de orice pretext, pentru a combate vechile instituții. Acum administrează personal fondul pentru mașină și, cînd cer o curea nouă, îmi pretinde s-o aduc pe cea veche drept dovadă; iar cea nouă sosește abia după zece zile și, pe deasupra, e de cea mai proastă calitate, nu-i bună de nimic. Nimeni nu se sinchisește, cum aș putea utiliza mașina între timp."

Exploratorul chibzui: nu face niciodată impresie bună, dacă te amesteci cu hotărîre în probleme străine. El nu era nici cetățean al coloniei penitenciare, nici cetățean al statului căruia îi aparținea aceasta. Dacă ar fi încercat să dezaprobe sau chiar să zădărnicească execuția, i s-ar fi putut spune: ești străin, astîmpără-te. La una ca asta n-ar fi putut să replice nimic, ci doar să adauge că, în acest caz, nu se mai înțelege nici el singur, întrucît călătorește doar cu intenția de a vedea și nicidecum de-a modifica legile de organizare a tribunalelor unor țări străine. Dar, în cazul în speță, lucrurile erau ispititoare. Injustețea procedurii și caracterul inuman al execuției erau neîndoioase. Nimeni n-ar fi putut presupune un interes egoist din partea exploratorului, întrucît condamnatul îi era străin, nu era un compatriot și nici un om să suscite compătimirea.

Exploratorul dispunea de recomandaţia unor înalte foruri şi fusese primit aici cu cea mai mare politeţe; iar faptul că fusese invitat să asiste la această execuţie părea chiar să însemne că i se cerea părerea cu privire la asemenea judecată. Acest lucru era cu atît mai verosimil, cu cît comandantul — după cum aflase mai mult decît limpede, acum — nu era un partizan al acestui procedeu şi avea o atitudine aproape ostilă faţă de ofiţer.

Deodată, exploratorul îl auzi pe ofiţer strigînd de furie. Tocmai izbutise să vîre, cu destulă trudă, căluşul de pîslă în gura condamnatului, cînd acesta închise ochii, cuprins de o greaţă imposibil de stăpînit, şi începu să vomeze. Ofiţerul îl smuci degrabă în sus, scoţîndu-i căluşul şi vru să-l întoarcă repede cu faţa spre groapă; dar prea tîrziu — murdăria curse pe maşină în jos. „Totul e numai din vina comandantului, strigă ofiţerul, zguduind barele de alamă ca scos din minţi, îmi murdăreşte maşina şi mi-o face ca o cocină!“ Şi arătă exploratorului, cu mîini tremurătoare, ce se întîmplase. „Ore întregi m-am străduit să-l fac pe comandant să înţeleagă, că nu trebuie să li se mai dea de mîncare în ziua dinaintea execuţiei. Dar noua direcţie, mai blîndă, este de altă părere. Cucoanele comandantului îl îndoapă pe osîndit cu tot felul de zaharicale, înainte de-a fi dus la locul execuţiei. Toată viaţa lui n-a mîncat decît peşte împuţit şi acu trebuie să mănînce dulciuri! Dar şi asta ar mai fi cum ar mai fi, n-aş avea nimic de zis, însă de ce nu se procură un nou căluş de pîslă, aşa cum tot cer de mai bine de trei luni. Cum să nu ţi se facă greaţă cînd iei în gură acest căluş, pe care l-au supt şi l-au ros mai bine de o sută de oameni, în timp ce-şi dădeau duhul?“ Osînditul revenise cu capul la loc şi părea să se fi liniştit, în timp ce soldatul era ocupat să şteargă maşina cu cămaşa de care-l dezbrăcase. Ofiţerul veni lîngă explorator; presimţind ceva, acesta făcu un pas îndărăt, dar ofiţerul îl apucă de mînă şi-l trase de-o parte. „Vreau să vă spun cîteva cuvinte, confidenţial, vorbi el, îmi daţi voie?“ „Desigur“, răspunse exploratorul, şi-l ascultă cu ochii plecaţi în jos.

„Această procedură şi acest fel de execuţie, pe care aveţi prilejul să le admiraţi acum, nu mai au în prezent nici un partizan făţiş în colonia noastră. Eu sînt singurul susţinător şi în acelaşi timp şi singurul reprezentant al moştenirii vechiului comandant. De gîndit la o perfecţionare mai departe a procedeului, nici vorbă, toate eforturile mele se îndreaptă către păstrarea a ceea ce există. Cînd trăia fostul comandant, colonia era plină de partizanii săi; şi eu am în

parte forța de convingere a fostului comandant, dar îmi lipsește cu totul puterea de care dispunea el ; în consecință, adepții lui s-au dat la fund — există încă foarte mulți, dar nici unul nu o mărturisește deschis. Dacă v-ați duce astăzi, în ziua execuției, la o ceainărie și ați trage cu urechea, ați putea auzi cel mult aluzii cu două înțelesuri. Toți aceștia sînt adepți ai procedeului, dar nu-mi folosesc la nimic, sub actualul comandant, date fiind concepțiile actuale ale acestuia. Și acum vă întreb : Oare, din cauza acestui comandant și a cucoanelor lui, care-l influențează, trebuie să se ducă de rîpă asemenea operă a unei vieți întregi ? spuse el arătînd cu mîna spre mașină. Puteți îngădui una ca asta ? Chiar dacă nu sînteți decît un străin care petrece doar cîteva zile pe insula noastră ? Dar nu mai e timp de pierdut, se pregătește ceva împotriva jurisdicției mele ; se și țin consfătuiri la comandament, la care nu sînt chemat să iau parte ; pînă și vizita dumneavoastră de astăzi este semnificativă pentru întreaga situație ; sînt lași și vă trimit pe dumneavoastră, un străin, ca avangardă. Ehei, pe vremuri, erau cu totul altfel execuțiile ! Încă înainte de ziua execuției, valea se umplea de oameni pînă la refuz ; toți veneau numai pentru a privi ; dimineața, în zori, își făcea apariția comandantul cu doamnele lui ; fanfarele trezeau

întreaga tabără ; eu dădeam raportul, arătînd că totul e gata ; asistența — din care nu era permis să lipsească nici un funcționar superior — se rînduia în jurul mașinii ; această grămadă de scaune de trestie este o mizeră rămășiță a acelor vremuri. Mașina strălucea, proaspăt curățită ; aproape pentru fiecare execuție luam piese de schimb nou-nouțe. Privitorii stăteau în vîrful picioarelor pînă acolo, sus, pe înălțimi și, în fața sutelor de ochi, condamnatul era așezat sub grapă de către însuși comandantul. Ceea ce îi este îngăduit astăzi unui soldat de rînd, era pe atunci sarcina mea, a președintelui tribunalului, și munca asta mă onora. Apoi începea execuția ! Nici un zgomot nepermis nu tulbura funcționarea mașinii. Mulți nici nu mai priveau spre ea, ci ședeau pe nisip, cu ochii închiși ; toți știau că acum se face dreptate. În tăcerea ce domnea se auzea doar oftatul condamnatului — înăbușit de pîslă. Astăzi mașina nu mai e în stare să-i smulgă condamnatului nici măcar un geamăt mai sonor pe care să nu-l poată înăbuși pîsla ; pe-atunci acele care scriau picurau o soluție caustică, pe care azi nu mai avem voie s-o folosim. Ei, și-apoi venea ceasul al șaselea ! Era cu neputință să împlinești rugămințile tuturor celor ce voiau să privească de-aproape. În înțelepciunea lui, comandantul dispunea ca, în primul rînd, să se dea preferință

copiilor ; eu puteam sta totdeauna în faţă, fireşte, avînd în vedere funcţia mea ; de multe ori şedeam acolo cinchit, cu doi copii mici de-a dreapta şi de-a stînga, pe braţe. Cum mai sorbeam cu toţii expresia de transfigurare de pe chipul martirizat, cum ne mai scăldam obrazul în razele acestei dreptăţi abia realizate şi pe cale să dispară ! Ce mai vremuri, camarade !“ Ofiţerul uitase, pesemne, pe cine avea în faţă ; îl îmbrăţişă pe explorator şi-şi lăsă capul pe umărul lui. Exploratorul era nespus de încurcat şi privea, nerăbdător, pe deasupra ofiţerului. Soldatul terminase curăţatul maşinii şi acum turna orez dintr-o cutie de tablă în castron. De-abia observă aceasta condamnatul, care-şi revenise cu totul, că şi începu să întindă limba pentru a hălpăi din orez. Soldatul îl tot împingea îndărăt, întrucît orezul era sortit pentru un moment ulterior ; în orice caz, era un lucru revoltător, să ia cu mîinile murdare orez din castron şi să mănînce în faţa condamnatului, care poftea şi el.

Ofiţerul se reculese numaidecît. „Să nu credeţi că am vrut să vă înduioşez, spuse el, ştiu prea bine, că e imposibil să mai faci astăzi pe cineva să înţeleagă acele timpuri. De altfel, maşina încă mai lucrează şi impresionează prin ea însăşi. Impresionează prin ea însăşi, chiar dacă stă singură în această vale. Iar cadavrul cade la urmă

în groapă, într-un fel de zbor inimaginabil de aerian, chiar dacă în jurul gropii nu se mai adună oamenii cu sutele, ca muştele, cum se întîmpla odinioară. Pe atunci a trebuit să construim o balustradă trainică în jurul gropii, dar acum s-a distrus de mult.“

Exploratorul vru să scape de privirile ofiţerului şi cătă în jur fără ţintă. Ofiţerul îşi închipui că străinul contemplă pustietatea văii ; de aceea îl prinse de mîini şi-l întoarse cu faţa spre el, pentru a-l privi în ochi, apoi întrebă : „Vă daţi seama ce ruşine trăim ?“

Dar exploratorul tăcu. Ofiţerul îi lăsă pentru o clipă mîinile ; sta tăcut, cu picioarele depărtate, cu mîinile în şold, şi privea în pămînt. Apoi îi zîmbi încurajator exploratorului şi spuse : „Ieri am fost în apropierea dumneavoastră, cînd v-a invitat comandantul. Am auzit invitaţia. Îl ştiu bine pe comandant. Am înţeles numaidecît ce urmărea cu invitaţia. Deşi are suficientă putere pentru a lua măsuri împotriva mea, totuşi încă nu îndrăzneşte ; în schimb, vrea să mă supună aprecierii dumneavoastră, a unui străin cu vază. A calculat totul cu multă grijă ; sînteţi abia de două zile pe insulă, nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant şi nici lumea lui de idei, sînteţi încătuşat de concepţiile europene ; poate că sînteţi din principiu chiar un adversar al pe-

depsei cu moartea, în general, şi al unui asemenea mod de execuţie mecanică, în special ; în afară de asta, veţi vedea execuţia desfăşurîndu-se trist, fără participare publică, pe o maşină cam deteriorată — deci n-ar fi oare foarte probabil (aşa îşi închipuie comandantul) ca, ţinînd seama de toate astea, să consideraţi nepotrivită metoda mea ? Iar dacă o s-o consideraţi nepotrivită, atunci nu veţi tăcea (vorbesc încă în spiritul comandantului), căci aveţi încredere, desigur, în convingerile dumneavoastră verificate. Aţi văzut, fără îndoială, multe ciudăţenii ale multor popoare şi aţi învăţat să le respectaţi, de aceea probabil că nu veţi interveni cu toată energia împotriva acestei metode, cum aţi face-o în ţara dumneavoastră. Dar comandantul nici nu are nevoie de atîta. Un simplu cuvînt imprudent, rostit în treacăt, este de-ajuns. Nici măcar nu e nevoie să concorde cu convingerea dumneavoastră, dacă în mod aparent vine în sprijinul dorinţei lui. Sînt sigur că vă va descoase cu toată abilitatea. Iar cucoanele lui vor face cerc în jur şi-şi vor ascuţi auzul ; veţi spune cam aşa : «La noi procedura judiciară este alta», sau «La noi acuzatul este interogat înainte de-a se da sentinţa» sau «La noi nu existau torturi decît în evul mediu». Toate acestea sînt observaţii perfect juste, care vi se par foarte fireşti, observaţii

nevinovate, care nu lezează procedeul meu. Dar cum le va interpreta comandantul ? Îl şi văd pe bunul comandant împingînd numaidecît scaunul într-o parte şi ieşind grăbit în balcon, le văd pe cucoanele sale dînd năvală după el, îi aud glasul — cucoanele îl numesc glas tunător — şi va spune : «Un mare explorator din Occident, desemnat să cerceteze procedurile judiciare din toate ţările, a spus că metoda noastră de modă veche este inumană. După această părere a unei asemenea personalităţi nu-mi mai este îngăduit, fireşte, să tolerez o astfel de metodă. Aşadar, începînd de astăzi dispun — şi aşa mai departe.» Dumneavoastră veţi vrea atunci să interveniţi, cum că n-aţi fi spus ceea ce afirmă el, că n-aţi fi calificat metoda mea drept inumană, ci că, dimpotrivă, adînca dumneavoastră pricepere o consideră drept cea mai umană şi mai demnă de a fi aplicată oamenilor şi că admiraţi maşina aceasta — dar va fi prea tîrziu. De altfel, nici n-aţi putea răzbate pînă la balconul înţesat de cucoane ; veţi căuta să atrageţi atenţia asupra dumneavoastră ; veţi încerca să strigaţi ; dar o mînă de cucoană vă va astupa gura — iar eu şi opera fostului comandant vom fi pierduţi.“

Exploratorul fu nevoit să-şi înăbuşe un zîmbet ; aşadar, atît de uşoară era îndatorirea pe care el o considerase nespus de grea ! Răspunse

evaziv: „Îmi supraapreciaţi influenţa; comandantul a citit scrisoarea mea de recomandaţie şi ştie că nu sînt un specialist în materie de proceduri judiciare. Dacă mi-aş spune părerea, ar fi doar aceea a unui particular, o părere cu nimic mai presus de a oricărui altul şi, în orice caz, mult mai fără importanţă decît părerea comandantului, care după cît ştiu, are putere aproape nelimitată în această colonie penitenciară. Dacă părerea lui referitoare la această procedură este atît de precizată, aşa cum credeţi dumneavoastră, atunci mă tem că a sosit, fireşte, clipa sfîrşitului acestui procedeu, fără a mai fi nevoie de modesta mea contribuţie."

Înţelegea oare ofiţerul acest lucru? Nu, încă nu-l înţelegea. El clătină hotărît din cap, privi în urmă spre condamnatul şi soldatul, care tresăriră încetînd să se mai preocupe de orez, apoi se apropie de explorator fără să se uite în ochii lui, ci fixînd ceva nedefinit, pe veston, şi vorbi mai încetişor decît înainte: „Nu-l cunoaşteţi pe comandant; dumneavoastră aveţi faţă de el şi faţă de noi toţi — iertaţi-mi expresia — o atitudine plină de rezervă; dar influenţa dumneavoastră, credeţi-mă, e mai puternică decît vă închipuiţi. Am fost fericit cînd am auzit că veţi asista singur la execuţie. Această dispoziţie a comandantului trebuia să fie îndreptată împotriva mea, dar acum o voi întoarce în favoarea mea. Ferit de influenţa şoaptelor răuvoitoare spuse la ureche şi de privirile dispreţuitoare — ceea ce n-ar fi fost posibil în cazul unei asistenţe mai numeroase — aţi putut asculta explicaţiile mele, aţi văzut maşina şi sînteţi pe punctul de-a asista la execuţie. Părerea dumneavoastră este desigur formată; dacă mai persistă cumva unele îndoieli, ele vor fi înlăturate de priveliştea execuţiei. Şi acum vă adresez rugămintea: ajutaţi-mă împotriva comandantului!"

Exploratorul nu-l lăsă să continue. „Cum aş putea-o face, exclamă el, e imposibil. Nu vă pot ajuta cu nimic, la fel cum nu vă pot dăuna cu nimic!"

„Ba puteţi, sări ofiţerul. Cu oarecare îngrijorare exploratorul îl văzu strîngînd pumnii. Puteţi, repetă ofiţerul şi mai insistent. Am un plan care trebuie să izbutească. Dumneavoastră credeţi că influenţa pe care-o aveţi nu este suficientă. Eu ştiu bine, însă, că este. Dar să admitem că aveţi dreptate! N-ar fi atunci necesar să încercăm orice, chiar şi ceea ce pare să n-aibă şanse de succes, numai să putem salva această procedură? Ascultaţi, deci, planul meu. Pentru punerea lui în aplicare este necesar, în primul rînd, ca dumneavoastră să fiţi astăzi foarte reţinut în exprimarea părerii ce-o aveţi despre

metoda mea. Dacă nu veţi fi întrebat direct, nu trebuie, în nici un caz, să vă spuneţi părerea ; dar declaraţiile dumneavoastră trebuie să fie scurte şi neprecise ; lăsaţi să se observe că vă e greu să vorbiţi despre asta, că sînteţi revoltat, că — dacă ar fi să vă exprimaţi deschis — ar trebui să izbucniţi în blesteme. Nu vă cer să minţiţi ; cîtuşi de puţin ; să răspundeţi doar scurt, cam aşa : «Da, am asistat la execuţie», sau, «Da, am ascultat toate explicaţiile». Doar atît, nimic altceva. Pentru amărăciunea, care trebuie să apară vizibil pe chipul dumneavoastră, aveţi destule motive, chiar dacă nu sînt în spiritul comandantului. El va înţelege totul pe dos, fireşte, în spiritul lui. Pe aceasta se întemeiază planul meu. Mîine, are loc, la comandament, o mare reuniune prezidată de comandant, la care iau parte toţi funcţionarii administrativi superiori. Comandantului îi place, fireşte, să facă un adevărat spectacol din aceste şedinţe. A construit în sala respectivă o galerie, care este totdeauna înţesată de spectatori. Chiar şi eu sînt nevoit să iau parte la aceste consfătuiri, dar mă cuprinde dezgustul. De rîndul acesta, veţi fi invitat în orice caz la reuniune ; dacă vă comportaţi conform planului meu, atunci invitaţia comandantului se va transforma într-o rugăminte insistentă. Dar dacă, din vreun motiv neprevizibil,

s-ar întîmpla totuşi să nu fiţi invitat, atunci va trebui desigur să cereţi dumneavoastră o invitaţie ; şi nu încape nici o îndoială că o veţi căpăta. Aşadar, să zicem că mîine vă aflaţi în loja comandantului împreună cu doamnele ; el priveşte deseori în sus, pentru a se asigura că sînteţi acolo. După diferite subiecte de discuţie fără importanţă, ridicole, destinate doar asistenţei — în general e vorba de construcţii portuare, mereu numai construcţii portuare ! — va veni în dezbatere procedura judiciară. Dacă el nu va aduce destul de curînd sau chiar de loc vorba despre această procedură, voi avea grijă eu. Mă voi scula şi voi prezenta raportul cu privire la execuţia de azi. Foarte pe scurt, doar raportul acesta. De fapt nu se obişnuieşte să se prezinte un asemenea raport, dar eu totuşi am s-o fac. Comandantul îmi va mulţumi, ca totdeauna, cu un zîmbet prietenos, apoi nu se va putea abţine să nu folosească binevenitul prilej ivit. «Tocmai s-a prezentat raporturi — aşa va spune, sau ceva asemănător — despre execuţie. Aş vrea să mai adaug la raport, că la această execuţie a asistat marele explorator, despre a cărui vizită, cu care ne onorează în mod deosebit colonia, aţi aflat cu toţii. Iar şedinţa noastră de astăzi capătă o semnificaţie mai înaltă, datorită prezenţei sale. Nu credeţi că ar fi bine să punem acestui mare

explorator întrebarea, cum apreciază execuția aceasta de modă veche și procedura care o precedă ?» Firește, vor izbucni de pretutindeni aplauze, asentimentul general, iar eu voi fi cel mai entuziast. Comandantul se va înclina în fața dumneavoastră și va spune : «Atunci, pun în numele tuturor întrebarea». Iar dumneavoastră veți trece în față, lîngă balustradă. Să așezați mîinile pe ea așa, ca să le vadă toată lumea, altfel vi le vor lua cucoanele, ca să se joace cu degetele. Și va urma, în sfîrșit, cuvîntul dumneavoastră. Nu știu cum voi suporta încordarea orelor ce le mai am de așteptat. În cuvîntarea dumneavoastră nu trebuie să vă rețineți ; faceți gălăgie în jurul adevărului, aplecați-vă peste balustradă ; urlați, da, da, urlați-i comandantului în față părerea dumneavoastră, părerea dumneavoastră de nezdruncinat. Dar poate că nu vreți acest lucru, că nu corespunde caracterului dumneavoastră, poate că în patria dumneavoastră se adoptă altă atitudine în asemenea situații — și așa e bine, este întru totul satisfăcător ; nu vă ridicați în picioare, spuneți doar cîteva cuvinte, murmurați-le doar atît cît să fie auzite de funcționarii așezați dedesubt ; este destul ; dumneavoastră nici nu trebuie să vorbiți despre lipsa publicului la execuție, despre roata care scîrțîie, despre cureaua ruptă și despre dezgustătorul căluș de pîslă ; nu,

toate astea rămîn în seama mea, și vă rog să mă credeți, că dacă nu-l voi face, cu spusele mele, să fugă din sală, măcar îl voi sili pe comandant să cadă în genunchi și să recunoască : «Mă plec în fața ta, bătrîne comandant». Asta e planul meu ; vreți să mă ajutați să-l aduc la îndeplinire ? Bineînțeles că vreți ; ceva mai mult : trebuie !“ Ofițerul îl prinse pe explorator de amîndouă brațele și-l privi în ochi, respirînd greu. Ultimele fraze le urlase atît de tare, încît și soldatul și deținutul deveniseră atenți ; cu toate că nu înțelegeau nimic, se opriseră din mîncat și cătau spre explorator, mestecînd din gură.

Răspunsul ce trebuia dat îi era limpede exploratorului de la bun început ; trecuse prin prea multe în viață, pentru a mai putea șovăi în cazul de față ; în fond era cinstit și nu cunoștea teama. Totuși, văzîndu-l pe soldat și pe osîndit, șovăi atît cît respiră o dată. În cele din urmă spuse, așa cum trebuia : „Nu !“ Ofițerul clipi de mai multe ori, fără a-l slăbi din ochi. „Vreți neapărat o declarație ?“ întrebă exploratorul. Ofițerul aprobă din cap, fără un cuvînt. „Sînt un adversar al acestei proceduri, continuă exploratorul ; încă înainte de a-mi fi făcut confidențe — de care, firește, nu voi abuza, în nici

un caz — am chibzuit, dacă am dreptul să intervin împotriva acestei proceduri şi dacă intervenţia mea ar putea avea vreo şansă, cît de mică, de succes. Mi-am dat seama limpede cui trebuie să mă adresez : bineînţeles comandantului. Dumneavoastră m-aţi ajutat să-mi lămuresc calea de urmat, fără însă a mă fi întărit şi mai mult în hotărîrea mea ; dimpotrivă, convingerea dumneavoastră sinceră m-a emoţionat, chiar dacă nu m-a putut atrage pe o cale greşită."

Ofiţerul rămase mut, se întoarse apoi spre maşină, se apucă de una din barele de alamă şi privi în sus, la desenator, puţin aplecat înainte, ca şi cum ar fi verificat dacă totul este în ordine. Soldatul părea să se fi împrietenit cu osînditul : acesta din urmă îi făcu un semn, oricît îi era de greu din cauza curelelor strîns legate, şi soldatul se aplecă spre el ; condamnatul îi şopti ceva, iar soldatul dădu din cap.

Exploratorul se duse după ofiţer şi-i vorbi : „Încă nu ştiţi tot ce vreau să fac. Voi spune comandantului părerea mea asupra procedeului, dar nu în cadrul unei şedinţe, ci între patru ochi ; de altfel, nici nu mai rămîn atîta vreme aici, încît să mai pot fi invitat la o şedinţă : plec

chiar mîine dimineaţă sau, în orice caz, mă îmbarc în zori."

Ofiţerul părea să nu-l fi auzit. „Aşadar, procedeul nu v-a convins", vorbi el ca pentru sine şi zîmbi cum zîmbeşte un bătrîn asupra neroziei unui copil, ascunzîndu-şi îndărătul zîmbetului absent propriile sale gînduri.

„Atunci a sosit vremea", spuse el într-un tîrziu, şi îşi ridică spre explorator ochii limpezi, în care se desluşea un fel de invitaţie, de apel la participare.

„A sosit vremea pentru ce ?" întrebă exploratorul neliniştit, dar nu primi nici un răspuns.

„Eşti liber", se adresă ofiţerul condamnatului, în limba lui. Acesta nu crezu la început. „Ei, eşti liber", repetă ofiţerul. Pentru prima oară, chipul condamnatului prinse să se însufleţească. Era oare adevărat ? Nu era doar o toană trecătoare de-a ofiţerului ? Obţinuse călătorul străin îndurare pentru el ? Ce se-ntîmpla ? Acestea erau întrebările ce se citiră pe faţa lui. Dar nu pentru multă vreme. Fie ce-o fi, condamnatul voia să fie liber, dacă i se îngăduia, şi începu să se smucească, atît cît îi permitea grapa.

„Îmi rupi curelele, strigă ofiţerul, stai liniştit ! Îţi dau drumul îndată !" Apoi făcu semn solda-

tului şi se apucară de treabă. Condamnatul rîdea singur în tăcere, întorcînd faţa cînd la stînga, spre ofiţer, cînd la dreapta, către soldat: nu-l uită nici pe explorator.

„Scoate-l afară! porunci ofiţerul soldatului. Trebuie să fii însă cu oarecare băgare de seamă din pricina grapei." Datorită nerăbdării, condamnatul se alese cu cîteva zgîrieturi pe spinare.

Din clipa aceasta, ofiţerul nu-i mai acordă aproape nici o atenţie. Se îndreptă spre explorator, scoase din nou la iveală mica taşcă de piele, răsfoi în ea, găsi în cele din urmă foaia căutată şi i-o arătă. „Citiţi", zise el. „Nu pot, răspunse călătorul, am spus doar că nu pot citi aceste file." „Uitaţi-vă bine la foaia asta", ripostă ofiţerul şi veni alături de explorator, pentru a citi împreună cu el. Cînd nici acest lucru nu fu de nici un folos, ofiţerul îşi trecu degetul mic la oarecare distanţă pe deasupra hîrtiei, de parcă n-ar fi trebuit atinsă cîtuşi de puţin, şi încercă să-i uşureze astfel exploratorului cititul. Exploratorul îşi dădu toată silinţa, pentru a-i fi măcar în felul acesta agreabil ofiţerului, dar nu izbuti să citească. Atunci ofiţerul începu să silabisească scrisul, apoi citi totul încă o dată, curgător: „Fii drept! aşa zice aici — vorbi ofiţerul — acum puteţi citi fără-ndoială." Exploratorul se aplecă atît de mult deasupra hîrtiei, încît ofiţerul o depărtă repede, de teama de-a nu fi atinsă; exploratorul nu mai spuse nimic, dar se vedea limpede că încă nu izbutise să descifreze nimic, „Fii drept, aşa zice aici", repetă ofiţerul. „Aşa o fi, răspunse exploratorul, cred că asta scrie." „Bine", vorbi ofiţerul satisfăcut măcar în parte, apoi se urcă pe scară cu foaia în mînă; aşeză foaia cu multă grijă în desenator şi păru să modifice complet dispozitivul angrenajului; fu o muncă anevoioasă — probabil că era vorba de rotiţe mici de tot; uneori capul ofiţerului dispărea cu totul în desenator, atît de minuţios trebuia verificat mecanismul.

Exploratorul urmări munca aceasta neîntrerupt, de jos, astfel încît îi înţepeni gîtul, iar ochii începură să-l doară din cauza luminii soarelui, ce se revărsa din cer. Soldatul şi condamnatul aveau de lucru unul cu altul. Cămaşa şi pantalonii osînditului, care se şi aflau în groapă, fură pescuite de soldat cu vîrful baionetei. Cămaşa era îngrozitor de murdară şi condamnatul o spălă în hîrdău. Cînd se îmbrăcă, apoi, cu pantalonii şi cămaşa, rîseră cu poftă şi soldatul şi osînditul, întrucît îmbrăcămintea fusese spintecată la

spate de sus pînă jos. Probabil că osînditul se simțea obligat să-l distreze, întrucît se rotea în cerc, cu hainele spintecate, în fața soldatului, care ședea ciucit pe pămînt și rîdea bătîndu-se cu palmele pe genunchi. Oricum, ceva-ceva se mai stăpîneau, ținînd seama de prezența domnilor.

În sfîrșit, după ce termină sus, ofițerul îmbrățișă totul încă o dată în amănunt cu privirea, zîmbind ; după aceea închise capacul desenatorului, care fusese deschis pînă atunci, coborî, se uită în groapă, apoi la condamnat, și constată cu mulțumire că acesta își luase hainele de-acolo ; pe urmă se duse la hîrdău pentru a-și spăla mîinile, observă prea tîrziu murdăria respingătoare a apei, se întristă că nu-și poate curăța mîinile, după care le vîrî în nisip — soluție ce nu-l satisfăcea, dar n-avea încotro ; apoi se ridică în picioare și începu să-și descheie nasturii de la tunică. Cu această ocazie îi căzură în mînă, mai întîi, cele două batiste de damă pe care le vîrîse sub guler. „Uite-ți batistele", spuse el și le aruncă osînditului. Apoi se adresă exploratorului, explicînd : „Cadouri de la femei".

În ciuda grabei cu care-și scoase tunica și cu care se dezbrăcă apoi complet, el împături cu

deosebită grijă fiecare obiect de îmbrăcăminte, ba chiar mîngîie cu degetele fireturile tunicii și îndreptă un eghilet. Firește, se potrivea prea puțin cu această grijă faptul că, de îndată ce termina împăturitul unui obiect, îl arunca numaidecît în groapă cu un gest nerăbdător. Ultimul lucru care-i rămase fu sabia scurtă, cu centironul. Scoase sabia din teacă, o frînse, adună totul laolaltă — frînturile săbiei, teaca și centironul — și le aruncă atît de violent, încît zăngăniră jos, pe fundul gropii.

Acum era gol pușcă. Exploratorul își mușcă buzele, dar nu spuse nimic. De fapt știa ce va urma, dar n-avea nici un drept să-l împiedice pe ofițer în intențiile sale. Dacă procedura judiciară, la care ținea atît de mult era pe punctul de a fi abolită — probabil ca urmare a intervenției, pe care exploratorul se simțea obligat s-o facă — atunci ofițerul acționa acum așa cum trebuia ; nici exploratorul n-ar fi reacționat altfel, în locul lui.

Soldatul și osînditul nu pricepură mai întîi nimic, de altfel la început nici măcar nu priviră într-acolo. Condamnatul era nespus de bucuros că-și recăpătase batistele, bucuria lui însă nu fu de lungă durată, întrucît soldatul i

le înhăţă cu un gest iute, neprevăzut. Condamnatul încerca acum să şi le reia de sub centironul unde le pusese soldatul la păstrare, dar acesta era vigilent. Se luptară astfel, mai mult în glumă. Abia cînd ofiţerul rămase gol de tot, deveniră şi ei atenţi. În special condamnatul părea pătruns de presimţirea unei mari întorsături. Ceea ce i se întîmplase lui, se petrecea acum cu ofiţerul. Călătorul străin dăduse probabil ordin în acest sens. Aceasta era aşadar răzbunarea. Fără să fi pătimit el însuşi pînă la capăt, era răzbunat, în schimb, pînă la capăt. Pe chipul lui se înfiripă un rîs tăcut, cu gura pînă la urechi, care nu se mai stinse.

Ofiţerul se îndreptă spre maşină. Dacă şi înainte de aceasta se vădise destul de limpede cît de bine se pricepe s-o mînuiască, acuma rămîneai aproape consternat de felul cum o manevra şi cum ea asculta. Doar apropie mîna de grapă, şi aceasta se ridică şi se lăsă de mai multe ori, pînă cînd atinse înălţimea potrivită, pentru a-i face loc dedesubt ; abia atinse marginea patului, şi acesta începu numaidecît să vibreze ; căluşul de pîslă i se apropie de gură ; se văzu bine cum ofiţerul nu voia să-l accepte, dar şovăiala dură doar o clipă, după care se supuse

numaidecît şi îl prinse cu dinţii. Totul era pregătit, dar curelele atîrnau în părţi, desfăcute, se părea că sînt inutile ; nu era nevoie ca ofiţerul să fie legat cu ele. Deodată condamnatul văzu curelele libere şi, după cum socotea el, execuţia nu putea fi desăvîrşită dacă acestea nu erau strîns legate, aşa că-i făcu semn grăbit soldatului şi alergară într-acolo să-l încătărămeze pe ofiţer. Acesta apucase să întindă un picior pentru a împinge manivela ce trebuia să pună în mişcare desenatorul ; cînd îi văzu pe cei doi venind, îşi trase piciorul îndărăt şi se lăsă legat cu curelele. Acum fireşte că nu mai putea ajunge pînă la manivelă ; nici soldatul, nici osînditul n-ar fi descoperit care este, iar exploratorul era decis să nu se clintească din loc. De altfel nici nu fu nevoie ; de-abia fură prinse curelele în catarame, că maşina şi începu să lucreze ; patul trepida, acele dansau pe pielea ofiţerului, grapa oscila în sus şi în jos. Exploratorul privea de o bună bucată de vreme, cînd îşi aduse deodată aminte că o roată a desenatorului ar fi trebuit să scîrţîie ; dar totul funcţiona în linişte, nu se auzea nici măcar un zumzăit.

Lucrînd atît de liniştit, maşina dispăru din atenţia celor trei. Exploratorul privea spre sol-

datul şi condamnatul care se aflau de cealaltă parte a maşinii. Condamnatul părea cel mai însufleţit, totul îl interesa la maşină ; aci se lăsa în jos, pe vine, aci se ridica în vîrful picioarelor, mereu cu degetul arătător întins, pentru a-i arăta ceva soldatului. Exploratorul fu cuprins de un sentiment penibil. Era hotărît să rămînă de faţă pînă la urmă, dar nu mai putea îndura multă vreme să-i privească pe cei doi. „Duceţi-vă acasă“, le spuse el. Poate că soldatul ar fi fost gata s-o facă, dar condamnatului i se păru ordinul acesta ca un fel de pedeapsă. Se rugă, implorînd cu mîinile împreunate, să-l lase de faţă, iar cînd exploratorul rezistă, dînd hotărît din cap, căzu chiar în genunchi. Exploratorul văzu că ordinele nu aveau nici un efect şi vru să se ducă dincolo, la cei doi, pentru a-i lua la goană. Deodată auzi un zgomot sus, în desenator. Privi într-acolo. Aşadar totuşi era deranjată o roată ? Era altceva, însă. Capacul desenatorului se ridică încet, apoi se deschise de tot. Dinţii unei roţi se iviră, săltîndu-se în sus ; în curînd apăru roata întreagă, ca şi cum o forţă uriaşă contractase întreg desenatorul şi nu mai rămăsese nici un loc pentru această roată ; roata se învîrti pînă la marginea desenatorului, căzu jos, se duse de-a

dura o porţiune pe nisip, după care rămase culcată pe lat. Între timp ieşise la iveală încă o roată, după care urmară multe altele, mari şi mici, abia deosebindu-se între ele ; cu fiecare se repeta acelaşi lucru, de fiecare dată credeai că desenatorul s-a golit complet, dar deodată apărea altă grupă de roţi, deosebit de numeroasă, care se ridicau în sus, cădeau şi se rostogoleau pe nisip, pentru a se culca apoi pe lat. Privind la ceea ce se petrecea, condamnatul uitase de-a binelea de ordinul exploratorului ; roţile îl vrăjeau cu totul şi voia, de fiecare dată, să prindă una, ba chiar îl îndemna şi pe soldat să-i ajute, dar trăgea mîna îndărăt înspăimîntat, întrucît urma numaidecît altă roată, care-l speria cînd începea să se rostogolească.

În schimb, exploratorul era îngrijorat ; se părea că maşina avea să se năruie toată ; mersul ei liniştit era o simplă iluzie ; avea sentimentul că acum trebuie să se ocupe de ofiţer, întrucît acesta nu se mai putea îngriji de el însuşi. Dar, în timp ce căderea roţilor îi acapara atenţia cu totul, uită să mai supravegheze restul maşinii ; cînd totuşi se plecă spre grapă, după ce ultima roată părăsi desenatorul, avu o surpriză nouă, supărătoare. Grapa nu mai scria, ci doar înţepa, iar patul nu

răsucea corpul, ci îl împingea doar în sus și-l înfigea în ace, vibrînd. Exploratorul vru să intervină ; dacă ar fi putut, ar fi oprit totul, întrucît aceasta nu mai era o tortură, așa cum urmărea ofițerul, ci de-a dreptul un asasinat. Întinse mîinile înainte. Deodată grapa se deplasă lateral, cu trupul ofițerului înfipt în ace, cum se întîmpla de obicei abia în ceasul al doisprezecelea. Sîngele curgea în mii de șiroaie, dar nu era amestecat cu apă, întrucît de rîndul acesta țevișoarele de apă nu funcționaseră. Apoi dădu greș și ultimul act ; trupul ofițerului nu se desprinse din acele lungi, ci rămase atîrnat deasupra gropii, fără să cadă în ea, lăsînd doar să i se scurgă sîngele. Grapa vru să revină la locul ei, dar, ca și cum ar fi simțit ea însăși că nu s-a eliberat de povară, rămase mai departe atîrnată deasupra gropii. „Puneți mîna odată și dați ajutor !" strigă exploratorul soldatului și osînditului, pe deasupra gropii, și apucă el însuși de picioarele ofițerului. Voia să apuce de picioare, ceilalți doi trebuiau să-i ia capul, pe partea cealaltă, și astfel să desprindă trupul, încet, din ace. Dar cei doi nu se puteau hotărî ; condamnatul întoarse chiar spatele ; exploratorul trebui să se ducă la ei, dincolo, și să-i împingă cu sila pînă la capul ofițerului. Cu acest prilej văzu, aproape fără voia lui, chipul mortului. Era așa cum fusese și-n viață ; nu se citea pe el nici un semn al izbăvirii făgăduite ; ofițerul nu găsise în mașină ceea ce aflaseră toți ceilalți ; buzele erau contractate, ochii deschiși parcă erau vii, privirea era liniștită și plină de convingere, prin frunte îi ieșise vîrful pironului cel mare de fier.

Cînd călătorul, urmat de soldat și de osîndit, ajunse la primele case din colonie, soldatul arătă spre una dintre ele și spuse : „Aici e ceainăria".

La parterul casei se afla o încăpere scobită în pămînt, joasă, ca o speluncă, cu tavanul și pereții afumați. Înspre stradă era deschisă pe toată lățimea ei. Deși ceainăria se deosebea prea puțin de restul caselor din colonie, care erau toate dărăpănate, în afară de palatul comandantului, ea făcu totuși asupra exploratorului impresia unei amintiri istorice, evocîndu-i forța vremurilor trecute. Se apropie, trecu — urmat de însoțitorii săi — printre mesele neocupate, ce se înșirau pe stradă în fața ceainăriei, și respiră aerul rece, îmbîcsit, care răzbătea dinăuntru. „Bătrînul este îngropat aici, spuse soldatul, preotul a refuzat să-i dea un loc în cimitir. O vreme lumea nu s-a putut hotărî unde să-l îngroape ;

în cele din urmă l-au aruncat aici. Cu siguranță că ofițerul nu v-a povestit nimic despre asta, căci îi era nespus de rușine. A încercat chiar de cîteva ori, noaptea, să-l dezgroape pe bătrîn, dar a fost întotdeauna luat la goană." „Unde e mormîntul ?" întrebă exploratorul, căruia nu-i venea să-l creadă pe soldat. Alergară numaidecît amîndoi — soldatul și osînditul — înaintea lui și-i arătară, cu mîinile întinse, locul unde trebuia să fie mormîntul. Îl conduseră pe explorator pînă lîngă peretele din fund, unde ședeau clienții la cîteva mese. Erau pesemne muncitori din port, bărbați zdraveni cu bărbi scurte, de un negru lucitor. Toți erau fără surtucuri, aveau cămăși zdrențuite, erau oameni sărmani, umiliți. Cînd se apropie exploratorul, cîțiva dintre ei se ridicară și se lipiră de perete, privind spre el. „E un străin, se auziră șoapte în jurul exploratorului, vrea să vadă mormîntul." Împinseră într-o parte mesele, sub care se afla într-adevăr o lespede de mormînt. Era o piatră simplă, destul de scundă pentru a putea fi ascunsă sub o masă. Avea o inscripție cu litere foarte mici, așa încît exploratorul fu nevoit să îngenunche pentru a o citi. Pe ea scria : «Aici odihnește fostul comandant. Partizanii lui, care nu pot avea

astăzi nici un nume, l-au așezat în mormînt și i-au pus o lespede. Dăinuie profeția că, după un anumit număr de ani, comandantul va învia și va porni din această casă, în fruntea partizanilor săi, la recucerirea coloniei. Credeți și așteptați !» După ce termină de citit și se ridică, exploratorul îi văzu pe oameni stînd în jurul lui și hlizindu-se, de parcă ar fi citit și ei inscripția, ar fi găsit-o ridicolă și l-ar fi invitat să se alăture părerii lor. Exploratorul se făcu a nu observa, le împărți cîțiva bănuți, apoi mai așteptă pînă ce masa fu împinsă la loc deasupra lespezii, și ieși din ceainărie, îndreptîndu-se spre port.

Soldatul și osînditul găsiră în ceainărie cunoscuți, care-i opriră acolo. Dar probabil că se descotorosiră repede de ei, întrucît călătorul abia ajunsese la mijlocul lungii scări ce ducea jos, la bărci, cînd cei doi porniră în fugă după el. Se vede treaba că voiau să-l silească pe explorator, în ultima clipă, să-i ia cu el. În timp ce exploratorul se tocmea jos cu un barcagiu care să-l ducă pînă la vapor, cei doi veneau în goană pe scară, în tăcere, întrucît nu îndrăzneau să strige. Cînd ajunseră jos, exploratorul se și afla

în luntre, iar barcagiul tocmai o desprindea de mal. Ar mai fi putut încă să sară în barcă, dar exploratorul ridică de pe fundul ei un odgon greu, cu noduri, şi-i ameninţă cu el, împiedecîndu-i astfel să facă saltul.

UN ARTIST AL FOAMEI

În ultimele decenii, interesul pentru artiştii foamei a scăzut mult. În timp ce odinioară era foarte rentabil să organizezi asemenea spectacole în regie proprie, astăzi lucrul acesta este cu totul imposibil. Erau alte vremuri. Pe-atunci întreg oraşul se preocupa de artistul foamei ; cu fiece nouă zi de flămînzire, participarea publicului creştea ; toţi voiau să-l vadă măcar o dată pe zi ; către sfîrşitul perioadei de flămînzire existau abonaţi care şedeau zile întregi în faţa cuştii mici cu gratii ; se organizau vizite pînă şi noaptea, la lumina făcliilor, pentru a spori efectul ; în zilele cu vreme frumoasă cuşca era scoasă în aer liber şi atunci artistul foamei era arătat mai cu seamă copiilor ; în timp ce pentru adulţi era doar o distracţie la care participau sub impulsul modei, copiii priveau uimiţi, cu gura căscată şi ţinîndu-se de mînă pentru mai multă siguranţă ; ei voiau să vadă cum, dispreţuind pînă şi scaunul, artistul sta lungit pe paie, livid, în-

tr-un tricou negru, cu coastele ieşite prin piele, răspunzînd uneori cu eforturi la întrebări, dînd din cap politicos, ba chiar scoţînd braţul printre gratii pentru ca lumea să pipăie cît e de slab, apoi cum se cufunda din nou în sine, fără să se mai sinchisească de nimeni, nici măcar de bătăile, atît de importante pentru el, ale ceasului — singura mobilă din cuşcă — şi cum nu făcea altceva decît să privească fix înainte, cu ochii aproape închişi, sorbind din cînd în cînd cîte un pic de apă dintr-un păhărel, pentru a-şi umezi buzele.

În afară de spectatorii pasageri, existau acolo şi paznici permanenţi, aleşi de public, în mod ciudat, de obicei dintre măcelari ; aceşti paznici, făcînd de gardă cîte trei deodată, aveau misiunea să-l supravegheze zi şi noapte pe artistul foamei, pentru ca nu cumva să îmbuce cîte ceva pe-ascuns. Dar asta nu era decît o simplă formalitate, introdusă pentru liniştirea mulţimii, întrucît iniţiaţii ştiau bine că, în timpul flămînzirii, artistul foamei n-ar fi luat ceva în gură cu nici un preţ, nici chiar silit ; onoarea meseriei sale îi interzicea asemenea lucru. Fireşte că nu toţi paznicii erau în stare să priceapă asta ; erau uneori grupuri de paznici nocturni care făceau paza foarte superficial, aşezîndu-se intenţionat

în vreun colţ îndepărtat şi adîncindu-se acolo în jocul de cărţi, cu intenţia vădită de-ai permite artistului foamei să ia o mică gustare, pe care — după părerea lor — ar fi putut-o scoate din vreo ascunzătoare plină de provizii. Nimic nu era mai chinuitor pentru artistul foamei decît asemenea paznici ; din cauza lor se posomora ; îl făceau să suporte flămînzirea îngrozitor de greu ; uneori îşi învingea slăbiciunea şi, în timpul acestor gărzi, cînta cît îl ţineau puterile, pentru a le arăta oamenilor cît de nedreaptă era bănuiala lor. Dar nu-i ajuta prea mult ; oamenii nu făceau altceva decît să se mire de îndemînarea lui de-a mînca pînă şi în timp ce cînta. Mai curînd prefera paznicii care se aşezau chiar lîngă gratii şi care nu se mulţumeau cu leşietica iluminaţie de noapte a sălii, ci îl scăldau în lumina lanternelor electrice pe care le punea la dispoziţie impresarul. Lumina vie nu-l stingherea de loc, de dormit tot nu putea dormi, dar putea în schimb să moţăie puţin pe orice lumină şi la orice oră, chiar cînd sala era supraaglomerată şi zgomotoasă. Cu asemenea paznici era dispus oricînd să petreacă o noapte complet albă ; era gata să glumească mereu cu ei, să le istorisească poveşti din viaţa lui de peregrinări, apoi să asculte povestirile lor, totul numai pentru a-i

ține treji și a le putea dovedi necontenit că nu avea nimic de mîncare în cușcă și că răbda de foame cum n-ar fi fost în stare s-o facă nici unul dintre ei. Dar cel mai fericit moment era apoi dimineața, cînd li se aducea pe socoteala lui un mic dejun mai mult decît copios, asupra căruia se aruncau, după o noapte de veghe anevoioasă, cu pofta de mîncare a oamenilor sănătoși. De fapt erau unii care voiau să vadă în acest mic dejun o încercare neîngăduită de influențare a paznicilor, dar asta mergea totuși prea departe și cînd erau întrebați dacă voiau să preia paza de noapte fără mic dejun, numai de dragul artei, dădeau îndărăt, dar persistau totuși în bănuielile lor. Firește că asta făcea parte din suspiciunile inevitabile ce însoțesc asemenea demonstrații de flămînzire, că doar nimeni nu era în stare să stea toate zilele și nopțile, neîntrerupt, ca paznic, lîngă artistul foamei, deci nimeni nu putea ști din proprie experiență dacă nemîncarea era respectată fără întrerupere, fără greș ; doar artistul foamei, singur, putea ști acest lucru, deci numai el putea fi în același timp și spectator pe deplin satisfăcut al flămînzirii sale. La rîndul lui, el nu era niciodată mulțumit, dar din alte motive ; poate că nu din cauza nemîncării era atît de slab — astfel încît unii oameni trebuiau, spre regretul lor, să evite spectacolul, neputînd suporta să-l vadă — ci poate că mai curînd slăbea atît de mult din cauză că era nemulțumit de el însuși. Pentru că, de fapt doar el singur știa cît de ușor era să îndure foamea, nici unul dintre inițiați nu-și dădea seama. Era lucrul cel mai ușor din lume. De altfel nici nu-l ascundea, dar oamenii nu voiau să-l creadă ; în cel mai bun caz îl considerau modest, dar mai adesea îl învinuiau că-și făcea reclamă sau chiar că era un șarlatan, căruia îi era ușor să rabde de foame întrucît știa cum să procedeze pentru a-i fi cît mai ușor, și că, pe deasupra, mai avea și tupeul s-o recunoască pe jumătate. Toate astea era nevoit să le îndure, ba chiar se obișnuise cu ele în decursul anilor și — trebuie să-i recunoaștem acest lucru — nu părăsise încă niciodată de bunăvoie cușca, după o perioadă de nemîncare. Durata maximă a flămînzirii o fixase impresarul la patruzeci de zile, niciodată nu-l lăsa să stea nemîncat mai mult, nici chiar în metropole, și asta dintr-un motiv bine întemeiat. Din experiență știa că, printr-o reclamă intensificată treptat, interesul publicului putea fi stimulat vreme de patruzeci de zile, apoi scădea, se putea constata o reducere a afluenței spectatorilor ; firește că, în privința asta, erau mici deo-

sebiri între diferitele orașe și țări, dar regula generală rămînea valabilă, patruzeci de zile era limita maximă de timp. Așa că, în a patruzecea zi se deschidea ușa cuștii împodobite cu ghirlande de flori, amfiteatrul era umplut pînă la refuz de un public entuziast, o fanfară militară cînta, doi medici intrau în cușcă pentru a face măsurătorile de rigoare pe trupul artistului foamei, se anunțau rezultatele în sală printr-un megafon și în cele din urmă veneau două tinere doamne, fericite de a fi fost desemnate prin tragere la sorți, și-l ajutau pe artistul foamei să iasă din cușcă și să urce cîteva trepte, pînă la o mică măsuță pe care era servit un prînz de regim, alcătuit cu grijă. În clipa asta, însă, artistul foamei opunea rezistență. De fapt, își lăsa încă de bunăvoie brațele numai oase în mîinile doamnelor aplecate spre el și gata să-l ajute, dar de sculat nu voia să se scoale. De ce să înceteze tocmai acum, după patruzeci de zile ? Ar mai fi rezistat încă mult, nelimitat ; de ce să înceteze tocmai acum cînd era în plină, ba încă nici măcar în plină flămînzire ? De ce voiau să-l lipsească de gloria *nu* de-a deveni cel mai mare artist al foamei din toate timpurile, căci asta era probabil de mult, ci de-a se depăși pe sine însuși pînă dincolo de marginile înțelegerii, întrucît nu simțea nici o limită a capacității sale de flămînzire. De ce mulțimea aceea, care pretindea că-l admiră atît de mult, avea doar atît de puțină răbdare ; dacă el putea să rabde de foame mai departe, de ce nu voiau să-l lase să flămînzească ? De altfel era și obosit, se simțea atît de bine pe paie, iar acum trebuia să se scoale cît era de lung și să meargă la masă, cînd doar simpla idee de a mînca îi producea o greață pe care numai considerația față de doamne îl împiedica, cu greu, să și-o manifeste. Și privea în sus, în ochii doamnelor aparent atît de prietenoase, dar în realitate atît de crude, și-și clătina capul nespus de greu, pe care gîtul slab abia izbutea să-l mai susțină. Apoi se petrecea, ceea ce se petrecea totdeauna. Venea impresarul, ridica brațele mut — căci muzica împiedica orice vorbă — deasupra artistului foamei, de parcă ar fi invocat cerul să-și privească opera acolo pe paie, acel martir demn de toată compătimirea care era bineînțeles artistul foamei, dar martir într-un cu totul alt sens ; îl prindea pe artistul foamei de talia subțire, încercînd, prin precauții exagerate, să acrediteze impresia că avea de-a face cu o făptură nespus de fragilă, și-l preda doamnelor ce se făcuseră între timp ca de ceară — bineînțeles nu fără

a-l scutura puţin într-ascuns, astfel încît artistului foamei să i se bălăbănească bustul şi picioarele într-o parte şi-n alta, căci nu şi le mai putea stăpîni. Acum, artistul foamei accepta orice ; capul îi atîrna în jos, de parcă se rostogolise pînă pe piept şi se mai ţinea încă acolo în mod inexplicabil ; trupul părea complet golit pe dinăuntru ; mînate de instinctul de conservare, picioarele se sprijineau reciproc cu genunchii lipiţi, dar rîcîiau podeaua de parcă n-ar fi crezut-o reală, ci ar fi căutat-o sub ea pe cea adevărată ; şi toată greutatea, fireşte foarte mică, a trupului se lăsa pe una din doamne care, căutînd ajutor în jur — că doar nu aşa îşi imaginase această funcţie de onoare — întindea mai întîi gîtul cît putea de mult, gîfîind, pentru ca să-şi ferească măcar faţa de atingerea artistului foamei, apoi, întrucît nu izbutea — iar tovarăşa ei mai fericită nu-i venea în ajutor, ci se mulţumea doar să poarte tremurînd mîna cealaltă a artistului foamei, acel mănunchi de oase — amintita doamnă începea să plîngă, în hohotele de rîs amuzat ale celor din sală, şi trebuia să fie înlocuită de vreun servitor pregătit din vreme. Apoi urma mîncarea, din care impresarul îi băga cîte puţin în gură artistului foamei, ce părea cuprins de-o somnolenţă vecină cu leşinul ; între

timp impresarul ducea o conversaţie veselă pentru a distrage atenţia celor din jur de la starea lui ; apoi mai rostea în cinstea publicului un toast, pe care lăsa impresia că i-l suflase artistul foamei ; orchestra încununa totul cu un mare acord final, lumea se împrăştia şi nimeni nu avea dreptul să fie nemulţumit de ceea ce văzuse, nimeni în afară de artistul foamei, veşnic singurul nemulţumit.

Astfel a trăit mulţi ani, cu mici răgazuri de odihnă, într-o aparentă strălucire, cinstit de toată lumea, dar, cu toate astea, de cele mai multe ori stăpînit de o dispoziţie melancolică, ce se accentua tot mai mult din cauză că nimeni nu înţelegea să-l ia în serios. Cum să-l consolezi ? Ce-i mai rămînea să-şi dorească ? Şi dacă se găsea uneori cîte un binevoitor care îl compătimea şi voia să-i explice că melancolia lui se datora probabil foamei, atunci se putea întîmpla — mai ales dacă era mai către sfîrşitul perioadei de flămînzire — ca artistul foamei să răspundă printr-un acces de furie şi să înceapă să scuture gratiile ca o fiară, spre spaima tuturor. Totuşi, impresarul avea pentru asemenea stări un mijloc de pedepsire, pe care-l folosea cu plăcere. Îl scuza pe artistul foamei faţă de publicul adunat şi recunoştea că purtarea lui nu

putea găsi justificarea decît într-o irascibilitate provocată de foame, pe care cu greu o pot înțelege, cu una cu două, oamenii sătui ; apoi, în legătură cu asta, aducea vorba despre afirmația tot atît de explicabilă a artistului foamei, cum că ar putea răbda de foame mult mai mult, decît rabdă ; lăuda înalta strădanie, buna intenție, marea abnegație pe care le oglindea bineînțeles și această afirmație, dar căuta apoi s-o infirme convingător prin exhibarea de fotografii, pe care le și vindea și în care putea fi văzut artistul foamei într-o a patruzecea zi de flămînzire, în pat, aproape stins de slăbiciune. Această răstălmăcire a adevărului, care-i era, de fapt, binecunoscută artistului foamei, dar care-l enerva de fiecare dată din nou, era prea mult pentru el. Consecința acestei încetări premature a flămînzirii era prezentată aici drept cauza ei. Era imposibil să lupte împotriva unei asemenea lipse de înțelegere, împotriva acestei lumi lipsită de înțelegere. De fiecare dată îl asculta pe impresar, de lîngă gratii, curios și stăpînit de bună-credință, apoi, la prezentarea fotografiilor, dădea drumul gratiilor de fiecare dată, se trîntea din nou pe paie cu un oftat, iar publicul liniștit putea să se apropie iar și să-l contemple.

Cînd martorii unor asemenea scene se gîndeau din nou la ele, după ani și ani, de multe ori

nu se mai puteau înțelege pe ei înșiși. Căci între timp intervenise acea schimbare despre care am vorbit ; intervenise aproape pe negîndite ; probabil că avea cauze mai adînci, dar cui îi mai ardea acum să caute a le afla ; în orice caz, răsfățatul artist al foamei se văzu într-o bună zi părăsit de mulțimea dornică de distracții, care prefera să se îndrepte în masă spre alte spectacole. Impresarul mai făcu în pripă un turneu prin jumătate Europa, pentru a vedea dacă nu renaște pe ici, pe colo, vechiul interes al publicului : totul în zadar ; ca printr-o conspirație generală, pretutindeni se trezise, tocmai atunci, o adevărată repulsie pentru flămînzirea exhibiționistă. Firește că, în realitate, lucrurile nu se putuseră schimba chiar atît de brusc și cei doi își aduceau aminte acum, postum, de anumite simptome prevestitoare cărora la vremea respectivă, îmbătați de succese, nu le acordaseră destulă atenție și pe care nu le jugulaseră suficient ; dar acum era prea tîrziu pentru a mai întreprinde ceva împotriva lor. De fapt, era lucru sigur că odată și odată va veni din nou vremea și pentru flămînzire, dar asta nu era o mîngîiere pentru cei în viață. Ce putea să facă acum artistul foamei ? Cel pe care-l aclamaseră mii de oameni nu se putea arăta prin simple panorame,

pe la bîlciuri mărunte, iar pentru a îmbrățișa altă carieră artistul foamei era nu numai prea bătrîn, dar și prea fanatic adept al flămînzirii. Astfel l-a concediat pe impresar, pe tovarășul unei cariere fără seamăn, și s-a angajat la un mare circ ; pentru a-și cruța susceptibilitatea, nici măcar nu s-a uitat la condițiile contractului.

Un circ mare, cu un număr imens de oameni, de animale și de aparate, care se compensează și completează reciproc necontenit, poate folosi pe oricine oricînd, chiar și pe un artist al foamei, firește în limitele unor pretenții modeste ; și, în plus, în acest caz special nu era angajat însuși artistul foamei, ci vechiul său nume celebru ; ba chiar, dat fiind specificul acestei arte care nu scădea pe măsură ce omul înainta în vîrstă, nici măcar nu se putea pretinde că un artist în retragere, care nu mai era în apogeul posibilităților sale, ar fi vrut să se refugieze într-o slujbă sigură la circ ; dimpotrivă, artistul foamei îi asigură că flămînzește tot așa de bine ca și înainte, ceea ce părea întru totul verosimil, ba chiar pretinse că, dacă va fi lăsat în voia sa — lucru ce i se făgădui fără nici o dificultate — abia acum va uimi lumea cu adevărat, o afirmație care trezi doar un zîmbet printre specialiști, dată fiind atmosfera epocii pe care artistul foamei o uitase cu prea mare ușurință în entuziasmul său.

În fond, însă, nici artistul foamei nu pierduse simțul realității față de situația adevărată și acceptă, ca foarte firesc, să nu fie pus cu cușca sa în mijlocul manejului, ca un număr de mare succes, ci afară, în preajma grajdurilor, dar într-un loc, oricum, foarte ușor accesibil. Afișe mari, multicolore încadrau cușca și anunțau ce se putea vedea acolo. Cînd publicul se grămădea spre grajduri, în pauzele spectacolului, pentru a vizita animalele, era imposibil să nu treacă pe lîngă artistul foamei și să nu se oprească puțin ; poate că ar fi adăstat chiar mai mult în fața lui, dacă presiunea celor care veneau din urmă pe culoarul îngust și care nu înțelegeau această oprire în drumul spre mult-doritele grajduri n-ar fi făcut imposibilă o mai lungă contemplare în liniște. Acesta era și motivul pentru care artistul foamei tremura mereu înaintea acestor ore de vizită, pe care le dorea, firește, ca pe unicul țel al vieții sale. La început, abia putea aștepta pauzele spectacolului ; privea fascinat la oamenii care se apropiau îmbulzindu-se, pînă cînd se convinse mult prea curînd — nici autoiluzionarea cea mai îndîrjită și aproape conștientă nu rezistă experienței — că, judecînd după intențiile lor, cei mai mulți erau totdeauna, aproape fără excepție, doar vizitatori ai grajdurilor. Iar acea priveliște din depărtare

a mulţimii îmbulzindu-se rămînea, totuşi, cea mai frumoasă. Căci de-ndată ce se apropia, îl asurzea numaidecît vuietul strigătelor şi al invectivelor celor două tabere ce se formau necontenit din nou : a celor ce voiau să-l privească în linişte, nu cu comprehensiune, ci din capriciu şi încăpăţînare — tabără care îi deveni artistului foamei, curînd, cea mai insuportabilă — şi cealaltă a celor care voiau să meargă mai întîi la grajduri. După ce trecea gloata cea mare, veneau apoi întîrziaţii ; dar aceştia, care nu mai erau împiedecaţi să se oprească locului cît ar fi poftit, se grăbeau fireşte să treacă pe lîngă el cu paşi mari, aproape fără să privească măcar în lături, pentru a mai apuca să ajungă în timp util la animale. Şi era o întîmplare fericită, dar nu prea frecventă, cînd un tată de familie venea cu copiii săi, arăta cu degetul spre artistul foamei, le explica pe larg despre ce era vorba, despre anii de odinioară în care asistase la spectacole similare, însă incomparabil mai grandioase, apoi cînd copiii continuau să nu înţeleagă din cauza insuficientei lor pregătiri şcolare şi de viaţă — ce ştiau ei despre flămînzire ? — dar cînd strălucirea ochilor lor iscoditori trăda totuşi ceva cu privire la alte vremuri viitoare, mai prielnice. Apoi, artistul foamei îşi spunea uneori

că ar merge ceva mai bine dacă poate, cuşca lui n-ar fi atît de aproape de grajduri. Aşa, prea le era uşoară oamenilor alegerea, fără să mai vorbim de faptul că duhoarea grajdurilor, frămîntarea animalelor în timpul nopţii, căratul chiar pe la nasul lui al cărnii crude pentru fiare şi răgetele acestora cînd erau hrănite îl răneau adînc şi-l amărau necontenit. Dar de plîns la direcţie nu îndrăznea să se plîngă ; oricum, de fapt animalelor le datora mulţimea de vizitatori, printre care se găsea uneori şi cîte unul pentru el ; cine ştie unde l-ar fi vîrît, dacă s-ar fi apucat să amintească de existenţa sa şi, prin asta, de faptul că, la urma urmei, nu era decît un obstacol în drumul spre grajduri.

Un obstacol mic, fireşte, un obstacol ce devenea tot mai mic. Lumea se obişnuia cu ciudăţenia de-a mai încerca să i se solicite, în zilele noastre, atenţia pentru un artist al foamei şi, o dată cu obişnuinţa asta, rostea şi sentinţa referitoare la el. N-avea decît să flămînzească, atît cît o putea ; şi asta şi făcea ; dar nimic nu-l mai putea salva, lumea trecea pe lîngă el fără să-l mai ia în seamă. Încearcă să-i explici cuiva arta răbdatului de foame ! Cine n-o simte nici nu poate fi făcut s-o înţeleagă. Frumoasele afişe se murdăriră şi deveniră ilizibile, fură smulse,

nimănui nu-i trecu prin minte să le înlocuiască ; tăblițele cu numărul zilelor de cînd începuse să flămînzească, care în prima epocă erau înlocuite zilnic cu grijă, rămaseră multă vreme neschimbate, întrucît după primele săptămîni personalul circului se săturase pînă și de această muncă măruntă ; și astfel artistul foamei continuă, de fapt, să flămînzească așa cum visase odată, cîndva, și izbuti fără nici un efort, exact așa cum prorocise atunci ; dar nimeni nu mai număra zilele ; nimeni, nici chiar artistul foamei însuși nu știa cît de măreață devenise realizarea lui ; și asta îl seca la inimă. Iar dacă, între timp, cîte un gură-cască se oprea, amuzîndu-se pe seama numărului neschimbat de mult și vorbea de înșelătorie, asta nu era decît cea mai neroadă minciună pe care o putea născoci indiferența și răutatea înnăscută, căci nu artistul foamei înșela, el lucra cinstit, doar lumea îl înșela cu privire la răsplată.

Totuși, trecură iarăși zile multe, dar luă și asta sfîrșit. Într-o zi, un intendent se împiedică de cușcă și-i întrebă pe oamenii de serviciu de ce lasă acolo, nefolosită și plină de paie putrezite, o cușcă ce poate fi încă foarte bine utilizată ; nimeni nu știa nimic, pînă cînd unul, văzînd tăblița cu numărul, își aminti de artistul foamei. Răscoliră paiele cu niște prăjini și-l găsiră sub ele. „Încă mai flămînzești ? întrebă intendentul, cînd ai de gînd să încetezi odată ?“ „Iertați-mă cu toții“, șopti artistul foamei ; nu-l înțelese, însă, decît intendentul, care ținea urechea lipită de gratii. „Firește, spuse acesta ducînd degetul la frunte, pentru a explica astfel personalului starea artistului foamei, te iertăm.“ „Tot timpul am vrut să admirați felul cum rabd de foame“, spuse artistul foamei. „Chiar îl și admirăm“, răspunse intendentul prevenitor. „Dar n-ar trebui s-o faceți“, ripostă artistul foamei. „Ei, atunci nu-l admirăm, întoarse vorba intendentul, dar de ce să nu-l admirăm ?“ „Fiindcă trebuie să rabd de foame, nu pot altfel“, îngînă artistul foamei. „Ia te uită, spuse intendentul, da de ce nu poți altfel ?“ „Fiindcă, murmură artistul foamei săltînd capul și vorbind, cu buzele țuguiate ca pentru sărut, chiar la urechea intendentului, ca nu cumva să se piardă vreun cuvînt, fiindcă n-am putut găsi mîncarea care să-mi placă. Dacă aș fi găsit-o, crede-mă că n-aș fi făcut atîta vîlvă, ci aș fi mîncat pe săturate ca tine și ca toți ceilalți.“ Astea au fost ultimele cuvinte, iar în ochii lui stinși mai licărea convingerea fermă, deși nu la fel de mîndră ca altădată, că tot continuă să flămînzească.

„Ei, acum faceţi ordine!“ spuse intendentul şi-l îngropară pe artistul foamei cu paie cu tot. În cuşcă puseră însă o panteră tînără. Era o adevărată înviorare, chiar şi pentru cel mai insensibil spirit, să vadă această fiară sălbatică agitîndu-se în cuşca pustie de atîta vreme. Nu-i lipsea nimic. Hrana care-i plăcea i-o aduceau paznicii fără să stea prea mult pe gînduri; nu părea să simtă nici măcar lipsa libertăţii; acest trup nobil, înzestrat cu tot ce-i trebuia chiar şi pentru a sfîşia, făcu impresia că poartă şi libertatea în el; aceasta părea să sălăşluiască undeva în dinţii puternici; iar bucuria de-a trăi ţîşnea cu atît foc din gîtlejul ei, încît spectatorilor nu le era uşor să-i ţină piept. Dar se stăpîneau, înconjurau cuşca şi nu voiau să se clintească din loc.

CUPRINS

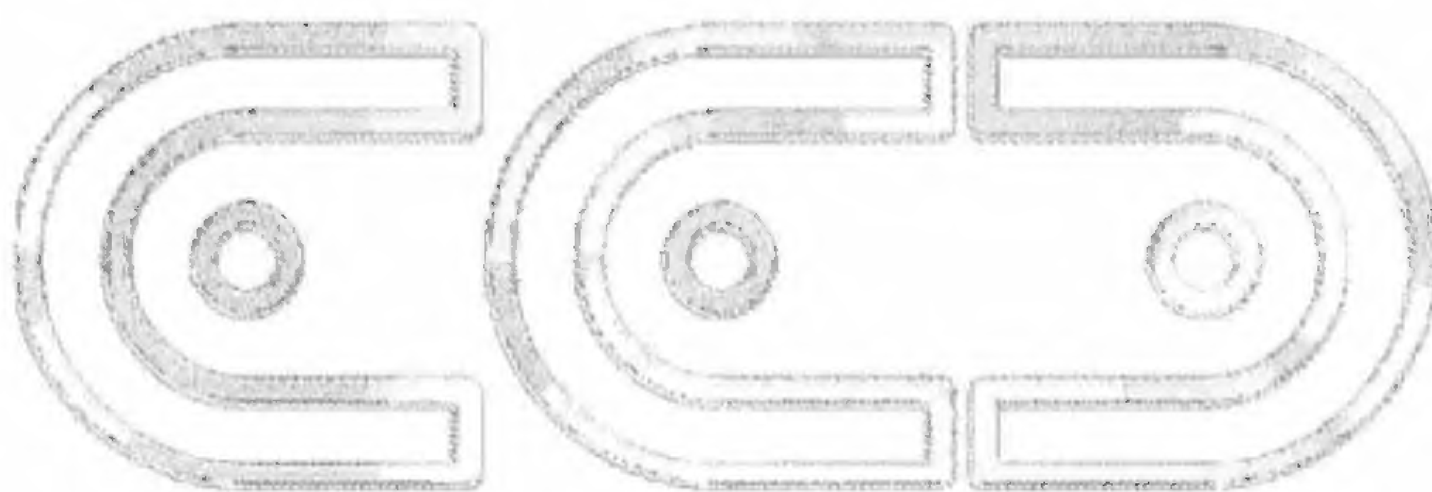
Redactor : SUZI HIRSCH
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Dat la cules 27.09.1968. Bun de tipar 15.03.1969. Apărut 1969. Tiraj 60.160. Broşate 59.700. Legate 1/1 450. Hîrtie tipar înalt tip B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 7,05. Coli tipar 7. A. nr. 12.949. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 83—32=59.

Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România.
Comanda nr. 2075.

Scanare și prelucrare digitală

de

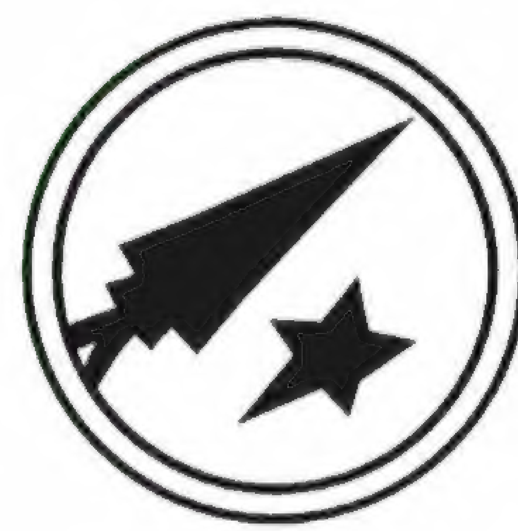

Anonim

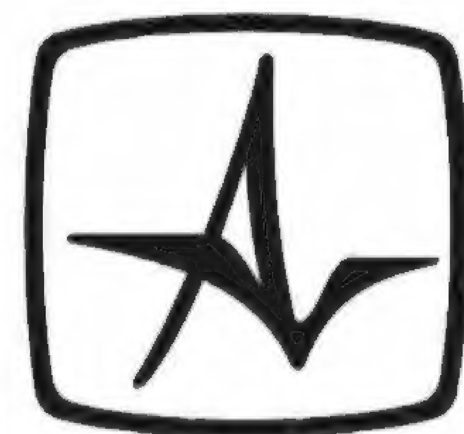

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

